

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
CONSERVATION OF BUDDHIST SITES OF WAT AT
MAHARAJ DISTRICT, AYUTTHAYA PROVINCE

พระครูสมุห์พลสวัสดิ์ จิตสีโล (เตี้ยพานิช)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ จิตสีโล (เตี้ยพานิช)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Conservation of Buddhist Sites of Wat at
Maharaj District, Ayutthaya province

Phrakhrusamuphoonsawat Ṭhitasīlo (Tiaphanit)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2021

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จาก พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พระเมธีธรรมอาจารย์,รศ.ดร.ประธานกรรมการที่ปรึกษา และพระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ.ดร. กรรมการ ที่ปรึกษา ตลอดจนคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องหลายท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณและ ขอเจริญพรไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาการต่างๆ ถ่ายทอดองค์ความรู้ การศึกษา ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี ตลอดจนเพื่อนนิสิตทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจและคำปรึกษาดีๆ ที่มอบให้ผู้วิจัยตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, ร.ศ.ดร. สุรินทร์ นิยมานุกร ผศ.ดร. อนุวัต กระสังข์ อาจารย์ ดร. สุภัทรชัย สีสะไบ อาจารย์ ดร.นิกร ศรีราช อาจารย์ประจำคณะสังคมศาสตร์ ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแบบสอบถามและให้คำปรึกษา แนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามอันเป็นประโยชน์แก่การทำสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสิริชัยมงคล รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล พระครูอรุณวรราชัย เจ้าคณะอำเภอมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่เมตตาให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ช่วยเหลือชี้แนะทักษะ แนวทางที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณ ญาติธรรมทุกท่านที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ สนับสนุนช่วยเหลือส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้รับการศึกษาเพิ่มเติมองค์ความรู้ และกำลังใจจากทุกท่าน ดังกล่าว ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อเป็นอย่างยิ่ง คุณค่าสิ่งดีงามและประโยชน์ได้อันจะพึงมีจาก สารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา กตเวทิตาคุณ แก่ บิดามารดา ครูอุปฌาย์ อาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลาย และมีคุณูปการทุกท่าน

พระครูสมุห์พลสวัสดิ์ จิตสีโล (เตี้ยพานิช)

๓ กรกฎาคม ๒๕๖๔

- ชื่อสารนิพนธ์** : การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ผู้วิจัย** : พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล (เตี้ยพานิช)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร., ป.ธ. ๖, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระปลัดระพิน พุทธิสารโ, ผศ. ดร., พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา) ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๔

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ระเบียบวิธีวิจัยเป็นแบบผสมวิธี ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการสำรวจด้วยแบบสอบถามซึ่งมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๐๓ กับกลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ของคณะสงฆ์อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๑๑ รูป ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการทดสอบค่าเอฟ ด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๘ รูปหรือคน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาสรุปเป็นความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระสงฆ์ความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๖, S.D. = ๐.๙๒๐$)

๒. ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย และมีระดับการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัย

๓. ปัญหา อุปสรรค การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ๑) ด้านการดูแลรักษา คือ ปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากรไม่มียังงบประมาณ ต้องหางบประมาณเอง หน่วยงานของรัฐมีความสัมพันธ์กันไม่ชัดเจน แล้วแต่ยุคผู้นำของรัฐ บางยุคก็ดี บางยุคก็ไม่สนใจ ๒) ด้านการปกป้องคุ้มครอง คือ ขาดผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำแนะนำปรึกษา ขาดความรู้ความเข้าใจทางหลักวิชาการในการอนุรักษ์ ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง คือ ขาดการประสานงานจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เมื่ออยู่ในอำนาจของกรมศิลปากรทางวัดย่อมไม่อาจปฏิบัติงานได้ ๔) ด้านการใช้ประโยชน์ คือ ใช้สถานที่ไม่คุ้มค่า คนในชุมชนเองไม่ได้มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถานของตนเอง

ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการดูแลพุทธสถาน ภาครัฐควรเข้ามามีส่วนร่วมและให้การสนับสนุนให้ความรู้ในการทะนุบำรุงดูแลรักษาพุทธสถาน ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการดูแลรักษาพุทธสถานภายในพื้นที่ อำเภอมหาราช มีการรวมกลุ่มเพื่อหยิบยืมเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำงาน ควรเร่งรัดหน่วยงานให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ พระสงฆ์ในพื้นที่ควรมีคำแนะนำบอกต่อเพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นความสำคัญของพุทธสถาน

Research Paper Title : Conservation of Buddhist Sites of Wat at Maharaj District, Ayutthaya Province

Researcher : Phrakhrusamuphoonsawat Thitasilo (Tiaphanit)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phramaha Krisada Kittisobhano, Asst. Prof. Dr., Pali VI, B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)

: Phrapalad Rapin Bhudtisaro, Asst. Prof. Dr., B.A. (Social Teaching), M.A. (Asian History), Ph.D. (Buddhism)

Date of Graduation : July 3, 2021

Abstract

The objective of the research were to: 1. Study monks' opinions on the preservation of Buddhist sites Maharaj District, Ayutthaya Province, 2.To measure the different factors that affects the opinion of the monks towards Compare the monks' opinions on the preservation of the Buddhist sites at Maharaj District, Phra Nakorn Si Ayutthaya province classified by personal factors and 3.Study problems,

obstacles, and suggestions for the Buddhist sites preservation management at Maharaj District, Phra Nakorn Si Ayutthaya province.

Methodology was the mixed methods: The quantitative research by survey method, data were collected with questionnaires with total confidence value of 0.903 from 111 samples who were monks at Maharaj District, Phra Nakhon Si Ayutthaya Province. And analyzed with social science ready-made programs. The statistics used are frequency, percentage, average, standard deviation, and frequency, t-test, F-test and analysis of variance, one way ANOVA. Data for the qualitative research were collected from 8 key informants by in-depth interviewing and analyzed by content descriptive interpretation.

Findings were as follows:

1. Buddhist monks' opinion on Buddhist sites preservation of monasteries at Maharaj District, Ayutthaya Province, by overall were at high level ($\bar{X} = 3.86$, S.D.= 0.920)

2. The results of the research hypothesis test were found that monks with different ages, by overall, had different opinions on Buddhist sites preservation of monasteries at Maharaj District, Ayutthaya Province, accepting the set research hypothesis. Monks with different Buddhist lent had indifferent opinions on the Buddhist sites preservation of monasteries at Maharaj District, Ayutthaya Province., rejecting the set hypothesis while the monks with different Dhamma educational levels had different opinions on the Buddhist sites preservation of monasteries at Maharaj District, Ayutthaya Province, accepting the set hypothesis.

3. Problems and obstacles of the Buddhist sites Preservation of monasteries at Maharaj District, Ayutthaya Province were found that: 1) The preservation; problem was that most of the Buddhist sites are in the care of the Department of Fine Arts, there was no budget allocation, the budget must be budgeted, the government agencies have an unclear relationship, monasteries must raise the budget by themselves. The state agencies do not have good relations, depending on the leads, some period was good and some periods lacked interest, 2) Protection; lack of experts to give advices. Lack of knowledge and understanding of conservation techniques. 3) Security enhancement; lack of coordination between the responsible agencies because it is under the Department of Fine Arts responsibility and the monasteries cannot perform the duties. 4) Utilization; the use of the sites was not worthwhile, people in the communities do not have roles and participation in determining the conservative direction of their own Buddhist sites.

The suggestions were that there should be fund to take care of Buddhist sites. State agencies should come in to support with knowledge of maintaining Buddhist sites

There should be knowledge of Buddhist site conservation transferring at Maharaj District, There should organize groups to borrow tools and equipment for work. The agency should be urged to set guidelines as a code of conduct. Local monks should be advised to continue to tell the future generations the see the importance of Buddhist sites.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฏ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธสถาน	๒๗
๒.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๔๔
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๕
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๒
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๕๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๔
๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ	๕๕
๓.๓ การวิจัยเชิงปริมาณ	๕๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๒
๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๓
๔.๒ ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๖๕
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๗๖
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๘๖
๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๘๗
๔.๖ องค์กรความรู้	๙๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๐๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๑๓
บรรณานุกรม	๑๑๕
ภาคผนวก	๑๓๓
ภาคผนวก ก หนังสือของความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	๑๑๙
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)	๑๒๓
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๑๒๕
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๒๗

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง		หน้า
ภาคผนวก		
ภาคผนวก จ	แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๑๓๐
ภาคผนวก ฉ	แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๓๗
ภาคผนวก ช	รูปภาพสัมภาษณ์	๑๔๐
ประวัติผู้วิจัย		๑๔๕

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์	๑๐
๒.๒ ความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์	๑๘
๒.๓ ประวัติของการอนุรักษ์ในประเทศไทย	๒๑
๒.๔ เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออก	๒๖
๒.๕ ความหมายของพุทธสถาน	๒๘
๒.๖ ประเภทของพุทธสถาน	๓๑
๒.๗ สาเหตุแห่งการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถาน	๓๓
๒.๘ สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของพุทธสถาน	๓๙
๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด	๔๙
๓.๑ แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย	๕๘
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๓
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อ การอนุรักษ์ พุทธสถาน ของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม	๖๕
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ในภาพรวม	๖๖
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการวางแผน	๖๗
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการลงมือปฏิบัติ	๖๘
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการตรวจสอบ	๖๙
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านปรับปรุงแก้ไข	๗๐
๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม	๗๑

สารบัญญัตราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา	๗๒
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง	๗๓
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง	๗๔
๔.๑๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์	๗๕
๔.๑๓	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำแนกตามอายุ	๗๖
๔.๑๔	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์ พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม	๗๗
๔.๑๕	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์ พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ ด้านการดูแลรักษา	๗๘
๔.๑๖	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์ พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุด้านการใช้ประโยชน์	๗๙
๔.๑๗	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์ พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ ด้านการเสริมความมั่นคง	๘๐

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๘	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์ พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ ด้านการปกป้องคุ้มครอง	๘๑
๔.๑๙	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ	๘๒
๔.๒๐	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามพรรษา ด้านการปกป้องคุ้มครอง	๘๓
๔.๒๑	การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิ การศึกษานักธรรม	๘๔
๔.๒๒	ปัญหา และอุปสรรค เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๘๕
๔.๒๓	การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการดูแลรักษา	๘๖
๔.๒๔	การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการปกป้องคุ้มครอง	๘๗
๔.๒๕	การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการเสริมความมั่นคง	๘๘
๔.๒๖	การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการใช้ประโยชน์	๘๑
๔.๒๗	การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง	๘๓
๔.๒๘	การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการใช้ประโยชน์	๘๔

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๕๓
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๖
๔.๒	องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย	๙๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย จะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น วิ. มหา (ไทย) ๑/๑๘/๒๓ หมายความว่า ระบุถึง วินัยปิฎกมหาวิภังค์ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๑๘ หน้าที่ ๒๓ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

คำย่อ	พระวินัยปิฎก		ภาษา
	ชื่อคัมภีร์		
วิ. มหา (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
คำย่อ	พระสุตตันตปิฎก		ภาษา
	ชื่อคัมภีร์		
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑.๑.๑ ความเป็นมา

วัดทางพระพุทธศาสนาเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อพุทธศาสนิกชนทั่วไป เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอด ศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ชุมชน หรือจะเรียกได้ว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน จากอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปได้ใช้เป็นสถานศึกษาอบรมให้มีความรู้ด้านวิชาชีพ ตำราแพทย์แผนไทยและศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ วัดจึงเป็นศูนย์กลางการบริหารและการปกครอง รวมทั้งสถานที่บำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และเป็นสถานที่สงเคราะห์ทางจิตใจให้แก่ประชาชน

ที่กล่าวว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนนั้น หมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในวัดนั้นจะเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนนั้น ๆ และสมาชิกในชุมชนนั้น ช่วยกันดูแลพัฒนาวัดให้เป็นระเบียบและให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง การจัดระเบียบหรือวางผังวัดให้ดูสวยงาม ก็โดยการแบ่งอาณาบริเวณของวัดออกเป็น ๓ เขต คือ เขตพุทธาวาส หมายถึง เขตที่มีการปลูกสร้างอาคารที่สำคัญดังต่อไปนี้ ได้แก่ อุโบสถ วิหาร เจดีย์ สถูป ศาลาการเปรียญ และสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย เขตสังฆาวาส หมายถึง เขตที่อยู่อาศัยและจำพรรษาของพระภิกษุ อาคารที่พระภิกษุจำเป็นต้องใช้สอย ได้แก่ โรงครัว หอฉัน โรงเก็บพัสดุ โรงไฟฟ้า โรงประปา ศาลารับแขก เขตสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง บริเวณที่ทางวัดกันไว้เพื่อสงเคราะห์แก่ประชาชน เช่น เป็นที่ตั้งโรงเรียน สถานพยาบาล สมาคมทางศาสนา โรงเรียนปริยัติธรรมห้องสมุด พิพิธภัณฑ์^๑

การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการทุกรูปต้องรู้จักวิธีการบริหารงานสาธารณูปการ เป็นอย่างดี มีเทคนิคและวิธีการขอคำปรึกษากับหน่วยงานราชการที่รับผิดชอบขั้นตอนการดำเนินการก่อสร้าง การบริหารจัดการงานสาธารณูปการที่ดี และต้องรู้จักวิธีการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและพัฒนาวัดให้สงบร่มรื่น เป็นศูนย์กลางพัฒนาของชุมชนโดยกำหนดยึดหลักการบริหารบูรณปฏิสังขรณ์ การรักษาดูแลทะนุบำรุงศาสนวัตถุ และการจัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์จะมีเพียงหน้าที่ในการทำนุบำรุงรักษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ต้องมีการอนุรักษ์ศาสนสถาน คือดูแลรักษาศาสนสถานให้มั่นคงถาวรและเป็นการอนุรักษ์สถานแก่อนุชนรุ่นหลัง

^๑สุภาพ สุปัญญาพันธ์, “โครงการเมรุปลอดมลพิษ”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๔), หน้า ๓๐.

ถาวรวัตถุด้านศาสนสถาน การก่อสร้างศาสนสถานของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น ได้รับการอุปถัมภ์จากองค์ผู้ที่ทรงเป็นประมุขของชาติและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปวัดของพระพุทธศาสนาจำนวนมากไม่น้อยที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์และพุทธเจดีย์พุทธสถานจำนวนมากที่พระมหากษัตริย์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์ การบำรุงส่งเสริม จัดทำวัดให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ถึงกระนั้นก็ตามพระสงฆ์จะมีเพียงหน้าที่ในการทำนุบำรุงรักษาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ต้องมีการอนุรักษ์ศาสนสถาน คือดูแลรักษาศาสนสถานให้มั่นคงถาวรและเป็นการอนุรักษ์สถานแก่อนุชนรุ่นหลังได้^๒

๑.๑.๒ ความสำคัญของปัญหา

ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่วัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นในสมัยที่เป็นอยุธยาเป็นราชธานีเป็นจำนวนมากและมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง และปัญหาทั่ว ๆ ไปในการดูแลรักษาพุทธสถานมีมากมาย เช่น พระภิกษุสงฆ์ในระดับปกครองยังขาดความรู้ทักษะในการดูแลรักษา กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนไว้ ก็ไม่ได้ทำอะไรเพื่อเป็นการอนุรักษ์ที่ชัดเจน แล้วก็ไม่มีกำลังที่จะมาช่วยรักษาพุทธสถานไว้ ประชาชนทั่วไปก็ไม่มีความรู้ ความเข้าใจในการรักษา และประชาชนบางพวกยังมีความโลภที่จะได้ชุดทำลายโบราณสถานเพื่อมาครอบครองเสียเองอีกซึ่งเป็นปัญหามากมาย ในอำเภอมหาราชเองก็มีวัดเก่าแก่อยู่สองวัด คือ วัดเทพสุวรรณกับวัดใหม่ปากบาง ที่มีพุทธสถานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างมาก เช่น วัดเทพสุวรรณ มีวิหารเก่าแก่ที่เสียโทรมเป็นอย่างมากที่ทางวัดได้บูรณะให้กับมาคงสภาพเดิมที่ใกล้เคียงได้ วัดใหม่ปากบาง ได้ทุบทำลายเป็นเก้าทิ้งเสียและได้สร้างใหม่ขึ้นมาทดแทน ซึ่งไม่ได้อนุรักษ์ของเก่าดั้งเดิมไว้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอนุรักษ์พุทธสถานให้คงสืบไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อหารูปแบบการอนุรักษ์พุทธสถานในเขตพื้นที่วัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องด้วยพระสงฆ์และ พุทธศาสนิกชน ยังขาดทักษะ ความรู้ การอนุรักษ์พุทธสถาน ความรู้ความเข้าใจในการบูรณะซ่อมแซมอาคารที่ถูกต้องจึงทำให้รูปแบบพุทธสถานผิดแบบแผนไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นการอนุรักษ์พุทธสถาน ในการเริ่มต้นปรับปรุงอาคารสถาปัตยกรรม จำเป็นต้องค้นคว้ารูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม แล้วนำมาวิเคราะห์ผสมผสานความต้องการโครงสร้างและระบบวิศวกรรมที่จำเป็นต่อการบูรณะอาคารตามสภาวะในปัจจุบัน นอกจากนี้ควรมีการกำหนดนโยบายและแผนการควบคุมบูรณะอาคาร โบราณสถานให้ชัดเจน เพื่อป้องกันสภาวะความเสี่ยง ซึ่งอาจ ส่งผลเสียต่อรูปแบบทางสถาปัตยกรรมอาคารพุทธสถาน พร้อมทั้งควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่บุคลากรเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พุทธสถานที่มีคุณค่าทางจิตใจ

^๒พระเทพโสภณ (ประยูร รมุมจิตฺโต), พระสังฆาธิการที่พึงประสงค์, เอกสารโครงการอบรมบุคลากรคณะสงฆ์ ภาค ๒ รุ่นที่ ๒, ๒๕๕๖. (อิตสำเนา).

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาอยู่ในระดับไหน

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอะไรบ้าง

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหา ๒ ด้าน คือ

๑. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามทฤษฎีของเดมมิ่ง ได้แก่ P (Planning) การวางแผน D (Doing) การลงมือปฏิบัติ C (Checking) การตรวจสอบ A (Acting) การปรับปรุงแก้ไข^๓

๒. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถาน ประกอบด้วย ๑) ด้านการดูแลรักษา ๒) ด้านการปกป้องคุ้มครอง ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง ๔) ด้านการใช้ประโยชน์^๔

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายผู้ให้ข้อมูล สำคัญไว้ดังนี้

^๓Deming, Edward W., *Out of The Crisis. USA: The Massachusetts Institute of Technology*, (Center for Advanced Engineering Study, 1986), pp. 16-17.

^๔กรมศิลปากร, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๑.

๑) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๕๕ คน กลุ่มตัวอย่าง ๑๑๑ คน^๕

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ ได้แก่ พระสังฆาธิการ ประกอบด้วย เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำนวน ๔ รูป

กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ หัวหน้าส่วนงานราชการ ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒ คน

กลุ่มที่ ๓ ผู้นำชุมชน ประกอบด้วย ไวยาวัจกร ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน ๑ คน

กลุ่มที่ ๔ นักวิชาการทางด้านการจัดการเชิงพุทธ จำนวน ๑ รูป

รวมทั้งสิ้น ๘ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ วัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

เริ่มดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๔ รวมระยะเวลา ๑๒ เดือน

๑.๕. สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระสงฆ์ที่มีการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในวิจัยเรื่อง “ การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ” ผู้วิจัยกำหนดความหมายต่าง ๆ ของการใช้คำในวิจัยดังนี้

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลรักษาและใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุดและนานที่สุดหรืออีกความหมายหนึ่ง หมายถึงการรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพเดิม หากมีการเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพธรรมชาติ หรือสภาวะแวดล้อมโดยที่ไม่ใช่คนไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พุทธสถาน หมายถึง โบสถ์ วิหาร เจดีย์เก่าแก่ ที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ในอดีตถึงปัจจุบัน

^๕ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าต่อ, สถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี ๒๕๖๓, (ช่วงเดือน พฤศจิกายน - มีนาคม, ๒๕๖๓). (อึดสำเนา).

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๗.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัยนำไปเป็นฐานของมูลให้คณะสงฆ์ในการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ภายใต้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธสถาน
- ๒.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย
- ๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการอนุรักษ์

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” ไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

การอนุรักษ์มีความหมายอยู่หลายระดับ ซึ่งเป็นได้ทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับสากล ในระดับท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด และประชาชนเป็นผู้ดำเนินการโดยในแต่ละระดับก็มีแนวคิดในการทำงานอยู่หลายวิธี ในระดับสากลจะเกี่ยวข้องในทางวิชาการซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะทางโดยมีอาทิ เช่น กรมศิลปากร องค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก และสภาการพุทธสถานระหว่างประเทศ หรือ อีโคโมสเป็นองค์กรที่มีส่วนร่วมกำหนดรับผิดชอบงานเหล่านี้

สภาการพุทธสถานระหว่างประเทศของไทย หรือ อีโคโมสไทย ได้ร่างกฎบัตรประเทศไทย โดยระบุว่า การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม มีความเป็นมา พัฒนาการของการอนุรักษ์ ปัญหาของการอนุรักษ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมีสาระสำคัญของความหลากหลายของสถาปัตยกรรม พุทธสถานและมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทย มีหลักการว่าการอนุรักษ์ควรเป็นข้อเสนอแนะที่เป็นหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ปฏิบัติ

ให้เหมาะสมต่อเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละแห่งโดยไม่ระบุระเบียบวิธีปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ และการจัดการมรดกวัฒนธรรมไม่ควรละเลยที่จะมองถึงความสัมพันธ์กับมรดกทางธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อมของสถาปัตยกรรม พุทธสถานและมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วย เพื่อให้การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม เป็นไปในแนวทางมาตรฐานเดียวกัน ข้อเสนอควรเป็นการบูรณาการข้อกำหนด ระเบียบ วิธีปฏิบัติ ด้านการอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม ที่เป็นภารกิจของหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย รวมถึงมีการจัดการที่ดี โดยคำนึงถึงกรอบประเพณี และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย สิทธิความเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์ การมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ พระราชบัญญัติกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง กฎบัตรและแนวปฏิบัติในระดับนานาชาติในประเทศไทย ^๑การอนุรักษ์พุทธสถาน ยึดถือความหมายตามคำจำกัดความในระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์พุทธสถาน ซึ่งได้อธิบายความหมายของการอนุรักษ์ว่า การอนุรักษ์ หมายความว่า การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน และการบูรณะพุทธสถานด้วย

ปัจจุบันมีกองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่ในการเสนอแนะนโยบายและโครงการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐ ดังนั้นอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมเพื่อทำหน้าที่กำกับดูแล กำหนดแนวทางแผนปฏิบัติการ มาตรการในการควบคุม ป้องกันและแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ รวมทั้งวางแผนการอนุรักษ์เฉพาะพื้นที่คุ้มครองเพื่อการอนุรักษ์ ประสานงาน ประเมินผล ติดตามและตรวจสอบ การดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์ ซึ่งได้ให้ความหมายของการสงวนรักษา และการอนุรักษ์ ไว้ดังนี้

การสงวนรักษา หมายถึง การรักษาไว้ในสภาพเดิมเพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้ อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลท่านอื่น ๆ ก็ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์เพิ่มเติมไว้ว่า

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องความรู้ในคุณค่าของความงามแห่งงานศิลปกรรม ภูมิทัศน์ และสภาวะแวดล้อมรอบ ๆ แหล่งศิลปกรรมนั้น ๆ

^๑กรมศิลปากร, คู่มือถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๗.

^๒วิจิตร สิ้นสิริ และนิล เอี่ยมสำอาง, แบบฝึกหัดรวบยอด ส. ๑๐๒ ประเทศของเรา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๗.

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจในความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนอารยธรรมของมนุษย์รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์และบุคคลที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจที่จะสงวนรักษาหลักฐานและพยานทางวิชาการ ทาง ประวัติศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไปในอนาคต

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจในการบำรุงรักษาสิ่งที่มีคุณค่า มีความสำคัญไม่ ให้ สูญสลายหายไปตามอายุขัยของสิ่งนั้น หรือถูกทำลายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การได้หรือการศึกษาการเก็บรักษาวัตถุโบราณและสมบัติของชาติ อย่างมีประสิทธิภาพ คงประโยชน์นานที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด หรือพยายามให้คงสภาพเดิมได้จะเป็น การดีที่สุด^๓

ซึ่งการอนุรักษ์ นั้นไม่เพียงแต่การเก็บอาคารเพื่อการรักษาเท่านั้น หากหมายถึงการถนอม ดูแลรักษาทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบรรยากาศ ในจินตภาพอันมีคุณค่า ทางประวัติศาสตร์ โดยเชื่อว่าเมืองไม่ใช่เป็นเพียงผลงานที่แสดงในพิพิธภัณฑ์ หากแต่เป็นศูนย์กลาง ของความมีชีวิตที่ดำเนินต่อไป ซึ่งต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่าง กว้างขวางอีกครั้ง เป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม^๔ หลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation) เช่น การศึกษาโครงสร้าง ชนิดและส่วนประกอบของวัตถุ การหาสาเหตุของการชำรุด การกำจัดสิ่งก่อกวนให้เกิดความชำรุด เสียหายวิธีการสงวนรักษาให้มีสภาพคงทนต่อไปได้ การเก็บรักษาและการจัดแสดง^๕ดังมีรายงาน สัมมนาที่เกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ไว้ว่า

๑. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีขึ้นมาใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่า ที่ ดีขึ้น

๒. เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง

๓. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับอาคาร

๔. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั้น ๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้อง สงสัย

๕. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

ในปัจจุบันเป็นยุคของการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าเท่าเทียมกับอารยประเทศ สิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักในการพัฒนาโดยไม่ทำลายและต้องพยายามที่จะรักษา

^๓Colin Buchanan. and Partners., **Bath: A Study in Conservation, Report to the Mir. and Local Government. and Bath City Council.** (London : HMSO., 1968), p. 127.

^๔วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, **การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม,** (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^๕Middieton Michale, **Conservation in Action A Progress Report on What is Being Done in Britain 's Conservation area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall,** (London : Civic Trust, 1972), p 8.

ดุลยภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม^๖ ในการที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการได้ จำเป็นต้องเข้าใจในหลักการเสียก่อน การอนุรักษ์กับการพัฒนานั้นไม่ใช่สิ่งตรงข้ามอันแยกออกจากกัน แต่จะต้องถือว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นส่วนอันสอดประสานกัน ดังกล่าว เป็นอันหนึ่งอันเดียว ดังเกลียวเชือก ซึ่งหากยอมรับในข้อความตกลงคำกล่าวนี้ย่อมสรุปเป็นหลักการได้ คือ

๑. พึงจัดความเชื่ออย่างผิวเผิน ที่ว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นสิ่งขัดกัน

๒. พึงเข้าใจให้ถูกต้องว่า แท้ที่จริงการพัฒนากับการอนุรักษ์นั้นเป็นส่วนประกอบต่อกัน

และกัน

๓. พึงกำหนดว่าไม่มีขบวนการพัฒนาอันใดที่ถือได้ว่าสมบูรณ์หากขาดข้อพิจารณาในด้าน การอนุรักษ์รวมอยู่ด้วยกันอย่างดุลยภาพ^๗

การยอมรับในข้อที่ว่ามรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครอง ป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการ ซึ่งได้แก่การพังทลายอันเกิดจากการละลายไม่เอาใจใส่ หรือผลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมายโดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลาย เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่ คือการสร้างอาคารใหม่เพื่อเชิดชูอาคารเก่าให้ชัดเจน โดยต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของสถาปนิกกว่ามีความสามารถเพียงใด^๘ หนทางหนึ่งในการอนุรักษ์ให้ได้ผลนั้นคือการตัดแปลง นำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และพุทธสถาน นำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน แต่กิจการดังกล่าวจะสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อสามารถรักษาหลักการของการอนุรักษ์ไว้ได้ คือผลของการตัดแปลงจะต้องยังคงไว้ซึ่งลักษณะส่วนใหญ่และรายละเอียด ส่วนสำคัญของสถาปัตยกรรมหรือพุทธสถานนั้น เช่นเดียวกับคงไว้ซึ่งคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และคงไว้ซึ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวิชาที่เกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์สามารถที่จะปรับปรุงตกแต่ง สิ่งที่เป็นอยู่เดิมให้พัฒนาดีขึ้น แต่ลักษณะการปรับปรุงตกแต่งต้องยังคงลักษณะคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีความสอดคล้องผสมกลมกลืนและเป็นส่วนหนึ่งของสภาพการณ์ สังคม ในชุมชนปัจจุบัน

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่ให้ความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

^๖นิจ วิทยุธีระนันท์, เอกสารการสอนชุด วิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑๘.

^๗Sandys Ducan, *Tourism and Heritage Conservation*, (PATA conference bangkok: November, 1979), pp. 4 -7.

^๘วีรวุฒิ โอตระกูล, “มาอนุรักษ์กันเถิด”, *วารสารสถาปนิก*, (ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์, ๒๕๔๐) : ๑๓๒.

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Colin Buchanan, and Partners, (1968, p. 127)	การอนุรักษ์ นั้นไม่เพียงแต่เป็นการเก็บอาคารเพื่อการรักษาเท่านั้น หากหมายถึงการถนอมดูแลรักษา ทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบรรยากาศ ในจินตภาพอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
Middieton Michale, (1972, p. 8)	<p>หลักการเพื่อการอนุรักษ์ มี ๕ คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น ๒. เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง ๓. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ให้กับอาคาร ๔. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั้น ๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย ๕. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์ (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Sandys Ducan, (1979, pp. 4-7)	มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการ
Sandys Ducan, (1979, pp. 4-7)	มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการ
กรมศิลปากร, (๒๕๔๖, หน้า ๕๗)	การอนุรักษ์ หมายความว่า การดูแลรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน และการบูรณะ
นิจ วิทยธีระนันท์, (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	การพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นส่วนอันสอดคล้องกันสรุปเป็นหลักการได้ ๓ คือ ๑. พึงจัดความเชื่ออย่างผิวเผิน ที่ว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นสิ่งขัดกัน ๒. พึงเข้าใจให้ถูกต้องว่า แท้ที่จริงการพัฒนากับการอนุรักษ์นั้นเป็นส่วนประกอบต่อกันและกัน ๓. พึงกำหนดว่าไม่มีขอบเขตพัฒนาอันใดที่ถือได้ว่าสมบูรณ์ หากขาดข้อพิจารณาในด้านการอนุรักษ์รวมอยู่ด้วยกันอย่างดุลยภาพ
วีรวิทย์ โอตระกูล, (๒๕๕๒, หน้า ๑๓๒)	การอนุรักษ์ให้ได้ผล คือการตัดแปลง นำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และพุทธสถาน นำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม และเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

๒.๑.๒ ความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงความเป็นมา และพัฒนาการของการอนุรักษ์ ไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

ตั้งแต่ครั้งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ (ค.ศ.1950-1999) การอนุรักษ์เป็นที่ยอมรับ ของนานาชาติว่ามีความสำคัญต่อมนุษยชาติ มีการยกย่องศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม เมืองชุมชนและพุทธสถานให้เป็นมรดกโลกโดยมีการยอมรับว่าโลกมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม และเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เป็นผลให้ปรัชญาและวิถีปฏิบัติในการอนุรักษ์มีความซับซ้อนและแตกต่าง โดยเฉพาะความเห็นของตะวันตกและตะวันออก ซึ่งตำราเล่มนี้จะแยกแยะระหว่างตะวันตก ซึ่งจะเน้นการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพมองข้ามข้อสำคัญทางวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี ส่วนทาง

ตะวันออกที่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ที่สัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณี และบุญกุศลที่เกิดขึ้นกับจิตใจ โดยบางครั้งจะละทิ้งลักษณะทางกายภาพดั้งเดิมบางส่วนที่ไม่สำคัญ

การอนุรักษ์เริ่มจากในยุโรปและโลกตะวันตก^๙ วัฒนธรรมศาสนา ความเป็นอยู่ ทำให้มีการสร้างศิลปะ สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม ที่สนองด้านจิตใจและการสนองความต้องการด้านการอยู่อาศัย สถาปัตยกรรมที่สวยงามได้ตกทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ต่อมาเมื่อสังคมได้เจริญขึ้นโดยในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม สังคมชนบทหรือสังคมเกษตรกรรมได้อพยพรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชนและเมือง สังคมอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนละทิ้งชนบทหันมาสู่เมืองเกิดความต้องการอาคารที่มีพื้นที่มากขึ้น ทำให้ศิลปะ สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมรุ่นแรก ๆ หมดคุณค่าด้านการใช้สอยถูกรื้อทิ้ง ดังนั้นกระแสการอนุรักษ์ได้เริ่มดำเนินการรักษาคุณค่าเดิมของสิ่งนั้น ๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไป การอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้ง เป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม หลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation) เช่น การศึกษาโครงสร้างชนิดและส่วนประกอบของวัตถุ การหาสาเหตุของการชำรุด การกำจัดสิ่งทีก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายวิธีการสงวนรักษาให้มีสภาพคงทนต่อไปได้ การเก็บรักษาและการจัดแสดง

สมัยเรเนซองซ์ (Renaissance) อิตาลีเป็นผู้นำที่เฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ นอกจากสถาบันศาสนา และสถาบันกษัตริย์ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปะกลุ่มพ่อค้าวานิชก็เป็นผู้ที่ส่งเสริมศิลปะ และวัฒนธรรม ที่สำคัญมีการศึกษาสถาปัตยกรรม พุทธสถาน วัฒนธรรมในอดีตยุค กรีกและโรมันแล้วนำมาพัฒนาเป็นศิลปะร่วมยุคจนกลายเป็นยุคทองในประวัติศาสตร์ศิลปะของตะวันตก สังคมตะวันตกในยุคต่อมาจึงหันมาให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์มีกฎหมายการอนุรักษ์เป็นครั้งแรก ในรัสเซียในยุคที่อยู่ภายใต้การปกครองของ Grand Duke of Hesse Dramstadt (ค.ศ. 1753-1830) ถัดมาอังกฤษได้ออกกฎหมาย Ancient Monuments Act (ค.ศ. 1882) จนในที่สุดประเทศในยุโรป ก็ตื่นตัวมากขึ้นเรื่องการอนุรักษ์ ซึ่งมีสาเหตุประการสำคัญมาจากความหวงแหนมรดกวัฒนธรรม ที่เสียหายเนื่องจากสงครามและการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั่นเอง

ในการศึกษาระดับปริญญาเอกของ Jukka Jokilehto (ค.ศ. 1986) เรื่องประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (A History of Architecture Conservation : the Contribution of English, French, German and Italian Thought towards an International Approach to the Conservation of Cultural Property) ได้แสดงปรัชญาของการอนุรักษ์ตะวันตกแบบชาวยุโรปเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์สมัยใหม่ในยุโรป ขณะนั้นที่ได้สืบทอดและพัฒนามาจากความคิดแบบตะวันตกในสมัยเรเนซองซ์ที่รักษารูปแบบโบราณไว้ให้มากที่สุด ความพยายามในการสรุปรูปแบบแนวคิด ปีที่สร้าง ผู้ที่สร้าง ในครั้งแรกเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งในการวิเคราะห์สิ่งเหล่านั้นไม่ง่ายและอาจจะทำไม่ได้เลยในเวลาสั้นๆ Jokilehto ทำให้เกิดกระแสการทวนความคิดที่เคยเกิดขึ้นและคล้ายคลึงกันในการสร้างทฤษฎีการอนุรักษ์

^๙วิฑูรย์ เหลียงรุ่งเรือง, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, หน้า ๑๑.

ประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม^{๑๐} ในระยะแรกตามการปฏิบัติเชิงกายภาพ ได้ถูกเรียกรวมว่าเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ (Restoration/Reconstruction) ซึ่งหมายถึงการทำให้สถาปัตยกรรมคืนสภาพสู่ลักษณะที่เคยปรากฏในอดีต และสามารถทำให้มันเป็นส่วนที่เข้ากับโลกปัจจุบัน ได้มีการประกาศนียบัตรขึ้นเป็นหลักการเป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1794 ในการประชุมแห่งชาติที่ประเทศฝรั่งเศส และต่อจากนั้นวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นโดยต่อเนื่องกันมา

ในยุคแรกของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ First Concept of Restoration Reconstruction (ค.ศ. 1810-1830) หลังจากที่มีการประกาศนียบัตรของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ ขึ้นในประเทศฝรั่งเศสแล้วในตอนต้นศตวรรษที่ ๑๙ แนวคิดแรกในการบูรณะโดยการประกอบขึ้นใหม่จากของเดิมและทำเลียนแบบส่วนที่ขาดหายไปได้เกิดขึ้น โดยถือหลักการนำส่วนประกอบของโบราณที่หลงเหลืออยู่มาประกอบให้เกิดความแตกต่างโดยชัดเจนระหว่างของเดิมกับส่วนประกอบที่ทำเลียนขึ้น การบูรณะพุทธสถานต่าง ๆ ในขณะนั้นได้กระทำตามวิธีการนี้กันอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะพุทธสถานสมัยคลาสสิกที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี

ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบฝรั่งเศส French Stylistic restoration (ค.ศ. 1830-1870) Viollet-le-duc (1814-1879) เป็นนักประวัติศาสตร์และนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมผู้ทำการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์วิหารเป็นจำนวนมากรวมทั้งวิหาร Notre Dame ในปารีสเขาได้เสนอแนวความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสว่า “การบูรณะตามรูปแบบ” หรือการบูรณะแบบให้เป็นสไตล์เดียวกัน ตามแนวความคิดนี้พุทธสถานแต่ละแห่งไม่อาจมีลักษณะเฉพาะของตนเอง จึงก่อให้เกิดการก่อสร้างเพื่อดัดแปลงและต่อเติมขนานใหญ่ ทำให้พุทธสถานต่าง ๆ เปลี่ยนไปในรูปแบบเดียวกัน

ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบอังกฤษ English Romantic restoration (ค.ศ. 1850) ในช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๙ ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสดำเนินการบูรณะแบบ “Stylistic” ได้มีการพัฒนาการปฏิสังขรณ์แบบ “Romantic” ขึ้นในประเทศอังกฤษ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแนวคิดแบบ โรแมนติคที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งแทนที่จะมีการดำเนินการต่อเติมแบบเฉพาะขึ้นอย่างรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารในขณะบูรณะ กลับเห็นว่าควรจะเคารพพุทธสถานในรูปแบบ ที่มีมันเป็นผู้บูรณะในอดีตแม้จะเป็นซากผุพัง ก็มีคุณค่าเฉพาะในตัวเอง และแสดงถึงความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงสมควรให้มีความจริงใจต่อพุทธสถานเหล่านั้น แนวความคิดนี้ก่อให้เกิดความรักเทิดทูนในพุทธสถาน และสถาปนิกวิศวกรผู้ก่อสร้างและถือว่าการปฏิบัติที่ไต่ด้วยน้ำมือมนุษย์สถาปนิกรุ่นหลังไม่อาจกระทำได้ เพราะถือเป็นความโหดร้ายและลบหลู่ดูหมิ่นพุทธสถาน จึงไม่สมควรกระทำ การอนุรักษ์พุทธสถานควรคงอยู่อย่างที่มีมันเป็น ห้ามจับต้องหรือป้องกันมันจากการพังทลายลงมา ผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้คือ John Ruskin (ค.ศ. 1819-1900) นักเขียน และนักวิจารณ์ในแนวคิดแบบโรแมนติค เห็นว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลเสียต่อสังคมมากมาย หลายแง่ เขาถือว่าการบูรณะ (Reconstruction) เป็นสิ่งที่ผิด เพราะการทดแทนวัสดุสมัยโบราณ เช่นก้อนหินเก่าๆ ด้วยวัสดุใหม่เป็นการทำลายพุทธสถาน และสิ่งที่คงอยู่คือรูปจำลองพุทธสถานนั้นเท่านั้น สำหรับการยึดอายุของพุทธสถาน เขามีความเห็นว่ามันมีค่าเท่ากันเพราะเป็นการทำลาย ไม่ว่าจะเป็นการบูรณะหรือการ

^{๑๐}นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม, “ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดปัจจุบัน”, วารสารศิลปการ, ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๓๔) : ๑๒.

ทอดทิ้งพุทธสถาน แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ใดจำเป็นต้องบูรณะ (ซึ่งไม่ใช่ John Ruskin) ผู้นั้นควรจะเข้าใจถึงการทำลายนี้ และพยายามอย่าสร้างสิ่งแปลกปลอม ขึ้นบนพุทธสถานเลย

ยุคแนวความคิดที่พัฒนาสองแบบ Two approaches of concept in late ๑๙ century A.D. (ค.ศ.1880-1890) ได้เกิดแนวความคิดสองแบบขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน กล่าวคือ

๑. แนวความคิดแรก เรียกว่า Historical Restoration ซึ่งมี Luca Beltrami เป็นผู้สนับสนุนและนำมาใช้ โดยยังยึดถือการดำเนินการอย่างกว้างขวางต่อพุทธสถานแบบ โรแมนติค แต่เพิ่มเติมรูปแบบของส่วนที่ขาดหายไปโดยการคาดเดาว่าอาคารนั้น ๆ ควรจะเป็นเช่นใดในอดีต (โดยศึกษาจากตัวอย่างอาคารที่คล้ายคลึงกันแล้วนำมาแบบอย่างนั้นมาใส่ในอาคารที่จะทำการปฏิสังขรณ์ แนววิธีนี้ จะต่างจากการปฏิสังขรณ์แบบ Stylistic ตรงที่แบบ Stylistic ไม่สนใจว่าพุทธสถานนั้นเดิมเป็นพุทธสถานสไตล์ใด แต่จะเปลี่ยนให้เป็นไปในสไตล์ที่ตนเลือกให้หมด)

๒. แนวความคิดที่สอง เป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกับแนวความคิดแรก โดยถึงแม้จะมีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ศิลป์เหมือนกัน แต่มีความลึกซึ้งกว่า เพราะถือว่าอาคารแต่ละหลังมีลักษณะเฉพาะของมันเองและแตกต่างกัน การคาดเดาแบบกว้าง ๆ โดยเอาตัวเองเป็นพื้นฐานแม้จะผ่านการวิเคราะห์แล้วก็ยังเหมือนเป็นสิ่งที่ผิด ผู้ทำการอนุรักษ์ซึ่งมีจิตสำนึกถือว่าตนเป็น “ศิลปิน-ผู้สร้าง” ควรจะรู้ดีกว่าคนอื่น ๆ ควรเปลี่ยนเป็น “ผู้มีจิตสำนึกของนักประวัติศาสตร์นักข้อมูลจากหนังสือโบราณในการอนุรักษ์พุทธสถาน” จึงเป็นการหาหลักฐานอ้างอิงโดยเฉพาะสำหรับอาคาร แต่ละแห่งเสียก่อน โดยอาจค้นคว้าจากภาพเขียนจากการบันทึกในอดีต หรือจากการวิเคราะห์โครงสร้าง

แนวคิด Camillo Boito Theory (ค.ศ. 1883) Boito ได้ประกาศหลักการปฏิสังขรณ์ตามแนวความคิดที่ได้ยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถกล่าวโดยย่อได้ ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้^{๑๑}

๑. พุทธสถานนั้นนอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและประเทศชาติ จึงสมควรได้รับความเคารพ มันย่อมเป็นการหลอกลวงและเป็นการกระทำที่ผิดถ้าจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นบนพุทธสถาน พุทธสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซม และการซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์ การเพิ่มเติมส่วนประกอบโดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ควรหลีกเลี่ยง

๒. หากการต่อเติมมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคาร หรือเพื่อความจำเป็นอื่นใดเป็นที่สุด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนั้นควรแตกต่างจากของเดิมแต่รูปลักษณ์ของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำรงไว้ได้

๓. ส่วนต่อเติมที่เกิดขึ้นจากเวลาที่ผ่านมาในหลายสมัยถือเป็นส่วนของพุทธสถานนั้นที่พึงรักษาไว้ ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของอาคารนั้น

กฎบัตรเอเธนส์ Athen Charter (ค.ศ. 1931) เกิดขึ้นหลังจากหลักการของ Boito ซึ่งแพร่หลายเข้ามา ต้องใช้เวลาถึง ๔๘ ปีจึงเป็นที่ยอมรับในการประชุมนานาชาติด้านการปฏิสังขรณ์ที่กรุงเอเธนส์ กฎบัตรที่ออกในการประชุมครั้งนั้น นอกเหนือจากการยอมรับหลักการทั้งหมดของ Boito

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน : ๑๕.

แล้ว ยังได้มีการเสนอแนะว่าสมควรให้มีการบำรุงรักษาพุทธสถานเป็นประจำ และควรใช้เทคนิคและระบบงานก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุดในการปฏิสังขรณ์ด้วย

การปฏิสังขรณ์เชิงวิทยาศาสตร์ Scientific Restoration (ค.ศ. 1932) ในปีถัดมาจากการประกาศกฎบัตรเอเธนส์ G. Giovannoni ได้ทำการขยายหลักการดังกล่าวและตั้งเป็นทฤษฎี การปฏิสังขรณ์ “เชิงวิทยาศาสตร์” ขึ้น ซึ่งที่แท้จริงแล้วควรจะเรียกว่าการปฏิสังขรณ์เชิงวิชาการ หรือ Scholarly Restoration เพราะมิได้มีการประดิษฐ์คิดค้นเชิงวิทยาศาสตร์ขึ้นมาใหม่ แต่เป็นการมองพุทธสถานในรูปแบบของหลักฐานการศึกษาเชิงวิชาการ โดยถือว่าทุกองค์ประกอบในพุทธสถานจะต้องถูกอนุรักษ์ไว้ ไม่ว่ามันจะเป็นส่วนปิดบังหรือปิดเบือนรูปปลั๊กอินอันแท้จริงของพุทธสถานหรือไม่ก็ตาม ไม่มีการคำนึงว่ามันจะเหมาะสมหรือลดคุณค่าความงามของอาคารลงทุกอย่างต้องเก็บไว้เป็นหลักฐานให้หมด อย่างไรก็ตาม หลักการนี้ก็ได้รับการพิสูจน์ว่าไม่เหมาะสม เนื่องจากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างปี ค.ศ. 1943-1945 มีเมืองเป็นจำนวนมากได้ถูกทำลายลง การเก็บรักษาหลักฐานของอาคารไว้เช่นที่มันคงอยู่ในสภาพที่ถูกทำลาย โดยปฏิเสธการปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมแห่งความงามสมบูรณ์จึงไม่อาจยอมรับได้

การปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤต Critical Restoration (ประมาณ ค.ศ. 1845) เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยถือว่าเมื่อสถาปัตยกรรมเป็นงานศิลปะ คุณค่าด้านศิลปะจึงเป็นคุณค่าที่อยู่เหนือคุณค่าอื่นใด ในการปฏิสังขรณ์อันดับแรกต้องสามารถเข้าใจถึงคุณค่าของพุทธสถานและสามารถตัดสินใจถึงความมีอยู่หรือขาดหายไปของคุณค่าด้านศิลปะของอาคารนั้นได้ และอันดับหลัง การปฏิสังขรณ์ต้องสามารถบูรณะและปลดปล่อยคุณค่าแห่งงานศิลปะออกมาให้ปรากฏ และที่เรียกว่าเป็นการปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤต เพราะการดำเนินการและผลลัพธ์ที่จะปรากฏออกมาต้องมีการควบคุมอยู่ตลอดเวลา เพราะเมื่อทำให้อาคารเสียไปย่อมแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะแก้คืนกลับมา

การปฏิสังขรณ์ตามแนวคิดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์พุทธสถานให้ออกมาในรูปแบบ ที่มีคุณค่าสูงสุด การตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของพุทธสถานนั้นทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสังขรณ์ให้อาคารปรากฏออกมาในรูปแบบแห่งสถานที่ และเวลาที่สามารทำให้มันเข้ากับวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ ทั้งยังสามารถก่อให้เกิดความซาบซึ้งในด้านศิลปะอีกด้วย

การปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤตมีอยู่ ๒ รูปแบบ ซึ่งมีความแตกต่างและขัดแย้งกัน^{๑๒}

๑. รูปแบบแรก เมื่อมีการประเมินได้ว่าอาคารควรจะปรากฏอยู่ในรูปที่ปรากฏ ก็ให้คงสภาพไว้ เพราะถือว่าเป็นหลักฐานด้านข้อมูล

๒. รูปแบบที่สอง เมื่อมีการประเมินรูปแบบของอาคารว่าควรจะเปลี่ยนไป เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ส่วนต่อเติมซึ่งเกิดขึ้นภายหลังซึ่งอาจปิดเบือนคุณค่าความงาม ที่แท้จริงของอาคารจึงให้อาคารออก (โดยไม่ใส่ใจว่ามันจะเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์) และส่วนที่ขาดหายไปก็สนับสนุนให้มีการสร้างเลียนแบบขึ้น (โดยการเดาหรือใช้จินตนาการสร้างขึ้น ก็ได้ เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์)

แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองรูปแบบล้วนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และแบบแผน ในงานสถาปัตยกรรมนั้น ๆ

^{๑๒}อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

กฎบัตรเวนิส Venice Charter (ค.ศ.1964) ในการประชุมนานาชาติสำหรับสถาปนิกและนักเทคนิคเพื่อการอนุรักษ์พุทธสถานทีเวนิส ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ.1964 (พ.ศ.๒๕๐๗) ได้มีการตราหลักในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรียกว่า กฎบัตรสากลแห่งเมือง เวนิสว่าด้วยการสงวนรักษา และบูรณะอนุสรณ์สถานและแหล่งที่ตั้ง จากหลักการพื้นฐานตามกฎบัตรเฮเธนส์ โดยมีหลักการว่าการปฏิสังขรณ์ต้องหยุดลง ณ จุดที่มีการคาดเดาเกิดขึ้น แต่ถ้ามีความจำเป็นจริงๆ อันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็ควรจะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดเดากับของเดิม โดยให้เป็นไปในลักษณะร่วมสมัย จากหลักการและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมข้างต้นจะเห็นว่าเป็นการกล่าวถึงการอนุรักษ์อาคารเดี่ยวเฉพาะหลัง ซึ่งแท้ที่จริงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้ขยายวงกว้างขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา โดยเริ่มมีการมองอาคารควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อมที่มันตั้งอยู่ มีการมองอาคารเป็นกลุ่มเป็นชุมชน และขยายออกเป็นเมือง ทั้งเมือง และอาคารต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ที่มองนั้นอาจมีรูปแบบเรียบง่ายและต่ำต้อย แต่เมื่อมาอยู่รวมกันสามารถมีคุณค่าในแง่ของการเป็น “ตัวแทน” ของอดีต ดังนั้น การอนุรักษ์อาคารในรูปแบบของชุมชนหรือเขตพื้นที่จึงเริ่มขึ้น ซึ่งก็มีการกล่าวถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมบ้างในกฎบัตรแห่งเมืองเวนิส กฎบัตรเวนิส ส่วนหนึ่งกล่าวว่า งานสร้างขึ้นใหม่ทั้งปวง จะต้องไม่จัดเป็นลำดับแรกในการซ่อมแซมด้วยวิธีแอนัสทีโลซิส (Anastylosis) เท่านั้น กล่าวคือ การประกอบส่วนที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยกันนั้น ส่วนที่ขาดหายอนุญาตให้สร้างเติมได้ วัสดุที่ใช้ในการเสริมสร้างนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับ และจะต้องใช้ให้น้อยที่สุด เพื่อเป็นที่แน่นอนว่าเป็นการสงวนรักษาอนุสรณ์สถานและคงไว้ตามรูปลักษณะเดิม

การที่ในยุโรปได้ให้กำเนิดกฎบัตรสำคัญๆ ที่ว่าด้วยเรื่องของการอนุรักษ์ขึ้นเป็นสากล เช่น Athen Charter (ค.ศ. 1931) Venice Charter (ค.ศ. 1964) Burra Charter (ค.ศ. 1999) เป็นต้น ซึ่งเป็นกฎบัตรที่จัดทำโดยองค์การระหว่างประเทศ คือ องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) และ สภาการพุทธสถานระหว่างประเทศหรือ อีโคโมส (ICOMOS The International Council on Monuments and Sites) ได้ให้คำจำกัดความของการอนุรักษ์ที่นำมาแยกตัวอย่างแปลได้ว่า

๑. พุทธสถาน หมายถึง พื้นที่ ที่ดิน ภูมิทัศน์ อาคาร กลุ่มอาคาร รวมถึงส่วนประกอบองค์ประกอบอื่นๆ ในพื้นที่ว่างและทัศนียภาพ

๒. ความสำคัญทางวัฒนธรรม หมายถึงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์สังคม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับคนในยุคปัจจุบันและอนาคต ความสำคัญทางวัฒนธรรม มีอยู่ในตัวพุทธสถานเอง ในโครงสร้าง บริเวณโดยรอบ

๓. การอนุรักษ์ หมายถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่ดูแลรักษาพุทธสถานนั้นไว้ให้คงคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมต่อไป

๔. การบำรุงรักษา หมายถึง การดูแลป้องกันวัสดุและบริเวณโดยรอบพุทธสถานนั้น ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่างจากการซ่อมแซมตรงที่การซ่อมแซมจะเกี่ยวข้องกับการปฏิสังขรณ์และการบูรณะ

๕. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาโครงสร้างของพุทธสถานไว้ตามสภาพเดิมและชะลอความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

๖. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้โครงสร้างของพุทธสถานกลับคืนสู่สภาพเดิมโดยนำสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาออกไปหรือรวบรวมส่วนประกอบที่เหลืออยู่ให้กลับสู่สภาพเดิมโดยไม่ใช้วัสดุใหม่

๗. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมให้เหมือนเดิมโดยต่างจากปฏิสังขรณ์ตรงที่ใช้วัสดุที่ทำขึ้นมาใหม่

๘. การปรับปรุง การปรับเปลี่ยน หมายถึง การปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะแก่การใช้งานที่มีอยู่หรือที่จะมีขึ้น

๙. การใช้การอนุรักษ์ หมายถึง หน้าที่ของพุทธสถานรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพุทธสถาน

๑๐. การใช้งานที่เหมาะสม หมายถึง การใช้พื้นที่ที่ตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของพุทธสถาน เช่นการใช้งานที่ไม่มีผลกระทบหรือมีผลกระทบน้อยต่อความสำคัญทางวัฒนธรรม

๑๑. การสื่อความหมาย คือ การอธิบายว่าพุทธสถานมีความสำคัญอย่างไร สื่ออะไรทำให้ระลึกถึงอะไรหรือแสดงออกถึงสิ่งใด

๑๒. การตีความ หมายถึง การนำเสนอความสำคัญทางวัฒนธรรมของพุทธสถานในรูปแบบรูปแบบ

สถาปนิกนักอนุรักษ์^{๑๓} ให้การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมีความหมายรวมถึงการสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสีย ละทิ้ง ทำลาย เพื่อทำให้มรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถให้การอนุรักษ์ในความสุขทางจิตใจของตนและของคนรุ่นต่อไป ในการปฏิบัติการในงานอนุรักษ์เป็นสิ่งสมควรระมัดระวังเนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับการเข้าไปกระทำหุดยังขัดขวางการเสื่อมของสิ่งของวัสดุเดิมทำให้เปลี่ยนรูปลักษณะและบางครั้งจะยากต่อการคืนสภาพ ดังนั้นควรมีการทดสอบทดลองมาตรฐาน และการจดบันทึกลักษณะก่อนการอนุรักษ์ขณะที่ทำการอนุรักษ์ และหลังการอนุรักษ์ และเหตุผลของการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์นั้น

สรุปได้ว่า แนวคิดในการอนุรักษ์พุทธสถานนั้น มีพัฒนาการและวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดตามลำดับ ซึ่งลักษณะทางความเปลี่ยนแปลง ก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุค สมัย สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งพัฒนาการต่างๆ นี้ ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้เสนอแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป เพื่อหากล้าแนวคิดเดิมของนักวิชาการเก่า เพื่อพัฒนาการอนุรักษ์จนกลายเป็นทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสานต่องานอนุรักษ์พุทธสถานอันเป็นสมบัติและมรดกของมนุษยชาติทางประเพณีและวัฒนธรรม

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการถึงความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

^{๑๓}Weaver, Martin E, *Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials*, (John Wiley & Sons: New York, 1993), p. 53.

ตารางที่ ๒.๒ ความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	การอนุรักษ์ เป็นการยกระดับสังคมให้หันมา สนใจใน มรดกศิลปะและวัฒนธรรม หลักสำคัญของการอนุรักษ์ใน ยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation)
นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิ ธรรม, (๒๕๓๔, หน้า ๑๒)	รวบรวมข้อมูลเอกสารงานวิจัยพัฒนาการวิธีการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดต่าง ๆ ๑. ในยุคแรกของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ ๒. ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบฝรั่งเศส ๓. ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบอังกฤษ ๔. ยุคแนวความคิดที่พัฒนาสองแบบ
Weaver, Martin E, (1993, p. 53)	การสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสียมักทดสอบ ทดลอง มาตรฐาน และการจัดบันทึกลักษณะก่อนการ อนุรักษ์ขณะที่ทำการอนุรักษ์ และหลังการอนุรักษ์ และ เหตุผลของการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์นั้น

๒.๑.๓ ประวัติการอนุรักษ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงประวัติการอนุรักษ์ในประเทศไทย
ไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

พัฒนาการของไทยในการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ศิลปกรรมพุทธ
สถาน สถาปัตยกรรมของไทยมีมาอย่างยาวนาน โดยพื้นฐานสังคมเกษตรกรรมและพุทธศาสนา มี
ความเข้าใจแนวคิดในการดำเนินการอนุรักษ์ของไทยซึ่งมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติ ต่อการ
อนุรักษ์^{๑๔} แบ่งยุคของการอนุรักษ์ในประเทศไทยได้ ๒ ยุค คือ ยุคแบบตะวันออก และแบบตะวันตก

ยุคแรกของการอนุรักษ์ของไทย ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ออยุธยา รัตนโกสินทร์
ตอนต้น เป็นแบบตะวันออก คือเป็นการซ่อมแซมงานในพุทธศาสนาถือเป็นบุญกริยา โดยไม่มีความ
เคร่งครัดในเรื่องของการบูรณะให้เหมือนเดิมตามแบบเก่า แต่เป็นการซ่อมแซมเพื่อให้กลับมาใช้สอย
หรือเคารพบูชาได้อีกครั้ง รวมไปถึงการสร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม เช่น การสร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบ
องค์เดิม

งานอนุรักษ์ตามแบบตะวันออกมักสร้างปัญหาให้แก่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์
ในการตีความงามศิลปะนั้น ๆ ซึ่งมีบ่อยครั้งที่มีการขุดแต่งพบของเก่าที่อยู่ข้างในมีรายละเอียด
แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และการเพิ่มเติมลวดลายในงานศิลปกรรมที่แตกต่างจากแบบเดิมก็มีปัญหาใน
การตีความยุคสมัยของงานชิ้นนั้น ๆ ทำให้การศึกษาและตีความในยุคปัจจุบันเป็นไปด้วยความ
ยากลำบาก

^{๑๔}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาค
การศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๑๗.

เริ่มมีหลักฐานงานอนุรักษ์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เช่น การบูรณะวัดมหาธาตุสุโขทัยโดยมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี แต่ที่มีการบันทึกเป็นประวัติการอนุรักษ์ในพงศาวดารสมัยอยุธยาว่า ในปี พ.ศ. ๒๒๗๖ - ๒๓๐๑ สมัยรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ภูเขาทอง และมณฑปพระพุทธบาทสระบุรี การบูรณะครั้งนี้เป็นการซ่อมแซมและเสริมความมั่นคง รวมถึงการเพิ่มเติมบางส่วน เช่น หน้ามุก หน้าบัน ซึ่งเป็นการบูรณะตามคติแบบตะวันออก

งานอนุรักษ์ตามแบบตะวันตก ในรัชกาลที่ ๔ อธิปไตยตะวันตกได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแผ่อำนาจทางการทหาร การล่าอาณานิคม หรือแม้แต่จากการศึกษาของชนชั้นสูงที่ได้ออกไปเรียนในต่างประเทศ รวมไปถึงการเสด็จออกไปดูงานในต่างประเทศของพระมหากษัตริย์ไทยแต่ละองค์ จึงเป็นการนำเอาเทคโนโลยี ตลอดจนศิลปะวิทยาการเข้ามา เช่น การนำเอาช่างจากยุโรปมาสร้างพระราชวัง พระที่นั่งต่าง ๆ และช่างเหล่านั้นก็ได้นำเอาความคิดของการอนุรักษ์เข้ามาด้วย

ในปีพ.ศ. ๒๓๙๔ สมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดให้มีการบูรณะพระปฐมเจดีย์ โดยทำการสร้างเจดีย์ใหญ่ครอบเจดีย์องค์เดิม นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทำการสำรวจและศึกษาเมืองเก่าสุโขทัยและทำการบูรณะบางส่วน ทำให้มีการค้นพบหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง การเข้าไปสำรวจและบูรณะแต่ละครั้งพระองค์จะทรงจดบันทึกเพื่อเป็นหลักฐานสำหรับการศึกษาต่อไปทุกครั้ง จึงกล่าวได้ว่ารัชกาลที่ ๔ ทรงเป็นผู้วางรากฐานของการอนุรักษ์แบบตะวันตกในไทยปัจจุบัน

ในปีพ.ศ. ๒๔๑๗ สมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้ส่งราชโอรสคือเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพไปศึกษาต่างประเทศอังกฤษจึงได้รับแนวความคิดแบบตะวันตกเข้ามาหลายอย่าง รวมไปถึงแนวคิดด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมด้วย และในส่วนพระองค์ของเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเองท่านทรงโปรดวิชาประวัติศาสตร์มาก เมื่อกลับมาถึงไทยท่านได้ออกสำรวจศึกษาเก็บข้อมูลตามพุทธสถานต่าง ๆ และทรงเขียนหนังสือและตำรามากมาย เช่น เที้ยวเมืองพระร่วง เป็นต้น จึงถือได้ว่าช่วงนี้เป็นจุดสำคัญของการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ในประเทศไทย ในช่วงเดียวกันนี้มีชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการในไทยหลายท่านได้มีบทบาทในเรื่องของการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ เพราะได้ทำการสำรวจศึกษาและเขียนหนังสือเกี่ยวกับแหล่งพุทธสถานหลายแห่ง ผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในช่วงนี้คือ Reginald le May และ Alfred Salmony รวมถึงนาย Karl Dohring สถาปนิกวิศวกรชาวเยอรมันผู้เข้ามาทำงานก่อสร้างและบูรณะพระราชวังต่างๆ หลายแห่ง อาทิ พระราชวังบ้านปืน จังหวัดเพชรบุรี ท่านเหล่านี้ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์แบบตะวันตกเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังได้แต่หนังสือพุทธสถานในไทย รวบรวมงานศึกษาเกี่ยวกับวิชาโบราณคดี ซึ่งเป็นแบบอย่างใช้ศึกษาในยุคต่อมาได้เป็นอย่างดี

พ.ศ. ๒๔๕๓ สมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านทรงเป็นนักปราชญ์ทางด้านโบราณคดี วรรณคดี ฯลฯ ในยุคของท่านจึงยิ่งมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมมากขึ้น ทรงโปรดให้ตั้งกรมศิลปากรในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ และกรมช่างมหาดเล็ก (ช่างสิบหมู่) รวมถึงกรมพิพิธภัณฑ์อีกด้วย และในสมัยนี้เอง ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (Professor George Coedes) นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีชาวฝรั่งเศสซึ่งทำงานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถูกเชิญเข้ามาทำงานในไทย โดยได้ช่วยปรับปรุงกรมศิลปากรและกรมพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการศึกษาค้นคว้าทางด้านจารึกและโบราณคดีด้วย

พ.ศ. ๒๔๖๘ สมัยรัชกาลที่ ๗ ก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.๒๔๗๕ ได้มีการตั้งราชบัณฑิตยสภา ซึ่งเป็นองค์กรที่รวมนักปราชญ์หรือผู้รู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ รวมทั้งด้านโบราณคดีและศิลปกรรม แต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อำนาจหน้าที่ในส่วนราชการต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือลดความสำคัญลง รวมถึงราชบัณฑิตยสภาด้วย

พ.ศ. ๒๔๗๕ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำการบูรณะพระนครศรีอยุธยาขึ้นเป็นครั้งแรก ความจริงแล้วโครงการนี้นับเป็นโครงการใหญ่และสำคัญมาก แต่ในทางปฏิบัติกลับให้เวลาในการทำงานน้อยเกินไป ทั้งยังหันกลับไปใช้วิธีการบูรณะตามแบบตะวันออกที่มุ่งให้งานเสร็จสมบูรณ์เป็นรูปร่างดูดีเท่านั้น แต่ขาดการเก็บรักษาหลักฐานลักษณะเดิม จึงเกิดความเสียหายเป็นอย่างมากในระยะที่มีการบูรณะเสร็จ

ในสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระยะนี้เป็นช่วงที่มีการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นอย่างมาก ไม่สนใจให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรม ยิ่งไปกว่านั้นผลจากการพัฒนา ทำให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมมากยิ่งขึ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อนำพื้นที่ไปใช้ในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ เช่น ปลูกมันสำปะหลัง หรือสร้างโรงงาน สร้างถนน เป็นต้น อย่างไรก็ตามหลังจากยุคนี้ ลงมา ก็เริ่มมีการฟื้นฟูและให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์มากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง กรมศิลปากรเริ่มเข้าไปทำการบูรณะพุทธสถานหลายแห่งอย่างมีระบบ เช่น ปราสาทหินพิมาย ปราสาทหินพนมรุ้ง และอีกหลายแห่งในภาคอีสาน จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๒๕ มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อีกครั้งหนึ่งรวมถึงพระบรมมหาราชวัง ในวโรกาสฉลองกรุงเทพมหานคร ๒๐๐ ปี โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีเป็นผู้ริเริ่มโครงการบูรณะในครั้งนี้

อนึ่งในปี พ.ศ.๒๕๒๑ ได้ปรากฏแนวความคิดว่า ความหมายของการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์หรือซ่อมแซมเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญต่อการป้องกันการเข้าไปทำลายหรือเข้าไปใช้ประโยชน์อันก่อให้เกิดความเสียหายกับงานศิลปกรรม โดยมีการออกกฎหมายข้อบังคับ พ.ร.บ.ควบคุมการใช้อาคารในเขตชุมชนทั่วประเทศ เช่น โครงการเกาะกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อออกประกาศ มท.ตามมาตรา ๑๓ พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร พ.ศ.๒๕๒๒ โดยห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้ หรือเปลี่ยนการใช้อาคารในบริเวณเกาะกรุงรัตนโกสินทร์ เขตเมืองเก่า มีการประกาศเขตควบคุมความสูงอาคาร ในเขตเมืองเก่า ซึ่งนักวิชาการ/แหล่งข้อมูล ได้รวบรวมประวัติแนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมไทย ที่ได้รับทัศนคติด้านการอนุรักษ์แบบตะวันตกซึ่งเข้ามาสมัยรัชกาลที่ ๔ และการได้เห็นตัวอย่างในต่างประเทศ และจากชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในไทย สมัยรัชกาลที่ ๕ การอนุรักษ์ของไทยก็เริ่มนำเอาแนวความคิดแบบตะวันตกเข้ามา เพราะในช่วงดังกล่าวมีปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ในช่วงถัดมาเป็นเวลา ๗๐ ปี คือระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๕๓๖ โดยแบ่งเป็นยุค ๓ ยุค ดังนี้^{๑๕}

^{๑๕}สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานศิลปะและการออกแบบ, ใน การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

๑. ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖ – ๒๔๗๕ โดยเริ่มการอนุรักษ์จากประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ. ๒๔๖๖ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่กำลังกล่าวถึงการสงวนรักษาของโบราณในประเทศไทย

๒. ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖ เป็นช่วงที่อนุรักษ์และการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมมากขึ้น

๓. ในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๖ – ๒๕๓๖ ไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบอบการปกครอง การเมือง สังคม เศรษฐกิจ อันมีผลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างยิ่ง

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการถึงประวัติของการอนุรักษ์ในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๓ ประวัติของการอนุรักษ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, (๒๕๔๑, หน้า ๑๖)	แบ่งยุคของการอนุรักษ์ในประเทศไทยได้ ๒ ยุค คือ ๑) ยุคแบบตะวันตก ๒) แบบตะวันออก
สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, (๒๕๕๐, หน้า ๑๙)	๑. เริ่มการอนุรักษ์จากประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ. ๒๔๖๖ ๒. ช่วงที่อนุรักษ์และการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ๓. หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๕๓๖ ไทยมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งระบอบการปกครองการเมือง สังคม เศรษฐกิจ อันมีผลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า ประวัติความเป็นมาของการอนุรักษ์ในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาเป็นแนวทาง แล้วนำมาศึกษาค้นคว้านั้น นั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกของการอนุรักษ์ของไทย ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นแบบตะวันตก การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิม ส่วนแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔ จะได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตกเข้ามาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี ศิลปะและวิทยาการต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการอนุรักษ์ รวมถึงได้นำเอาแนวคิดในการอนุรักษ์แบบตะวันตกเข้ามาด้วยนั่นเอง

๒.๑.๔ แนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงแนวทางในการอนุรักษ์ในประเทศไทยไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

ในการอนุรักษ์พุทธสถานของไทย ตามที่นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ ว่าในปัจจุบัน มี ๒ แนวทาง คือ แบบตะวันตก และ แบบตะวันออก^{๑๖}

๑. แบบตะวันตก การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิม ซึ่งเป็นผลมาจากของกฎบัตรต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปฏิบัติตามแบบตะวันตกในการเก็บรักษาหลักฐานพุทธสถานไว้ตามสภาพเดิมนี้ปรากฏใน พ.ร.บ.โบราณวัตถุสถานฉบับแก้ไขปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่มีเป้าหมายหลักคือ เพื่อรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม และนิยามพุทธสถาน ในฐานะเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะ และเพื่อเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติ

๒. แบบตะวันออก ของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพุทธศาสนา มุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อ ความศรัทธา และความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรม ทำให้ชาวพุทธมุ่งสั่งสม สืบทอดและพัฒนาฝีมือช่างสกุลช่างจนสามารถสร้างสรรค์ศาสนสมบัติสถานและวัตถุอันงดงามและมีชีวิตสืบต่อเนื่องกันมายาวนาน

การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการปกครอง กษัตริย์หรือสมมติเทพที่ต้องการสั่งสมคุณความดีและบารมีของความชอบธรรมในการปกครอง ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมผ่านบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนา^{๑๗} สมัยสุโขทัย ในจารึกหลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุมที่จารบนหินดินดาน กล่าวถึงการเสวยถึงบารมีของ สมเด็จพระมหาศรีศรัทธาราชจุฬามณี ก่อนที่จะได้ขึ้นครองเมืองสุโขทัยและเมืองศรีสัชนาลัย ที่ต้องการซ่อมวิหารโบราณในป่าช่อดงโปรดช้าง ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าหากมีบุญบารมีจะได้เป็นกษัตริย์องค์ต่อไป ขอให้สามารถหาทางซ่อมเจดีย์ ที่ขอมเรียกว่าพระธมซึ่งตั้งอยู่กลางนครพระกฤษณ์ได้ ซึ่งต่อมาได้พบปูนในป่าจริง จึงถือเป็นบารมีของพระองค์กรณีนี้ เช่นเดียวกับการปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงให้ใหญ่ขึ้นจนเป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ที่ทรงใช้เป็นการแสดงความชอบธรรมในการปกครองอีกประการหนึ่งด้วย

การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้สังคมสงบสุข ดังนั้นพระ เจ้า คหบดี สงฆ์ มุ่งทำดีเพื่อไปพบพระศรีอาริยมตไตรย เข้าใจเรื่องกรรม ผลของบุญกรรม การทำบาปการเวียนว่ายตายเกิด และการหลุดพ้น นิพพาน ตามอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วงพระราชนิพนธ์ของพระยาลีไทยแห่งสุโขทัย ที่ทรงรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ หลายฉบับ การอนุรักษ์ของไทยเน้นทางด้านบุญกริยา โดยถือว่าการทำเพื่อผลบุญ ในชาติหน้าหรือเป็นการอุทิศส่วนกุศล การอนุรักษ์เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการลักลอบขุดหาสมบัติ โดยมีกฎหมายคุ้มครองป้องกันตั้งแต่อดีต เช่น กฎหมายตราสามดวงในหมวด “พระไอยการลักขมโจร” ได้กล่าวถึงบทลงโทษและการกระทำผิดอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหลายมาตรา เช่น “๔๙ มาตราหนึ่ง...ถ้าโจรนั้นขุดล้างพระพุทธรูปพระสถูป

^{๑๖}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๐.

^{๑๗}อุษณีย์ ธงไชย, พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร : หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์, ใน การอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหล็กขจรเรื่อง, หน้า ๒๐.

(พระเจ้าดีย์ วิหาร) พระศรีมหาโพธิ์จับได้พิจารณาเป็นสัจให้ตัดนิ้วมือเสีย ให้ทวนด้วยลวดหนัง ๖๐ ที ถ้าโจรทำหลายครั้งหลายคราให้ ทะเลนสามวันให้ผ้าอกเสีย ...”^{๑๘}

การอนุรักษ์ในสมัยล้านนา ก็ยังมีแนวคิดที่สรุปได้จากการเข้าใจแนวคิดวัตถุประสงค์การก่อสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนา ซึ่งใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักอาศัย ความเชื่อความศรัทธา และความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมมากกว่าความสำคัญต่อรูปธรรมด้านวัตถุแนวคิดสรุปได้ดังนี้

๑. แนวคิด ไตรลักษณ์ เป็นสามัญลักษณ์ ๓ ได้แก่ - อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกสิ่งมีการเกิด แก่ เจ็บ ตายและเสื่อมสลาย - ทุกขัง ความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ - อนัตตา ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ในตัว ในการเป็นเจ้าของ ไตรลักษณ์ ทำให้มนุษย์ไม่ลุ่มหลงไม่ยึดติดยึดถือ กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้ลดอุปาทานคือ การยึดมั่นถือมั่น ลดความเห็นแก่ตัว สามารถปรับตัวได้จากการพลัดพรากจากสิ่งที่รักหรือพึงปรารถนาและสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไตรลักษณ์ใน “ปัจเจก” บทสวดมนต์ทำวัตรของพระสงฆ์ในประเทศไทย เนื้อความตอนหนึ่งว่า “...เสนาสนะนี้เป็นไปตามปัจจัยสักแต่ว่าธาตุ ถึงบุคคลผู้เข้าไปใช้สอยเสนาสนะนั้น สักแต่ว่าธาตุ มิใช่สัตว์ มิใช่ชีวิต เป็นของว่างเปล่า...” ดังนั้นศาสนสถาน หรือศิลปกรรมก็ล้วนเป็นอนัตตา ที่ว่างเปล่าปราศจากตัวตน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่พระสงฆ์ไม่ยึดถือความสำคัญในการอนุรักษ์ ศาสนสถานต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ไม่ถาวร ไม่ยึดติดกับสิ่งเหล่านี้^{๑๙} การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงมีบัญญัติศัพท์คำว่า “ผาติกรรม” คือ การทำให้เจริญ หมายถึง การจำหน่ายครุภัณฑ์ เพื่อประโยชน์สงฆ์อย่างหนึ่งอย่างใด โดยเอาของเหลวแลก เปลี่ยนเอาของดีกว่าให้แก่สงฆ์หรือเอาของของตนถวายสงฆ์เป็นการทดแทนที่ตนทำของสงฆ์ชำรุดไป รื้อของที่ไม่ดีออกทำให้ใหม่ดีกว่าของเก่า เช่น เอาที่วัดไปทำอย่างอื่นแล้ว สร้างวัดถวายให้ใหม่ การชดใช้ และการทดแทน

๒. แนวคิด สัญวิทยา ศิลปะ สถาปัตยกรรมและศาสนสถานในฐานะเป็นสัญลักษณ์ เพื่อการสืบต่ออายุศาสนา หรือสัญลักษณ์เครื่องที่ชี้หัวใจของมนุษย์ เพื่อให้เข้าถึงสัจธรรมแม้ว่า จะมีกิเลสอันยึดติดอยู่ในความงาม ดังนั้นความงามของศิลปะสถาปัตยกรรมจะเป็นเครื่องโน้มนำมนุษย์ให้คิดดีทำดี เช่น คติสัญลักษณ์ของรูปแบบและการตกแต่ง วิหาร เจดีย์ ในรูปต่าง ๆ เช่น ศูนย์กลางจักรวาล เรือสำเภา หมายถึง สำเภานาวาที่พาผู้คนออกจากวัฏสงสาร การเข้ามาในวิหารเพื่อทำบุญจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้นเดินทางเพื่อให้พ้นจาก การเวียนว่ายตายเกิดในทางพุทธศาสนา^{๒๐} สัญวิทยาที่เป็นทางพิธีกรรม สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและความเชื่อ กำหนดเพื่อกำกับศาสนสถานแต่ละแห่งว่าสร้างไว้เพื่อวัตถุประสงค์ใดแล้ว แม้ว่าทางกายภาพศาสนสถานนั้น ๆ จะปรักหักพังไป แต่หากไม่มีการทำพิธีกรรม “สูตรถอน” เพื่อให้ศาสนสถานนั้นแปรเปลี่ยนสภาพ ไปใช้งานอย่างอื่น ก็ยังคงถือสภาพว่าสถานที่แห่งนั้น ๆ ยังคงความหมายเดิม สัญวิทยา ในการสืบต่อให้พุทธศาสนาจะมีอายุถึง ๕,๐๐๐ ปี จากพุทธทำนาย เป็นแนวคิดที่ทำให้การอนุรักษ์ไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบเดิมถึงยาวนาน ๕,๐๐๐ ปี หากจะไม่ปล่อยให้ศาสนาสมบัติชำรุดหักพัง

^{๑๘}ราชบัณฑิตยสถาน, ฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ - ๒, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๐.

^{๑๙}วรสิญจน์ บุนยสุรัตน์, ผลงานวิชาการสถาปัตยกรรมไทยล้านนา, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๑.

^{๒๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

๑. แนวคิด บุญกิริยา การบำเพ็ญบุญเพื่อตนเองและผู้อื่น

๑.๑ อานิสงส์ โดยถือว่าเป็นการทำเพื่ออานิสงส์ผลบุญ ในชาติหน้าหรือเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว การสร้างและซ่อมแซมศาสนสถานให้คงรูปในสภาพที่สมบูรณ์ย่อมได้ อานิสงส์ผลบุญ ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา กล่าวว่า หากสร้างธรรมมาสน์มีอานิสงส์ผลบุญคือเมื่อตายแล้วจะได้จุติบนสวรรค์พร้อมวิมาน ส่วนการปิดทองพระพุทธรูป มีอานิสงส์ผลบุญชาติต่อไปคือจะได้จุติเป็นกษัตริย์ นอกจากนั้นใน จันทเสนาชาติก กล่าวว่า การปฏิสังขรณ์ และปิดทองพระพุทธรูปที่ชำรุด มีอานิสงส์ผลบุญคือได้จุติเป็นเทวดา และหากเป็นหญิงก็จะมีอานิสงส์ผลบุญทำให้ผิวงาม เป็นต้น หรือเป็นความเชื่อในการเกิดใหม่ในพุทธศาสนาไปพบพระศรีอาริยมตไตรย ทำให้ชาวล้านนาทำบุญกุศลอย่างแรงกล้าโดย การบูชาพระสฤงเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์และการสร้างปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติให้งดงามคงทนแข็งแรงมีอานิสงส์ผลบุญที่จะพาท่านทั้งหลายสู่ยุคนั้นได้ การทำ “ผาติกรรม” เป็นอานิสงส์ผลบุญอย่างหนึ่งที่ทำให้เจริญ การทดแทนของสงฆ์ที่ชำรุดไป รื้อของที่ไม้ต้ออก ทำให้ใหม่ชดใช้ให้ดีกว่าของเก่า เช่น สร้างวิหารถวายให้ใหม่เป็นอานิสงส์

๑.๒ การบรรลุนพระโพธิญาณ ครุบาศรีวิชัยได้ทำการบำเพ็ญเพียรบารมีเพื่อปรารถนา พุทธภูมิ หรือสำเร็จบรรลุนพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคต โดยการ ทำนุบำรุง สร้าง ปฏิสังขรณ์ ศาสนาสมบัติจำนวนมากในล้านนา^{๒๑} การซ่อมแซมวัดของครุบาศรีวิชัย มีการสร้างใหม่หรือเพิ่มเติมลวดลายใหม่เป็นการบำเพ็ญเพียรบารมี

๑.๓ บุญญาบารมี ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ผ่านบุญญาบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนา เช่น การปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงเชียงใหม่ให้สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราช ทรงใช้เป็นการแสดงบุญญาบารมีและความชอบธรรมในการปกครองล้านนา

ผลที่ปรากฏจากสองแนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทย คือ การอนุรักษ์ที่ดำเนินการ บนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบัน สามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุสถานไว้ได้ แต่ยังคงขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญาความรู้วิเศษและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียงแค่นำด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากพุทธสถานที่ไร้ชีวิตและปราศจากการใช้สอย เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย ศรีสัชชนาลัย กำแพงเพชร ฯลฯ แต่ในแนวคิดแบบไทยที่ไม่เน้นการรักษารูปแบบเดิม ทำให้ขาดความพอเหมาะในการบูรณะและการเปลี่ยนแปลงศาสนสมบัติที่เกินความจำเป็น สนองตอบระบบทุนนิยมของพุทธพาณิชย์และการท่องเที่ยว ดังนั้นการอนุรักษ์ควรปรับวิธีการทั้ง ๒ แนวทางให้เหมาะสม ซึ่งนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลการ^{๒๒} ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออกไว้ดังนี้

แนวคิดตะวันตก เป็นพื้นฐานแนวความคิดเชิงอนุรักษ์เป็นปรัชญาครอบคลุมแนวคิดความเชื่อ ทศนคติ เมื่อแปรเป็นการกระทำแล้วปรากฏอย่างไร เป็นแบบวิเคราะห์วิสัย (Analytic) ได้แก่ การใช้ชบวนการคิดในเรื่องใด ๆ ก็ตามในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ สร้างสรรค์

^{๒๑}ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ, การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการครุบาศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๘๑, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๒.

^{๒๒}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๒.

การหาเหตุผลในการสร้างเรื่องราวต่าง ๆ เป็นวิธีที่จะต้องแยกแยะ วิเคราะห์เป็นขั้นเป็นตอน กระบวนการในการคิดแบบนี้มีมาตั้งแต่อารยธรรมยุคโบราณของตะวันตก คือ อารยธรรมกรีก และโรมัน ตามประวัติศาสตร์ตะวันตกจะมีการกล่าวถึงนักปราชญ์กรีก ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพวิชาความรู้ให้แก่โลกตะวันตก ด้านการคำนวณ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต ทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ ซึ่งท่านเหล่านั้นจะมองดูสิ่งต่าง ๆ มิใช่ดูเพียงรูปลักษณะภายนอก แต่จะมองลึกลงไปอีกว่าสิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นมันเกิดมาอย่างไร เช่น พิธากอรัสผู้คิดสูตรทางคณิตศาสตร์ บุกริสผู้คิดทฤษฎีทางเรขาคณิต อริสโตเติลผู้อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งลักษณะการคิดของนักปราชญ์เหล่านั้นเป็นการคิดที่มีระบบแล้วพิสูจน์ทำตามให้ได้ นับเป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับในงานศิลปกรรม พุทธสถานสถาปัตยกรรม ก็ใช้แนวคิดที่เป็นระบบแบบตะวันตก ลักษณะแรกเริ่มของงานศิลปะตะวันตกเริ่มจากการเลียนแบบธรรมชาติให้มีความเหมือนจริงมากที่สุด

ในยุคของกรีกผลงานประติมากรรมรูปหินอ่อนก็พยายามสร้างให้แนบเนียนเหมือนจริง ทั้งทางด้านโครงสร้างกล้ามเนื้อ เครื่องแต่งกายที่เป็นริ้วผ้า ชาวกรีกถือว่าสิ่งที่ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุดคือสิ่งที่สูงที่สุด ตัวอย่างเช่น การทำหีบศพของบุคคลชั้นสูงหรือผู้ปกครองที่ทำจากไม้หรือหิน และบนผาหีบศพก็จะมีการ ทำหน้ากากที่มีใบหน้าของเจ้าของศพนั้น เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นตอนที่เสียชีวิตอยู่ เป็นต้น

เริ่มในสมัยเรเนซองส์หรือสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการของอิตาลี ได้มีการหันกลับไปศึกษาวิทยาการแบบกรีกและโรมัน งานศิลปกรรมต่าง ๆ ในสมัยนี้จะหันไปทำตามแบบเก่า เช่น เขียนรูปให้คล้ายของจริงมากที่สุด ใช้ทัศนียภาพ รูปเหมือน รูปธรรม กฎเกณฑ์การเขียนให้เหมือนธรรมชาติ

ดังนั้นจากลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้กระบวนการคิดของชาวตะวันตกมีลักษณะที่จะคิดคำนึงถึงรูปลักษณะเดิมมากที่สุด และสามารถหันกลับไปศึกษาและพิสูจน์ได้อีกหลายครั้งเพราะเป็นการ สืบทอดทางความรู้และวิทยาการแนวคิดตะวันออก ในไทยเป็นการใช้คิดในแนวปรัชญาตะวันออก ปราชญ์ตะวันออกไม่วิเคราะห์เป็นลำดับขั้นตอน แต่ใช้การคิดในใจใช้ญาณวิสัย (Intuitive) กับ การคิดที่ แสดงให้เห็นได้ แบบเบ็ดเสร็จ (Holistic) หรือการคิดด้วยญาณ (Enlightenment) ซึ่งเป็นความคิดขั้นละเอียดใช้พลังค้นหาคำตอบโดยไม่ต้องแจจแจง เช่น ศิลปะจีนจะไม่ใช้การเลียนแบบธรรมชาติ แต่ผลงานศิลปะจะเกิดขึ้นจากภาพในใจ การสร้างงานของจิตรกรจีนจะออกไปสัมผัสธรรมชาติ ที่ประทับใจแล้วเก็บเอามาสร้างงาน ไม่มีการร่างแบบ ไม่กางผืนผ้าใบลอกธรรมชาติของจริงลงไป

สรุปได้ว่า แนวทางและความเป็นมาของการอนุรักษ์ในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาเป็นแนวทาง แล้วนำมาศึกษาค้นคว้า นั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกของการอนุรักษ์ของไทย ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นแบบตะวันตก การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษาแบบไว้ตามสภาพเดิม ส่วนแบบตะวันออกของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพุทธศาสนา มุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อ ความศรัทธา และความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรม ทั้งนี้ในการอนุรักษ์พุทธสถานของไทยมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งแนวคิดในการอนุรักษ์ต่างๆ ล้วนแล้วมีความสัมพันธ์กับระบบ การเมือง การปกครอง สังคมและ เศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรมไทย ตลอดจนอิทธิพลตะวันตกที่ได้เข้ามา ซึ่งแนวคิดที่เกิดขึ้นทำให้มีการ ปฏิบัติต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและพุทธสถานในแต่ละห้วงเวลาแตกต่างกันออกไป ดังมีข้อเปรียบเทียบและมีการวิเคราะห์ระหว่างแนวคิดด้านการอนุรักษ์แบบตะวันตกและแบบ ตะวันออก^{๒๓}ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๔ เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออก

แนวคิด	ตะวันตก Occidental Approach	ตะวันออก Oriental Approach
ปรัชญา	วิเคราะห์วิสัย Analytic	ญาณวิสัย Intuitive
ศิลปะ	รูปเหมือน รูปธรรม Portrait, Concrete	สัญลักษณ์ นามธรรม Symbol, Abstract
แรงบันดาลใจ	แบบธรรมชาติ Mimesis, Natural	จากศาสนา ความเชื่อ Religion, Beliefs
การฝึกฝน	การสร้างกฎเกณฑ์ Rule	การสร้างความชำนาญ Skills
จุดประสงค์	ความคงทนถาวร Permanence	ความงดงาม Aesthetic
การอนุรักษ์	การสืบทอดความรู้และวิทยาการ Inheritance of Knowledge and Technique	การสืบทอดความเชื่อและศรัทธา Inheritance of Beliefs and Faith
	การเหมือนของเดิม Base on the previous model	บุญกริยา Base on the merit making

๒.๑.๕ การอนุรักษ์ตามหลัก PDCA

ทฤษฎีวงจรรจัดการบริหารงานคุณภาพของ ดร.เอ็ดเวิร์ด เดมมิ่ง (Dr. Edwards Deming) ได้พัฒนาวงจร PDCA ขึ้นมาจากแนวคิดของ Dr. W.A. Shewhart ในระยะแรกรู้จักวงจร PDCA ในนาม Shewhart Cycle จากนั้น Dr. Edwards Deming ได้นำพัฒนาปรับใช้ในการควบคุมคุณภาพใน วงการอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น จึงมีชื่อเรียกว่า Deming Cycle หรือ PDCA ซึ่งมี ๔ ขั้นตอนดังนี้

Plan คือการวางแผน Do คือการนำแผนที่วางไว้ไปปฏิบัติ Check คือการตรวจสอบ เมื่อ ปฏิบัติไประยะหนึ่งต้องมีการตรวจสอบว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรแล้วแก้ไขเสีย และ Act คือการ นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่^{๒๔}

^{๒๓}สุรสวัสดิ์ สุสวัสดิ์, ม.ล., เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาควิชาการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๓.

^{๒๔}Deming, Edward W., *Out of The Crisis*. USA: The Massachusetts Institute of Technology, (Center for Advanced Engineering Study, 1986), pp. 16-17.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธสถาน

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ วรรณกรรม และหนังสือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของพุทธสถาน

พุทธสถาน มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า Monuments^{๒๕} ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของพุทธสถานว่า หมายถึงสิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง ที่มีอายุเก่าแก่กว่า ๑๐๐ ปี ขึ้นไป ใน^{๒๖} พระราชบัญญัติพุทธสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติพุทธสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายไว้ตามมาตรา ๔ ว่าพุทธสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

จากความหมายคำว่า พุทธสถาน ดังกล่าวข้างต้นนี้ การที่จะถือสิ่งใดเป็นพุทธสถานก็จะต้องประกอบไปด้วยหลักเกณฑ์ ดังนี้ คือ

๑. ต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์

จากความหมายของคำว่า อสังหาริมทรัพย์ ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๐๐ ว่า อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดินกับทรัพย์อันติดกับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกันกับที่ดินนั้น อนึ่ง คำว่า อสังหาริมทรัพย์ หมายถึงรวมถึงสิทธิทั้งหลายอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย ดังนั้นจึงพออธิบายความหมายของคำว่า อสังหาริมทรัพย์ ว่าได้แก่ ทรัพย์ ดังต่อไปนี้

- ที่ดิน ทั้งที่เป็นที่ดินที่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินมีโฉนด โฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และรวมถึงที่ดินที่ผู้มีสิทธิ์ครอบครอง เช่น ที่ดินที่มี สค.๑ นส.๓ นส.๓ ก. เป็นต้น

ทรัพย์อันติดกับที่ดิน ได้แก่

- ทรัพย์ที่เกิดหรือติดกับที่ดินโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น และทรัพย์ที่ติดกับที่ดินโดยมีผู้นำมาติด เช่น ดึก อนุสาวรีย์ เจดีย์

- ทรัพย์ซึ่งประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น

สิทธิอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยตรง เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง สิทธิใช้สอย และ ได้มาซึ่งดอกผล สิทธิที่จะจำหน่ายหรือโอน สิทธิที่จะติดตามทวงคืนจากผู้ไม่มีสิทธิ์ จะยึดถือไว้ เป็นต้น

^{๒๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, หน้า ๔๙๐.

^{๒๖}กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๕๗.

๒) สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยอ้อม เป็นสิทธิซึ่งไม่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยตรง แต่เป็นสิทธิที่เกี่ยวข้องกับอสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นซึ่งติดอยู่กับที่ดินอีกทอดหนึ่ง เช่น สิทธิจำนอง เป็นต้น

๒. อายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ซึ่งมีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณาถึงหลักการสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ ประเภท คือ ๑) อายุของอสังหาริมทรัพย์ ๒) ลักษณะการก่อสร้างของอสังหาริมทรัพย์ ๓) หลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์ ทั้งนี้จะต้องเป็นประโยชน์ต่อศาสตร์แขนงหนึ่งแขนงใดใน ๓ แขนงนี้คือ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

ดังนั้นคำว่าพุทธสถานไม่ได้ชี้เฉพาะว่าเป็นตัวอาคารอย่างเดียว แต่รวมไปถึงอาณาเขตของพื้นที่ที่มีตัวอาคารอยู่ด้วยซึ่งแม้บางที่อาจจะมีขนาดกว้างขวาง อย่างเช่นเมืองประวัติศาสตร์ก็ตาม การกำหนดว่า^{๒๗}สถานที่ใดเป็นพุทธสถานนั้นจะยึดตามหลักสากลว่า พุทธสถานต้องมีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี ยกเว้นเพียงแต่ว่าพุทธสถานนั้นมีอายุต่ำกว่าที่กำหนดต้องมีความสำคัญจริง จึงถือได้ว่าเป็นอนุสรณ์สถานแห่งชาติพุทธสถานที่มีอายุเกิน ๑๐๐ ปี เรียกว่า National heritages ส่วนที่มีอายุต่ำกว่านั้น เรียกว่า National histories properties sites

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่ให้ความหมายของพุทธสถาน ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๕ ความหมายของพุทธสถาน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๒๕, หน้า ๔๙๐) กรมศิลปากร (๒๕๔๔, หน้า ๕๗)	ความหมายของพุทธสถาน หมายถึงสิ่งที่ไม่ได้เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง ที่มีอายุเก่าแก่กว่า ๑๐๐ ปี ขึ้นไป หลักเกณฑ์การพิจารณาพุทธสถาน ๑. ต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์ ๒. อายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

^{๒๗}กรมศิลปากร, **ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๗.

๒.๒.๒ ประเภทของพุทธสถาน

กรมศิลปากร^{๒๘} มีวิธีการแบ่งประเภทของพุทธสถาน ได้ ๒ วิธี คือ

๑. การแบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ การแบ่งแยก การแบ่งแยกโดยวิธีนี้สามารถจำแนกพุทธสถานออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

- ๑) พุทธสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย
- ๒) พุทธสถานที่ไม่ใช่เจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

๒. การแบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน การแบ่งแยกด้วยวิธีนี้ สามารถจำแนกพุทธสถานได้เป็น ๒ ประเภท

- ๑) พุทธสถานที่ขึ้นทะเบียน
- ๒) พุทธสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน

ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็มีนักวิชาการได้ให้ข้อคิดใน^{๒๙}การแบ่งพุทธสถานตามการใช้ประโยชน์แบ่งเป็น ๒ ประเภท ใหญ่ ๆ คือ

๑. พุทธสถานที่สร้างแล้ว ได้แก่ พุทธสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว

๒. พุทธสถานที่ยังไม่สร้าง ได้แก่ พุทธสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่

การแบ่งแยกประเภทของพุทธสถานตามพระราชบัญญัติพุทธสถาน ก็เพื่อประโยชน์ในการใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าไปให้ความปกป้องคุ้มครอง โดยพุทธสถานแต่ละประเภทจะมีระดับของมาตรการในการควบคุมที่แตกต่างกัน

กรมศิลปากร ได้แบ่งพุทธสถานออกเป็นหลายประเภท ดังนี้^{๓๐}

๑. แบ่งตามประเภทของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

- ๑.๑ พุทธสถานที่ก่อสร้างด้วยดิน ได้แก่ เนินดิน กำแพงดิน คูเมือง หรือถนน
- ๑.๒ พุทธสถานที่ก่อสร้างด้วยอิฐ ได้แก่ โบสถ์ วิหาร พระปรารค์ เจดีย์ เป็นต้น
- ๑.๓ ประเภทที่สร้างด้วยหิน ได้แก่ ปราสาทหินต่าง ๆ เช่น เทวสถานต่าง ๆ กำแพงเมืองป้อมประตูเมือง โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ หินที่นิยมใช้ในการก่อสร้างมักจะเป็น หวาย และศิลาแลง

๒. แบ่งตามหน้าที่และลักษณะการใช้ประโยชน์ในอดีตของพุทธสถาน คือ

๒.๑ ศาสนาสถาน ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ และใช้เป็นประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น เทวสถานในทางศาสนาพราหมณ์หรือวัดร้างในทางพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๒ พุทธสถานที่ใช้ในการสาธารณูปโภค ได้แก่ พุทธสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ ตระพัง หรือบ่อน้ำบาดาลในสมัยสุโขทัย เป็นต้น

^{๒๘}กรมศิลปากร, *คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๖.

^{๒๙}ปรีชา กาญจนาคม, *การขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐.

^{๓๐}กรมศิลปากร, *โบราณคดีเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗), หน้า ๓๐.

๒.๑ พุทธสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ พุทธสถานที่สูงขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง ป้อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น

๒.๒ พุทธสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ พุทธสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัย และทิ้งร่องรอยไว้

๒.๕ พุทธสถานที่ใช้ในอุตสาหกรรม ได้แก่ บริเวณที่มีการทำอุตสาหกรรมในสมัยโบราณ มีการก่อสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการทำอุตสาหกรรม เช่น เตาทุเรียงในสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นเตาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผา

๒.๓ พุทธสถานที่ใช้ในการฝังศพ พุทธสถานที่ใช้เป็นที่ฝังศพที่มีขนาดใหญ่โต ส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อฝังศพของกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่น สุสานที่ฝังศพ หรือ ปิรามิด ที่ใช้เก็บศพของกษัตริย์อียิปต์โบราณ^{๓๐} กองโบราณคดีสามารถจำแนกประเภทของพุทธสถานออกเป็น ๗ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. อนุสาวรีย์แห่งชาติ หมายถึง อนุสรณ์สถานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสาวรีย์รำลึกถึงบุคคลหรือเรื่องราวสำคัญ สมควรที่ประชาชนจะต้องจดจำรำลึกถึงในฐานะที่เป็นแบบฉบับ

๒. อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ ได้แก่ อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางรูปแบบโครงสร้างและองค์ประกอบอื่น ๆ

๓. อาคารสัญลักษณ์ของเมือง ได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้าง สะพานหรือลำคลอง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บ้านเมืองนั้น

๔. ย่านประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาคารทางการค้า การพาณิชย์ หรืออุตสาหกรรมในอดีตที่มีลักษณะของตนเอง มีเรื่องราวเนื้อหาของย่านนั้นโดยเฉพาะ

๕. อุทยานประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ใด ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ถนนหนทาง และสภาพแวดล้อมเป็นพิช ฯลฯ สมควรรักษาไว้

๖. นครประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมือง หรือบริวารของเมืองที่มีแบบอย่างวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพของอาคาร สถานที่ หรือมีอาคารประเภท ๑-๕ อยู่พร้อมมูลและยังมี ประโยชน์ใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน

๗. ซากพุทธสถานหรือแหล่งโบราณคดี ได้แก่ ซากหรือแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมทั้งสถานที่สำคัญต่าง ๆ

เมื่อพุทธสถานมีสภาพที่แตกต่างกันหลายสภาพเช่นนี้ การกำหนดแนวทางให้นักอนุรักษ์ดำเนินการก็ต้องแตกต่างกันออกไปตามสภาพของพุทธสถานนั้น ๆ การอนุรักษ์พุทธสถานต่าง ๆ มีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน อาคารประวัติศาสตร์กับย่านประวัติศาสตร์ กับอุทยานประวัติศาสตร์ หรืออุทยานประวัติศาสตร์ แม้จะถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบการอนุรักษ์ที่เหมือนกันแต่มีวิธีการผ่อนปรนแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของพุทธสถานประเภทนั้น และเทคนิคที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงสภาพของท้องถิ่นวัตถุ และสภาพของสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละเมืองประกอบด้วย

^{๓๐}กรมศิลปากร, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, หน้า ๗-๘.

สรุปได้ว่า ประเภทของพุทธสถานที่เห็นเป็นหลักใหญ่ๆ ส่วนมากก็จะจำแนกรายละเอียดชัดเจน ในแต่ละประเภทของพุทธสถานนั้น ๆ และแบ่งกำหนดแนวทางให้นักอนุรักษ์ได้ศึกษาและจำแนกในการดำเนินการแตกต่างกันออกไปตามสภาพของพุทธสถานนั้น ๆ ซึ่งการอนุรักษ์พุทธสถานต่าง ๆ มีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ไปตามลักษณะประเภทของพุทธสถานนั่นเอง

ตารางที่ ๒.๖ ประเภทของพุทธสถาน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมศิลปากร, (๒๕๔๖, หน้า ๖๖)	วิธีการแบ่งประเภทของพุทธสถาน ได้ ๒ วิธี ๑. การแบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ ๒. การแบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน
ปรีชา กาญจนาคม, (๒๕๓๗, หน้า ๙๐)	การแบ่งพุทธสถานตามการใช้ประโยชน์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท ๑. พุทธสถานที่ยังไม่สร้าง ๒. พุทธสถานที่ยังไม่สร้าง
กรมศิลปากร, (๒๕๒๗, หน้า ๓๐)	พุทธสถานออกเป็นหลายประเภท ๑. แบ่งตามประเภทของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ๒. แบ่งตามหน้าที่และลักษณะการใช้ประโยชน์ในอดีตของพุทธสถาน
กรมศิลปากร, (๒๕๓๓, หน้า ๗-๘)	กองโบราณคดีสามารถจำแนกประเภทของพุทธสถานออกเป็น ๗ ประเภท ๑. อนุสาวรีย์แห่งชาติ ๒. อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ ๓. อาคารสัญลักษณ์ของเมือง ๔. ย่านประวัติศาสตร์ ๕. อุทยานประวัติศาสตร์ ๖. นครประวัติศาสตร์ ๗. ซากพุทธสถานหรือแหล่งโบราณคดี

๒.๒.๓ สาเหตุแห่งการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถาน

พุทธสถานเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมและหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองประเภท อสังหาริมทรัพย์ที่สามารถบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีของมนุษยชาติ ซึ่งอนุชนรุ่นหลังสามารถค้นคว้าและศึกษาหาความรู้จากพุทธสถาน เมื่อผู้ศึกษามีความรู้พื้นฐานด้านต่าง ๆ เพียงพอและได้มีการศึกษย้อนหลังกลับไปตามขั้นตอน พร้อมทั้งอาจต้องทำการขุดค้นเพิ่มเติมดังนั้นพุทธสถานจึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งความรู้

หรือตำรา ที่มีได้เรียบเรียงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้พุทธสถานยังเปรียบได้กับผู้อาวุโส หรือ บรรพบุรุษ ของมนุษยชาติที่มีอายุยาวนาน แม้ว่าพุทธสถานบางแห่งจะชำรุดทรุดโทรม และหมดสภาพการใช้งานแล้วก็ตามก็เปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมนุษยชาติ ^{๓๒} ดังนั้นการใช้งานและการดูแลรักษาพุทธสถานจึงควรปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อบรรพบุรุษ หรือญาติผู้ใหญ่ การแสดงความเคารพการระออ่อนน้อมถ่อมตนต่อพุทธสถานเหล่านั้นจำเป็นต้องปฏิบัติซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแหล่งพุทธสถานทุกแห่งมีคุณค่าและความสำคัญด้านต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ ด้านเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่แสดงการรับรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มาสถานที่ตั้งชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเป็นที่รับรู้กันว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชตลอดจนเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชและชาวไทยได้ เป็นต้น

๒.๒ ด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีต เป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน ของชาติรวมทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษา และแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น พุทธสถานในเมืองโบราณสุโขทัย จังหวัดสุโขทัยแสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยและแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

๒.๑ ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการมีผู้เข้ามาเที่ยวชม ศึกษาหาความรู้ ตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นต้น

๒.๒ ด้านการใช้สอย เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายพุทธสถานนั้น ตัวอย่างเช่น ศาลากลางเก่าจังหวัดราชบุรี หมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ซึ่งใช้เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจวนเรชิตังกัมปอร์ต จังหวัดตราด ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

๒.๕ ด้านสังคม เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น มัสยิดกรือเซะ จังหวัดปัตตานี พระธาตุอภัยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

๒.๓ ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ในประวัติศาสตร์การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ ตัวอย่างเช่น วัดชลธาราสิงเหหรือวัดพิทักษ์แผ่นดิน อำเภอดงรัก จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นพุทธสถานที่สำคัญในการกำหนด แบ่งเขตแดนระหว่างไทย - อังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ ๕

๒.๗ ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

^{๓๒}กรมศิลปากร สำนักโบราณคดี, คู่มือการปฏิบัติงานการดูแลรักษาโบราณสถาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๗), หน้า ๓ - ๔.

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อพุทธสถาน สิ่งที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ในฐานะ ที่เป็นของหายากและเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ ซึ่งถึงแม้ว่าสภาพสังคมในปัจจุบันจะมีอิทธิพลผลักดันในด้านผลของการเร่งรัดพัฒนาให้ทันสมัยขึ้นแต่การพัฒนาดังกล่าวก็ต้องควบคู่ไปกับการอนุรักษ์อย่างได้ดุลยภาพให้เข้ากับชีวิตในสังคมปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่ โดยต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของสิ่งเหล่านั้นไปอย่างน่าเสียดาย

จากการศึกษาแนวคิดหลักการในสาเหตุแห่งการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถานการ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๗ สาเหตุแห่งการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถาน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมศิลปากร, (๒๕๔๗, หน้า ๓ - ๔)	<ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่แสดงการรับรู้ ๒. ด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีต เป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ๓. ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม ๔. ด้านการใช้สอย เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ๕. ด้านสังคม เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี ๖. ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของพุทธสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ ๗. ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

๒.๒.๔ สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของพุทธสถาน

สาเหตุที่ทำให้เกิดการชำรุดเสื่อมโทรมของพุทธสถาน อาจแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุ มิได้หมายความว่าพุทธสถานหนึ่ง ๆ จะชำรุดเสื่อมสภาพเนื่องจากสาเหตุใด สาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ^{๓๓} สาเหตุการชำรุดเสื่อมสภาพของพุทธสถานว่ามีหลายสาเหตุ และหลายกระบวนการ ซึ่งจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด สาเหตุที่คาดว่าทำให้พุทธสถานเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออก เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. สาเหตุภายใน หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของพุทธสถานซึ่งเกิดจากสาเหตุภายในตัวพุทธสถานเอง ได้แก่ชนิดและคุณสมบัติของวัตถุที่เป็นรากฐานของพุทธสถานสถานที่ตั้ง

^{๓๓}กรมศิลปากร, งานจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ข้าวพาลีชัย, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

ลักษณะโครงสร้าง และน้ำหนักของพุทธสถาน การคำนวณ และการออกแบบ โครงสร้างไม่ถูกต้อง ความผิดพลาดทางด้านเทคนิคการก่อสร้าง เป็นต้น

๒. สาเหตุภายนอก หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของพุทธสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เคมี ชีววิทยา และจุลชีววิทยา สาเหตุเหล่านี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๒.๑ สาเหตุจากมนุษย์ มนุษย์เป็นศัตรูที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อพุทธสถาน โบราณวัตถุ และเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน มนุษย์เป็นตัวการสำคัญในการเสื่อมสภาพชำรุดเสียหายของพุทธสถานและโบราณวัตถุทั้งโดยเจตนา และโดยไม่เจตนา ตัวอย่างเช่น การปล่อยปลະละลายไม่ดูแลรักษา ความมั่งง่าย เลินเล่อรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การไม่รู้ซึ่งถึงคุณค่าของพุทธสถานและโบราณวัตถุ การจับต้องเคลื่อนย้ายโดยปราศจากความระมัดระวัง หรือการจับต้องเคลื่อนย้ายโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ไม่เหมาะสม และการรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือแม้กระทั่งการลักลอบขุดทำลายเพื่อหาวัตถุมีค่า การจงใจทำลาย ทำให้พุทธสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นแตกหักเสียหาย ผุร่อนลงได้ มลพิษของสิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลง พุทธสถานและโบราณวัตถุตามความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อของตนเอง การทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า การใช้วัสดุและวิธีการที่ไม่เหมาะสมในการอนุรักษ์หรือซ่อมแซมพุทธสถานและโบราณวัตถุ สงครามและการจลาจล เป็นต้น อีกประการที่น่าคำนึงถึง คือการพัฒนาบ้านเมือง ได้แก่ การสร้างความเจริญ ตัดถนนหนทาง การขยายพื้นที่ทำการเกษตร การก่อสร้าง สถานที่ราชการ ที่พักอาศัย ฯลฯ มีส่วนที่เป็นภัย ต่อพุทธสถาน โบราณวัตถุ เช่น การตัดถนนผ่านไปใกล้พุทธสถานก่อให้เกิดความสั่นสะเทือน ทำให้พุทธสถานแตกร้าวหรือชำรุดเสียหายได้ พุทธสถานและโบราณวัตถุส่วนใหญ่ที่ชำรุดเสียหายเนื่องจากสาเหตุเหล่านี้ มักจะชำรุดเสื่อมสภาพอย่างถาวร กล่าวคือ ไม่อาจจะอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพที่ดีดังเดิมได้อีก มักจะมีส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือ หลาย ๆ ส่วนแตกหัก หรือหลุดหายไป ในบางกรณี แม้จะซ่อมแซมให้กลับสู่สภาพเดิมได้ แต่คุณค่าของวัตถุต้องลงไปอย่างมาก ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปที่ถูกลอบตัดเศียร ประติมากรรมชิ้นเยี่ยมที่ล้มลงแตกกระจาย เป็นต้น

๒.๒ สาเหตุจากธรรมชาติ แบ่งออกออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้แก่ อัคคีภัย วัตภัย อุทกภัย ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หิมะถล่ม พายุฟ้า พายุหมุน ลูกเห็บ ฯลฯ ภัยพิบัติ เหล่านี้เป็นสามเหตุที่ร้ายแรงที่สุด แม้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ก็สามารถทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุชำรุดเสียหายอย่างรุนแรงในชั่วพริบตาเดียว

๒. สภาวะแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะภูมิอากาศ อุณหภูมิ ความชื้น แสงแดด ลม ฝน ก๊าซในอากาศ การเปลี่ยนแปลงของพุทธสถานและโบราณวัตถุเนื่องจากสภาวะแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ แต่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของวัตถุอย่างมาก

ก. ความชื้นและอุณหภูมิของอากาศ^{๓๔} มีผลต่อพุทธสถาน โบราณวัตถุชนิดต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่าง เช่น วัตถุจำพวกอินทรีย์วัตถุ จะประกอบด้วยเซลล์ที่มีคุณสมบัติดูดน้ำ และ

^{๓๔}จิราภรณ์ อรัณยะนาค, เอกสารการประชุมทางวิชาการ การเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุ ครั้งที่ ๒๑ ๓๑ มกราคม - ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, หน้า ๒.

ความชื้นได้ดี เมื่อมีความชื้นสูง เซลล์ในวัตถุจะดูดความชื้นเข้าไป ทำให้เกิดการพองตัว แต่เมื่ออุณหภูมิสูงขึ้น ความชื้นลดลง อากาศร้อน น้ำที่ถูกดูดเข้าไปจะระเหยออกมา ทำให้เซลล์หดตัว ถ้าการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นไปโดยเร็ว มีมากขึ้นและติดต่อกันเป็นระยะเวลาสั้น จะทำให้วัตถุนั้นชำรุด เช่น เสียรูปทรงไป แตกร้าวหรือบิดเบี้ยว เป็นต้น อีกประการหนึ่ง การที่ความชื้นถูกสะสมอยู่บนวัตถุเป็นเวลานานจะก่อให้เกิดเชื้อเห็ดรา สำหรับ ตะไคร่น้ำบนวัตถุได้ พวกเชื้อราจะดูดความชื้นจึงทำให้เนื้อวัตถุขาดความแข็งแรง เปื่อยหรือขาดได้ง่าย หรือเกิดรอยเปื้อนบนวัตถุ ซึ่งยากจะแก้ไขให้ดีขึ้นเหมือนเดิม ลักษณะภูมิอากาศมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสื่อมสภาพของวัตถุโดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ซึ่งเป็นอุณหภูมิและความชื้นสูง เกือบตลอดปีสถานะเช่นนี้เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตของ พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ หลายชนิดที่ทำลายพุทธสถานและโบราณวัตถุ

ความชื้นหรือน้ำ ที่เป็นต้นเหตุในการเสื่อมสภาพของพุทธสถานและโบราณวัตถุแบบทุกชนิด อาจอยู่ในรูปของไอน้ำในบรรยากาศ น้ำจากใต้ดินซึ่งซึมขึ้นมาสู่อาคาร โดยอาศัย capillary action น้ำในดินและแหล่งน้ำทั่ว ๆ ไป น้ำฝน น้ำค้าง หมอก และน้ำในวัตถุเอง

ความชื้นและน้ำช่วยให้ปฏิกิริยาต่าง ๆ เกิดขึ้นได้เร็วขึ้น โดยอาจจะทำปฏิกิริยากับวัตถุโดยตรง หรือทำหน้าที่เป็นตัวกลางในปฏิกิริยาระหว่างวัตถุกับสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำทำให้เกิดปฏิกิริยา ionization, oxidation และ hydrolysis นอกจากนี้ยังสามารถละลายวัตถุต่าง ๆ ได้หลายชนิดด้วยเหตุนี้ พุทธสถานและโบราณวัตถุในภูมิภาคที่มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นจึงเสื่อมสภาพด้วยอัตราที่สูงมาก พบว่าโลหะต่าง ๆ (ยกเว้นทอง) เกิดสนิมได้อย่างรวดเร็วชนิดต่าง ๆ มักจะเสื่อมสภาพและอ่อนตัว กระจกและเอกสารโบราณอื่น ๆ มักจะมีคราบเปื้อนและหมักเลอะเลือนพุทธสถานและโบราณวัตถุที่อยู่ กลางแจ้งและในดินเสื่อมสภาพอย่างน่าวิตกในภูมิภาคที่มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นจึงเสื่อมสภาพด้วยเหตุนี้

ในภูมิภาคที่มีอากาศร้อนและแห้งแล้ง จะเผชิญกับปัญหาที่แตกต่างออกไป สาเหตุสำคัญที่ทำให้พุทธสถานและโบราณวัตถุเสื่อมสภาพ ได้แก่ ความร้อน รังสีอัลตราไวโอเล็ตในแสงแดด ที่แผดจ้า ฝุ่นละออง ทราย และลมพายุ ความร้อนทำให้วัตถุแห้งกรอบ และช่วยให้ปฏิกิริยาเคมีต่าง ๆ เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

ในภูมิภาคที่มีอากาศหนาวจัด การเสื่อมสภาพของวัตถุส่วนใหญ่ เกิดจากความหนาวเย็นของอากาศ ซึ่งทำให้คุณสมบัติทางกายภาพของวัตถุเปลี่ยนไป เช่น หนึ่งสัตว์และผ้าเนื้อหนาจะแข็งกระด้าง กรอบ และแตกหักง่าย ขนาดและรูปร่างของวัตถุมักจะเปลี่ยนไป น้ำมักจะกลายเป็นน้ำแข็งอยู่ในรูพรุนของวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัสดุก่อสร้าง เช่น หิน อิฐ ปูน ฯลฯ ทำให้เกิดแรงดันภายในเนื้อวัสดุ ซึ่งทำให้วัสดุนั้น ๆ ร้าว กะเทาะ หรือแตกเป็นเสี่ยง ๆ ได้

ข. แสงสว่างไม่ว่าจะเป็นแสงธรรมชาติหรือแสงประดิษฐ์จะมีแสงอัลตราไวโอเล็ตอยู่ด้วย ซึ่งจะทำลายเนื้อวัตถุประเภทอินทรีย์ได้มากเช่นทำให้สีซีด เนื้อวัตถุเปราะ กรอบ ขาดง่าย ขาดความเหนียวเกิดการหดตัว ขยายตัว ทำให้รูปทรงบิดเบี้ยวเสียลักษณะเดิมไป การชำรุดเสียหายจากแสงสว่างที่เกิดกับวัตถุนั้นจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชนิดของแสงระยะเวลาที่ถูกแสง ปริมาณของแสงลักษณะของการตกกระทบของแสงและประเภทของวัตถุด้วย แสงแดดเป็นตัวการที่สำคัญที่สุดในการเสื่อมสภาพของอินทรีย์วัตถุ เนื่องจากในแสงแดดมีรังสีที่มีความยาวคลื่นสั้นอยู่ด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งรังสีอัลตราไวโอเล็ตซึ่งมีพลังงานสูงมากพอ ที่จะทำให้พันธะ (bond) ระหว่างอะตอมแตกออก

ได้ ทำให้เกิดปฏิกิริยาโฟโตเคมีคัล (Photochemical reaction) ซึ่งยังผลให้ อินทรีย์วัตถุ หลายชนิด เช่น ฝ้าย กระดาษ ไม้ ยางธรรมชาติและยางสังเคราะห์ สีย้อม สีทาบ้าน ลวดวัตถุ (pigment) วานิช (varnish) แลคเกอร์ เรซิน (resin) ธรรมชาติและ เรซินสังเคราะห์ ฯลฯ เสื่อมสภาพได้อย่างรวดเร็ว และเห็นได้ชัด ปฏิกิริยาเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น หากมีออกซิเจน และความชื้น ร่วมด้วยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ เกิดจากการที่โครงสร้างของโมเลกุลเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างเช่น ฝ้ายและกระดาษ ซึ่งมีเซลลูโลสเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เมื่อได้รับรังสีอุลตราไวโอเล็ต แสงยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุลของเซลลูโลสจะอ่อนตัวหรือแตกออก หากมีออกซิเจนอยู่ด้วยจะเกิดปฏิกิริยา oxidation ร่วมด้วย ทำให้โมเลกุลของเซลลูโลสสั้นลงเรื่อย ๆ ฝ้ายและกระดาษจะขาด ความแข็งแรง และมักจะเปลี่ยนสี เช่น ฝ้ายและกระดาษสีขาว มักจะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง

แสงไฟฟ้าจากหลอดไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ ก็มีผลต่ออินทรีย์วัตถุ เช่นเดียวกันหลอดไฟฟ้า บางชนิดแปลงรังสีอุลตราไวโอเล็ต และรังสีอินฟราเรด ออกมาด้วย หลอดเรืองแสง (Fluorescent lamp) หรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า “หลอดนีออน” ให้รังสีอุลตราไวโอเล็ตคอนข้างสูง ปริมาณของรังสีอุลตราไวโอเล็ตและสีของแสงที่เรืองออกมาจากหลอดขึ้นอยู่กับสารเคมีที่ฉาบไว้ภายในหลอด ส่วนหลอดไฟธรรมดาที่ใช้กันทั่ว ๆ ไป (Tungsten lamp) ให้รังสีอุลตราไวโอเล็ต ต่ำกว่า แต่ในขณะเดียวกันก็เปล่งรังสีอินฟราเรดออกมาด้วย รังสีอินฟราเรดทำให้วัตถุร้อนขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีและฟิสิกส์ง่ายขึ้น เพราะฉะนั้นการเลือกใช้แสงที่เหมาะสมต่อพุทธสถานและโบราณวัตถุแต่ละชนิด เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในงานด้านอนุรักษ์

ค. ความไม่บริสุทธิ์ของบรรยากาศ โดยปกติอากาศมักจะมีแก๊สเสียปะปนอยู่มาก พวกนี้มักจะเป็นกรดแก๊ส โดยเฉพาะบริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรม หรือในเมืองที่มีการจราจรแออัด ของเสียเหล่านี้ได้แก่ พวกคาร์บอนไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไอของกำมะถัน เขม่า คว้นไฟ คว้นดำต่าง ๆ แก๊สเหล่านี้มีสภาพเป็นกรดกำมะถัน และกรดคาร์บอนิกซึ่งทำลายเซลล์ของวัตถุให้เกิดชำรุดเสียหายไป ในบรรยากาศมีก๊าซหลายชนิดที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของพุทธสถานและโบราณวัตถุ ก๊าซออกซิเจนมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาต่าง ๆ มากมาย เช่นการเกิดสนิมของโลหะและปฏิกิริยาออกซิเดชัน อื่น ๆ การลุกไหม้ การเนาเปื่อยของจุลินทรีย์ พืช และสัตว์ เป็นต้น ปฏิกิริยาออกซิเดชันทำให้วัตถุหลายชนิดเสื่อมสภาพและสลายตัวไปในที่สุด หากมีแสงแดดร่วมด้วย ปฏิกิริยาออกซิเดชันจะทวีความรุนแรงขึ้น

โอโซน เป็นก๊าซที่ค่อนข้างอันตรายต่ออินทรีย์วัตถุ เพราะโอโซนสามารถทำให้พันธะคู่ (double bond) แตกออกได้ ทำให้โครงสร้างของโมเลกุลของวัตถุนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่น เส้นใยของผ้าและกระดาษชนิดต่าง ๆ จะอ่อนแอและขาดง่าย สีย้อมจะซีดจางหรือเปลี่ยนสี วานิชที่เคลือบภาพเขียนมักจะฟ้ามัวและเปลี่ยนสี เป็นต้น

ในบริเวณที่ใกล้เคียงกับแหล่งอุตสาหกรรม หรือในเมืองที่มีการจราจรคับคั่ง มักจะมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไฮโดรเจนซัลไฟด์ และไนโตรเจนออกไซด์ ปะปนอยู่ด้วย ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เมื่อรวมตัวกับไอน้ำในบรรยากาศ จะเกิดกรดคาร์บอนิก (carbonic acid) ในขณะที่ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์รวมตัวกับน้ำได้กรดซัลฟูรัส (sulphurous acid) ซึ่งเมื่อถูกออกซิไดส์จะได้กรดซัลฟูริก (sulphuric acid) กรดเหล่านี้ ทำให้วัสดุทุกชนิดเสื่อมสภาพได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธสถานที่ก่อสร้างด้วยหินที่มีคาร์บอนเนตเป็นองค์ประกอบกรดเหล่านี้ จะละลายคาร์บอนเนต

ออกไปเรื่อย ๆ ทำให้โครงสร้างของพุทธสถานขาดความแข็งแรง และผิวนอกของพุทธสถานจะสึกกร่อน มักจะพบคราบเปื้อนซึ่งเป็นเกลือของกรดเหล่านี้ที่อยู่ด้วยเสมอ แม้แต่โลหะที่แข็งแรงก็ไม่อาจทนทานกรดเหล่านี้ได้แม้ความเข้มข้นของกรดเหล่านี้จะต่ำมาก แต่เมื่อเกิดปรากฏการณ์ เช่นนี้ซ้ำ ๆ กันเป็นเวลานาน ๆ พุทธสถาน และโบราณวัตถุก็อาจเสื่อมสภาพไปอย่างถาวร

ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ทำให้โลหะหมองคล้ำ เนื่องจากโลหะถูกเปลี่ยนไปเป็นเกลือซัลไฟด์ของโลหะอยู่บนผิวหนามของวัตถุ เกลือของโลหะบางชนิด เมื่อทำปฏิกิริยากับไฮโดรเจนซัลไฟด์จะเกิดเกลือซัลไฟด์ซึ่งมีสีคล้ำ เช่น ลวดวัตถุ (pigment) บางชนิด ทำจากเกลือของตะกั่ว ซึ่งเมื่อทำปฏิกิริยากับไฮโดรเจนซัลไฟด์จะได้ตะกั่วซัลไฟด์ (Pbs) ซึ่งมีสีดำ ปรากฏการณ์นี้มักพบเสมอ ๆ บนภาพเขียนและสีทาบาน ซึ่งใช้สีขาวซึ่งทำจากเกลือของตะกั่ว (white lead)

กรด ต่าง เกลือ และสารเคมีอื่น ๆ ที่มีปะปนอยู่ในบรรยากาศในน้ำและในดิน ล้วนมีผลต่อการเสื่อมสภาพของพุทธสถานและโบราณวัตถุเนื่องด้วยอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์เปลี่ยนแปลงไป เช่น เมื่อความชื้นสัมพัทธ์สูง เกลือจะดูดความชื้นจากบรรยากาศและคายออก เมื่อความชื้นสัมพัทธ์ลดลง หากเกลือเหล่านี้เข้าไปอยู่ในรูพรุนหรือช่องว่างภายในวัตถุ จะทำให้วัตถุเสื่อมสภาพภายในระยะเวลาไม่นานนัก โดยจะตกผลึกซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่ในเนื้อของวัตถุ กล่าวคือ เมื่อความชื้นสูง เกลือจะดูดความชื้นแล้วกลายเป็นสารละลาย เมื่อความชื้นลดลง น้ำจะค่อย ๆ ระเหยออกไป ทำให้สารละลายเข้มข้นขึ้น จนในที่สุดเกลือจะตกผลึกอยู่ภายในช่องว่างนั้น ขนาดของผลึกจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดจะอัดและดันให้วัตถุ กระทบหรือแตกออกเป็นผุยผง เกลือที่มีบทบาทสำคัญในการเสื่อมสภาพของพุทธสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่ โซเดียมคลอไรด์ โซเดียมซัลเฟต และโซเดียมคาร์บอเนต ปรากฏการณ์ เช่นนี้มักพบบนพุทธสถานทั่ว ๆ ไปและโบราณวัตถุที่พบในดินหรือจากใต้ทะเล

ฝุ่นละอองและสิ่งสกปรกที่ลอยลอยอยู่ในบรรยากาศ ประกอบด้วยอนุภาคที่มีขนาดต่าง ๆ กัน อนุภาคเหล่านี้มีความไวในปฏิกิริยาต่าง ๆ กัน อนุภาคที่แข็งจะขัดสีและกัดกร่อนพุทธสถานและโบราณวัตถุไปที่ละน้อย ๆ ปรากฏการณ์เช่นนี้เห็นได้ชัดบนพุทธสถาน และโบราณวัตถุที่ทำให้เกิดความสกปรก และฝุ่นละอองบางชนิด ยังก่อให้เกิดปฏิกิริยาเคมีและฟิสิกส์ได้อีก ฝุ่นละอองส่วนใหญ่ดูดและคายความชื้นได้ดี เมื่อดูดความชื้นเข้ามาฝุ่นละอองจะทำให้ปฏิกิริยากับน้ำได้สารเคมีที่มีฤทธิ์เป็นกรด ต่าง หรือ เกลือ หรือในบางกรณีพบว่า ฝุ่นละอองช่วยสะสมความชื้นไว้บนผิวหน้าของวัตถุ ทำให้วัตถุ เสื่อมสภาพเนื่องจากอิทธิพลของน้ำนั้น

ง. เนื่องจากจุลชีวะ เช่น พวกเห็ด รา สาหร่าย ตะไคร่น้ำ แบคทีเรียต่าง ๆ พวกนี้ เกิดได้ดีในที่ที่มีความชื้นสูง คือ มีความชื้นสัมพัทธ์ตั้งแต่ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป และอุณหภูมิที่ค่อนข้าง อบอวนมากกว่า ประมาณ ๒๐-๒๕ องศาเซลเซียส เมื่อพวกจุลชีวะนี้มีคุณสมบัติในการดูดความชื้นได้ดี เมื่อมีความชื้นสะสมไว้มากจะก่อให้เกิดการชำรุดกับวัตถุได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องควบคุม สิ่งแวดล้อมควบคุมความชื้นของบรรยากาศให้พอเหมาะ ให้มีความชื้นสัมพัทธ์ ในระหว่าง ๖๐-๖๕ เปอร์เซ็นต์ โดยการทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกก็จะเป็นการตัดปัญหาความชื้นออกไปได้ วัชพืช พืชขึ้นต่ำ และจุลินทรีย์ มีผลอย่างมากต่อการเสื่อมสภาพของพุทธสถาน และโบราณวัตถุในเขตร้อนชื้น เนื่องจากลักษณะภูมิอากาศอานวย รากของพืชมักจะซ่อนไซเข้าไปตามรอยต่อและรอยแตก หรือรูพรุนของเนื้อวัสดุก่อสร้าง เพื่อเกาะยึดและดูดน้ำ ดูดอาหาร รากเหล่านี้ทำหน้าที่ประจุลึ้ม ทำให้วัสดุก่อสร้าง

แตกร้าว หลุดกะเทาะออกเป็นแถบ ๆ หากเป็นรากของต้นไม้ใหญ่ เช่นต้นโพธิ์ อาจทำให้พุทธรสถานทรุด เอียง หรือพังทลายไปได้ เมื่อพืชเหล่านั้นตายลง รากและลำต้นจะเน่าเปื่อยผุพัง กลายเป็น humus ซึ่งเป็นอาหารที่ดีของพืชอื่น ๆ ที่จะเจริญเติบโตต่อมา และในขณะเดียวกันยังทำให้เกิดคราบเปื้อนบนพุทธรสถานได้ด้วย นอกจากนี้วัชพืชและจุลินทรีย์ ที่เจริญเติบโตบนผนังพุทธรสถานจะขัดขวางการระเหยของน้ำ และอมน้ำเอาไว้ได้มาก ทำให้พุทธรสถานชื้นแฉะตลอดเวลา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีและทางกายภาพต่อไป

จุลินทรีย์บางชนิด ไม่สามารถสร้างอาหารได้เองจากการสังเคราะห์แสงจะต้องดูดอาหารจากสิ่งทีเกาะยึดอยู่โดยหลั่งน้ำย่อยออกมาเปลี่ยนองค์ประกอบบางอย่างของพุทธรสถานและโบราณวัตถุให้เป็นรูปแบบง่าย ๆ แล้วดูดซึมเข้าทางผนังเซลล์ จุลินทรีย์บางชนิดหลั่งสารเคมีที่มีฤทธิ์เป็นกรด เช่น oxalic acid, tartaric acid, citric acid, succinic acid และบางชนิดมีคุณสมบัติเป็นสีย้อมหรือ ลวดวัตถุ ทำให้เกิดความเปื้อนสีต่าง ๆ บนพุทธรสถานและโบราณวัตถุ ปฏิกิริยาที่เกิดจากการดำรงชีวิตของจุลินทรีย์บนพุทธรสถานและโบราณวัตถุ ล้วนแล้วแต่ทำให้พุทธรสถาน และโบราณวัตถุชำรุดเสื่อมสภาพและเน่าเปื่อยผุพังไปในที่สุด จุลินทรีย์ที่พบบ่อยบนพุทธรสถาน ได้แก่ มอสส์ สาหร่าย ไลเคน (lichen) รา แบคทีเรีย ส่วนจุลินทรีย์ที่พบบ่อยบนโบราณวัตถุที่อยู่ในที่ร่ม ได้แก่ ราและแบคทีเรีย

จ. แมลงเป็นศัตรูที่ร้ายกาจสำหรับพุทธรสถานและโบราณวัตถุที่ทำจากอินทรีย์วัตถุ เช่น ไม้ ผ้า กระดาษ ใบลาน เครื่องจักสาน หนังสือ ฯลฯ วัตถุเหล่านี้มักพบร่องรอยของแมลงอยู่เสมอ แมลงที่พบบ่อยในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ได้แก่ ปลวก แมลงสาบ แมลงสามงาม (Silverfish) มด เหาหนังสือ (book louse) ฝีเสื้อ และด้วง (beetle) ชนิดต่าง ๆ เช่น furniture beetle, carpet beetle, powder-post beetle เป็นต้น แมลงเหล่านี้นอกจากจะกัดกินและอยู่อาศัยในพุทธรสถานและโบราณวัตถุ อันก่อให้เกิดการชำรุดเสื่อมสภาพอย่างถาวรแล้ว ยังทำให้เกิดคราบเปื้อนอีกด้วย

นกและค้างคาว ถึงแม้จะไม่ทำให้พุทธรสถานและโบราณวัตถุชำรุดเสื่อมสภาพโดยตรง แต่ก็มีก่อกายมูล ลงบนพุทธรสถานและโบราณวัตถุซึ่งมักก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพโดยทางอ้อม เช่น เมล็ดพืชที่อยู่ในมูลของนกและค้างคาวอาจเจริญเติบโตขึ้นบนหลังคาของพุทธรสถาน หรือส่วนที่อยู่สูง ๆ ยากแก่การถอน มูลของนกและค้างคาวนอกจากจะทำให้เกิดความสกปรกที่ไม่น่าดูแล้ว ยังอาจมีฤทธิ์เป็นกรด หรือด่าง หรือมีสารเคมีที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของพุทธรสถานและโบราณวัตถุ

หนู เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่เป็นอันตรายต่อโบราณวัตถุจำพวกอินทรีย์วัตถุ จำพวก ผ้า กระดาษ หนังสือ ขนสัตว์ ฯลฯ ถูกหนูกัดแทะเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยเพื่อค้นหาอาหารและเพื่อเอาไปทำรัง

นอกจากสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ พุทธรสถานและโบราณวัตถุยังอาจชำรุดเสื่อมสภาพเนื่องจาก น้ำหนักของพุทธรสถานและโบราณวัตถุเอง น้ำหนักของพุทธรสถาน และโบราณวัตถุทำให้ส่วนต่าง ๆ ของวัตถุนั้น ๆ ต้องรับแรงที่กระทำต่อวัตถุในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น แรงดึง แรงดัน แรงอัด แรงเค้น เป็นต้น แรงต่าง ๆ เหล่านี้มีผลอย่างยิ่งต่อการชำรุดเสื่อมสภาพของพุทธรสถานและโบราณวัตถุ เช่นกัน

การเสื่อมสภาพของพุทธรสถานและโบราณวัตถุเริ่มเกิดขึ้นนับแต่วินาทีแรกที่วัตถุ ถูกผลิตหรือก่อสร้างขึ้นมา โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ รวมกันและพร้อม ๆ กัน มิใช่จาก

สาเหตุใดสาเหตุหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว สาเหตุใดจะเป็นสาเหตุหลักในการเสื่อมสภาพ ขึ้นอยู่กับชนิดของวัสดุและสภาพแวดล้อม การศึกษาถึงสาเหตุของการเสื่อมสภาพของพุทธสถาน และโบราณวัตถุ นอกจากจะนำเอาไปใช้ประโยชน์ในงานด้านอนุรักษ์แล้ว ยังมีประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อชีวิตประจำวันของเราด้วย โดยสามารถนำมาใช้ยึดอายุการใช้งานซ้ำของเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้านและสำนักงาน รวมไปถึงอาคารบ้านเรือน เครื่องอุปโภค บริโภค และอื่น ๆ

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กล่าวถึงการเสื่อมโทรมของแหล่งพุทธสถานไว้ว่า เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า “การสูญหายทางวัฒนธรรม” คือ การเกิดวัฒนธรรมใหม่ เข้ามาทดแทนที่ของเก่า ดังนั้นในปัจจุบันการตัดแปลงหรือถอน หรือทำลายพุทธสถาน เกิดขึ้นเนื่องจากค่านิยมของสังคม ที่มีการรับอิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นเข้ามา มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในเรื่องรูปแบบเดิม (ของเก่า) ที่สังคมปัจจุบันคิดว่าล้าสมัย ทำให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งพุทธสถานให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด

สรุปได้ว่า สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของพุทธสถานนั้น จะมีผลกระทบมาจากทั้งภายในและภายนอกของพุทธสถานนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นจากมนุษย์สัตว์ หรือสาเหตุจากธรรมชาติก็ล้วนแล้วแต่จะทำให้เกิดผลต่อพุทธสถานเกิดความเปลี่ยนแปลงและชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา

จากการศึกษาแนวคิดหลักการในสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของพุทธสถาน ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๘ สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของพุทธสถาน

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมศิลปากร, (๒๕๒๗, หน้า ๒)	สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของพุทธสถาน ๑. สาเหตุภายใน กระบวนการเสื่อมสภาพของพุทธสถานซึ่งเกิดจากสาเหตุภายในตัวพุทธสถานเอง ๒. สาเหตุภายนอก ซึ่งสาเหตุเหล่านี้แบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่มมี ๑ สาเหตุจากมนุษย์ ๒ สาเหตุจากธรรมชาติ
จิราภรณ์ อรัณยนาถ, (๒๕๒๖, หน้า ๒)	สาเหตุจากธรรมชาติ แบ่งออกออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ๑. ภัยพิบัติทางธรรมชาติได้แก่ อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หิมะถล่ม ฟ้าผ่า พายุหมุน ลูกเห็บ ฯลฯ ภัยพิบัติ เหล่านี้เป็นสามเหตุที่ร้ายแรงที่สุด แม้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ก็สามารถทำให้โบราณสถาน และโบราณวัตถุชำรุดเสียหายอย่างรุนแรงในช่วงพริบตาเดียว ๒. สภาวะแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะภูมิอากาศ อุณหภูมิ ความชื้น แสงแดด ลม ฝน ก๊าซ ในอากาศ การเปลี่ยนแปลงของพุทธสถาน และโบราณวัตถุ

๒.๒.๓ หลักการ เกณฑ์มาตรฐานในการอนุรักษ์พุทธสถานในปัจจุบัน

(๑) นิยามและความหมาย

ในระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์พุทธสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘^{๓๕} ได้กำหนดความหมายการอนุรักษ์ไว้ชัดเจน คือ

อนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การดูแล รักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึง การป้องกันการรักษา การสงวน และการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

การสงวนรักษา (Preservation) หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันไม่ให้เสียหายต่อไป

การปฏิสังขรณ์ (Renovation) หมายถึง การทำให้คืนสู่สภาพเดิมที่เคยเป็นมา

การบูรณะ (Restoration) หมายถึง การซ่อมแซม ปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุด เท่าที่จะทำได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีเดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ด้วย

(๒) เกณฑ์ทั่วไปในการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ

กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ในการดูแลและคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ ใช้มาตรการหลายอย่างในปัจจุบันในการคุ้มครอง อนุรักษ์ นำเสนอและฟื้นฟูแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ได้แก่

๑) มาตรการทางกฎหมาย กฎหมายที่ใช้คุ้มครองพุทธสถานในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติพุทธสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติพุทธสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕) เนื้อหาในพระราชบัญญัติดังกล่าวล้วนเป็นบทกำหนดเพื่อประโยชน์ในการดูแล รักษา และควบคุมมิให้ผู้ใดล่วงละเมิด รุกล้ำและทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เช่น

มาตรา ๗ เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษา และการควบคุมพุทธสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนพุทธสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของพุทธสถาน โดยให้ถือว่าเป็นพุทธสถานด้วยก็ได้ ประกาศดังกล่าวนี้ อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ให้กระทำได้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๘ บรรดาพุทธสถานซึ่งอธิบดีกรมศิลปากรได้จัดทำบัญชี และประกาศในราชกิจจานุเบกษามาตามกฎหมายว่าด้วยพุทธสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แล้ว ก่อนวันที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับ ให้ถือว่าพุทธสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย

มาตรา ๑๐ ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้าย พุทธสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของพุทธสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีและถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขประการใดไว้ ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย

^{๓๕}กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๑.

มาตรา ๑๑ พุทธสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนนั้น แม้ว่าจะเป็นพุทธสถานที่มีเจ้าของหรือ ผู้ครองครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใด ๆ ทำการซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมได้แต่ต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครองครองทราบก่อน

มาตรา ๑๓ เพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพ ความปลอดภัย ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของพุทธสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวงกำหนดให้ผู้เข้าชมปฏิบัติในระหว่างการเข้าชมได้และจะกำหนดให้ผู้เข้าชมเสียค่าเข้าชมหรือค่าบริการอื่นด้วยก็ได้

มาตรา ๓๒ ผู้ใดบุกรุกพุทธสถานหรือทำให้เสียหาย ทำลายทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ ไร้ประโยชน์ ซึ่งพุทธสถาน ต้องระวางจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

๒) การจัดลำดับความสำคัญของพุทธสถาน กรมศิลปากรได้จัดตั้งคณะกรรมการลำดับความสำคัญพุทธสถานเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาพุทธสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย โดยมีหน้าที่ดังนี้ คือ กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อการนำขึ้นทะเบียนและการจัดลำดับความสำคัญพุทธสถาน การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของบุคคลากรงบประมาณ และการบริหารการจัดการพุทธสถานแต่ละระดับและดำเนินงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกรมศิลปากรได้จัดลำดับความสำคัญพุทธสถานโดยแบ่งออกเป็น

๒.๑ การจัดลำดับคุณค่าความสำคัญของพุทธสถานเพื่อเสนอขึ้นทะเบียนหรือบัญชีพุทธสถาน

อันดับหนึ่ง สมบัติแห่งชาติ มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอดในระดับชาติ เสนอให้ขึ้นทะเบียนพุทธสถาน

อันดับสอง มรดกทางวัฒนธรรมสำคัญ มีคุณค่าความสำคัญในระดับภูมิภาค เสนอให้ขึ้นทะเบียนพุทธสถาน

อันดับสาม ทางวัฒนธรรม มีคุณค่าความสำคัญในระดับท้องถิ่น เสนอให้ขึ้นทะเบียนพุทธสถาน

อันดับสี่ อาคารสถานที่อนุรักษ์ มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์หรือศิลปะสถาปัตยกรรม แต่มีความสำคัญในอันดับรองลงมาจากอันดับที่ ๓ เสนอให้ขึ้นบัญชีพุทธสถาน

๒.๒ การจัดลำดับศักยภาพในการอนุรักษ์ เพื่อการตรวจตราและการดูแลรักษา ศักยภาพสูง ได้แก่ พุทธสถานที่มีความพร้อม หรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์มาก

ศักยภาพปานกลาง ได้แก่ พุทธสถานที่มีความพร้อมหรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์ปานกลาง

ศักยภาพต่ำ ได้แก่ พุทธสถานที่มีความพร้อม หรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์ต่ำ

๒.๓ การจัดลำดับการดำเนินงานอนุรักษ์ เพื่อตรวจสอบและการดูแลรักษา โดยพิจารณาจากความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ

เร่งด่วน ได้แก่ พุทธสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพมาก ต้องดำเนินงานอนุรักษ์โดยด่วน

จำเป็นแต่ไม่เร่งด่วน ได้แก่ พุทธสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพปานกลางให้พิจารณาดำเนินการอนุรักษ์ในลำดับถัดจากกลุ่มที่ ๑

ยังไม่มีควมจำเป็น ได้แก่ พุทธสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพน้อย ให้รอดำเนินการในลำดับหลังได้

ในการอนุรักษ์ในพุทธสถานที่จัดลำดับความสำคัญเป็นสมบัติของชาตินั้น กรมศิลปากรมีคู่มือในการดูแลรักษา ดังนี้

บุคลากร

งานบำรุงรักษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การรักษาความปลอดภัย การรักษาความสะอาด (ที่ไม่เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายต่อพุทธสถาน) การกำจัดสิ่งกีดขวาง และการถากถางวัชพืช การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามรูปแบบ วัสดุ และเทคนิควิธีการดั้งเดิม ผู้ครอบครองสามารถดำเนินการเองได้ตามความเหมาะสม

งานอนุรักษ์ ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทางด้านต่าง ๆ อันจำเป็นต้องอาศัยผู้ปฏิบัติงานเฉพาะทาง ได้แก่

ผู้ปฏิบัติ ทั้งในส่วนการรวบรวมข้อมูล การออกแบบ การลงมือปฏิบัติ จะต้องมีคุณสมบัติตามที่กรมศิลปากรกำหนด ประกอบด้วย

- ๑) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น นักอนุรักษ์งานศิลปกรรม ช่างฝีมือศิลปะเฉพาะท้องถิ่น
- ๒) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม/ภูมิสถาปัตยกรรม ผู้มีประสบการณ์การทำงานอนุรักษ์ในพุทธสถานประเภทและลักษณะเดียวกัน (ในระยะ ๑๐ ปีของการปฏิบัติงานต้องเป็นเจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากรเท่านั้น)
- ๓) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิศวกรรมในสาขาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหางานอนุรักษ์
- ๔) ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี
- ๕) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ
- ๖) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประวัติศาสตร์
- ๗) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์
- ๘) บุคลากรกลุ่มช่างเทคนิค ได้แก่ กลุ่มช่างสำรวจ กลุ่มช่างศิลปกรรม กลุ่มช่างโยธา และกลุ่มช่างเขียนแบบผู้มีประสบการณ์ทำงานด้านการอนุรักษ์
- ๙) บุคลากรอื่นที่มีความจำเป็นเฉพาะกรณี เช่น นักสังคมสงเคราะห์ มัณฑนากร เป็นต้น

ผู้อนุมัติและตรวจสอบ ได้แก่ กรมศิลปากรในส่วนกลาง พิจารณาในลักษณะของคณะกรรมการวิชาการผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ผู้ควบคุมงาน

๑) การดำเนินงานที่มีโบราณคดีเข้ามาเกี่ยวข้อง ต้องมีนักโบราณคดีผู้มีประสบการณ์ในงานโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์ในลักษณะเดียวกันกับพุทธสถานแห่งนั้นไม่น้อยกว่า ๓ งาน ควบคุมงานด้วย

๒) งานอนุรักษ์ทั่วไปจะเป็นจะต้องมีสถาปนิกหรือวิศวกรในงานอนุรักษ์ในลักษณะเดียวกับพุทธสถานแห่งนั้นไม่น้อยกว่า ๓ งาน เป็นผู้ควบคุมงาน

ผู้ตรวจงาน กรรมการตรวจรับงาน

๑) สถาปนิก/ภูมิสถาปนิก/ผู้ออกแบบ

๒) วิศวกรผู้ออกแบบ ในกรณีที่งานอนุรักษ์นั้นเน้นในเรื่องทางวิศวกรรมที่สำคัญ

๓) เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางโดยตรงกับงานอนุรักษ์นั้น

งบประมาณ เงินอุดหนุนของรัฐบาลจากงบประมาณของกรมศิลปากร หรืองบประมาณอื่น ๆ ที่ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากกรมศิลปากร

การบริหารจัดการ รัฐเป็นผู้ดำเนินการบริหาร กำหนดขึ้นทะเบียนเป็นพุทธสถานของชาติ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตามพระราชบัญญัตินั้น อันการดำเนินการการใด ๆ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงพุทธสถานต้องขออนุมัติในระดับชาติ

ขอบเขตของการอนุรักษ์ที่ได้จำกัดอยู่เพียงการป้องกันการเสื่อมสภาพ (Prevention of Deterioration) การสงวนรักษา (Preservation) และการเสริมความมั่นคงแข็งแรง (Consolidation) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้กรมศิลปากรเป็นผู้กำหนดเพื่อใช้เป็นมาตรการในการดำเนินงานมรดกทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในการการปฏิบัติงานดังนี้

๑) ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลในทุกวิถีทางที่จะนำสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยให้การเปลี่ยนแปลงอาคาร หรือพื้นที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อมของมันเกิดขึ้นน้อยที่สุด หรือมีฉะนั้นก็ให้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ดั้งเดิมที่ได้ตั้งใจไว้ของสถานที่นั้น

๒) ไม่ควรให้มีการทำลายคุณภาพดั้งเดิม เอกลักษณ์ของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือพื้นที่หรือสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ การเคลื่อนย้ายหรือการเปลี่ยนแปลงวัสดุและส่วนประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของสถานที่ให้หลีกเลี่ยงเป็นไปได้

๓) ให้ตระหนักว่าอาคาร สิ่งก่อสร้าง และพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายนั้นเป็นผลงานแห่งยุคสมัยนั้น การเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์หรือความพยายามที่จะบิดเบือนให้กลายเป็นสมัยที่เก่ากว่า ไม่สมควรได้รับการสนับสนุน

๔) การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อาจเกิดขึ้นได้ตามกาลเวลา และมักเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือพื้นที่ รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ในแต่ละชนิดนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีนัยสำคัญเป็นเอกสิทธิ์แห่งตน จึงสมควรได้รับการรับรู้และยอมรับนับถือ

๕) ให้มีจิตสำนึกในการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีลักษณะเด่นเป็นเอกในรูปแบบ หรือสิ่งที่เป็นตัวอย่างของช่างฝีมือ ซึ่งเป็นลักษณะบ่งชี้ถึงอาคาร สิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่นั้น

๖) ในที่ใดก็ตามที่เป็นไปได้ ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพผู้พึงให้มีการซ่อมแซมมากกว่าที่จะเป็นการเปลี่ยนทดแทน ในกรณีที่เป็นการเปลี่ยนทดแทนเป็นสิ่งจำเป็นวัสดุใหม่ที่ใช้พึงให้เข้ากันได้กับของเดิม ทั้งในแง่ของสัดส่วน ลักษณะของการออกแบบ สี ลายผิวและคุณภาพของทัศนวิสัยอื่น ๆ ส่วนการประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป เมื่อมีการซ่อมแซมหรือการเปลี่ยนทดแทนได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการลอกเลียนแบบของเดิมให้ถูกต้อง โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทางกายภาพหรือทางภาพถ่าย เป็นสาระในการยึดถือ มากกว่าที่จะเป็นการออกแบบด้วยการคาดเดา หรือการใช้ส่วนประกอบที่แตกต่างกันแต่หาได้ง่ายจากอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่น

๗) ให้ใช้วิธีประเมินที่ดีที่สุดในการทำความสะอาดผิวหน้าของอาคารและสิ่งก่อสร้างนั้นๆ จะไม่ใช่วิธีขัดผิวด้วยทรายเป่าหรือวิธีทำความสะอาดอื่นใด อันมีผลต่อการทำลายวัสดุทางประวัติศาสตร์

๘) ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลทุกวิถีทางที่จะปกป้องและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีที่จะถูกกระทบกระเทือนจากการพัฒนาอื่นๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการอนุรักษ์พุทธสถานนั้น กรมศิลปากรซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานสำคัญในการกำหนดกรอบและวิธีการ หรือแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างชัดเจนดังกล่าวแล้วข้างต้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากร

๒.๓ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

พื้นที่บริบทเรื่องที่ใช้ในงานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” คือ พื้นที่ตำบลท่าตอ ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัดในอำเภอ ได้แก่

ตำบลบ้านเมืองมี ๑๒ ตำบล

ตำบลคณะสงฆ์มี ๔ ตำบล

ตำบลท่าตอมี ๘ วัด

ตำบลพิตเพียน ๘ วัด

ตำบลน้ำเต้ามี ๖ วัด

ตำบลมหาราชมี ๖ วัด

รวม ๔๔ วัด

๒.๓.๑ ที่ตั้งและอาณาเขต

อำเภอมหาราชตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบ้านแพรก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอดอนพุด (จังหวัดสระบุรี)

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอบางปะหันและอำเภอบางบาล (จังหวัดอ่างทอง)

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองอ่างทองและอำเภอไชโย (จังหวัดอ่างทอง)

๒.๓.๒ กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถาน

วัดเทพสุวรรณ ได้มีการอนุรักษ์พุทธสถาน เช่น พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดได้ให้ความสำคัญกับการบูรณปฏิสังขรณ์วิหารเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมเป็นอย่างมากให้กลับมาใช้ได้ในปัจจุบัน โดยประสานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องของผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้า จึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบันสามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พุทธสถาน โบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังคงขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียง แค่นำด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากพุทธสถานที่ไร้ชีวิตและปราศจากการใช้สอยการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของปัญหาหลัก ๆ คือ ตัวพุทธสถาน ต่าง ๆ เองอยู่ในสภาพอย่างไร ชำรุดหักพังมากน้อยอย่างไร มีประวัติและความสำคัญทางการศึกษาหรือไม่เพียงไร ได้รับการขึ้นทะเบียนพุทธสถานหรือไม่ วัสดุและโครงสร้างของตัวพุทธสถานเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางในการบูรณะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สองคือหลักการหรือปรัชญาของการบูรณะว่าจะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อรักษาหลักฐาน หรือใช้วิธีปฏิสังขรณ์ให้คืนรูปดั้งเดิม หรืออาจจะไม่มีวิธีพบกันครึ่งทาง คำตอบนี้อาจเป็นสิบ แต่ที่สำคัญคือทุกคำตอบจะแตกต่างกันไป ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ศรัทธาชาวบ้าน นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ ทั้งฝ่ายท้องถิ่น และส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิดคำนึงถึงการอนุรักษ์พุทธสถานที่แตกต่างกันไป^{๓๖}

สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ พุทธสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการจัดการที่ซับซ้อนซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในหลักการและแนวทางสากลในการอนุรักษ์ นักอนุรักษ์จึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเข้มงวดในเรื่องวิธีการและขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสม การวางโครงการอนุรักษ์ในแต่ละโครงการจึงควรได้รับการศึกษาและประเมินผลโดยละเอียดถึงวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ คุณค่าของแหล่งมรดก และการประเมินผลทางกายภาพมีอิทธิพลต่อการวางรูปแบบของวิธีการอนุรักษ์ วัตถุประสงค์ ที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกคือการพยายามคงไว้ซึ่งสภาพ

^{๓๖}สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

ดั้งเดิมของพุทธสถานนั้นๆ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างขึ้นตอนซึ่งมีลักษณะเฉพาะในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกนั้นขึ้นมา โดยลำดับแรกต้องสร้างพื้นฐานการปกป้องและการรักษาคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก วิธีการอนุรักษ์ต้องประกันได้ว่าจะป้องกันความเป็นของแท้ดั้งเดิมของแหล่งมรดกได้ โดยสามารถยืดระยะเวลาสภาพความสมบูรณ์ของพุทธสถานนั้นได้ รวมทั้งควรให้แหล่งมรดกโลกนั้นได้ทำหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยตามประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยต้องมีการควบคุมมิให้เกิดความเสียหายต่อความสมบูรณ์ของพุทธสถานนั้นได้ หากการใช้งานของแหล่งมรดกโลกนั้น ไม่อาจกระทำได้อย่างต่อเนื่อง ก็ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมโดยขึ้นกับแผนงานหรือโครงการที่วางไว้ โดยต้องจัดการให้เกิดการยอมรับถึงลักษณะเด่น ๆ ในด้านคุณค่าสากล และตระหนักถึงบทบาททางการศึกษาของแหล่งมรดกนั้นด้วย^{๓๗}

สาธิต กฤตลักษณ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาพุทธสถาน ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายที่มีส่วนช่วยให้การอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาพุทธสถานในชุมชนประสบความสำเร็จ คือ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน ครู นักเรียน พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหน่วยงานราชการในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การเอกชนที่มีความสนใจทางด้านการอนุรักษ์พุทธสถาน รูปแบบการอนุรักษ์พุทธสถาน คือ การบำรุงรักษาให้พุทธสถานคงสภาพเดิม ให้มากที่สุดโดยคนในชุมชน ด้วยความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อการดำรงชีวิต หาพันธมิตรช่วยทำ ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ทำได้ทุกวัน เช่น การทำความสะอาด ฝ้าระวังรักษา และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพุทธสถานให้กับชุมชน รูปแบบการฟื้นฟูพุทธสถาน คือ ใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน จัดงานประเพณีเพื่อสร้างความสำคัญให้แก่พุทธสถาน เพื่อให้พุทธสถานอยู่ในจิตใจของคนในชุมชน รูปแบบการพัฒนาพุทธสถาน คือ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบพุทธสถานให้มีความสะอาด สะดวกสบาย ต่อผู้มาใช้บริการเพื่อทำให้เกิดความประทับใจและคุณค่า ของพุทธสถาน เช่น จัดป้ายแสดงประวัติของพุทธสถาน^{๓๘}

รจนา คุณพูล และประครอง คุณพูล ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการบูรณะปฏิสังขรณ์ไทย เรือหน่วัดท้ายยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า ภูมิเจ้าอาวาส ถูกสร้างขึ้นตามหลักมงคลสูตรและมาตราสูตร ของความเชื่อในการสร้างเรือให้มีความจำเป็น "มงคล" โดยนำความเชื่อทางพุทธศาสนาและหลักการครองเรือมาผูกร้อยเป็นคำกลอน เพื่อเลือกตำแหน่งที่ตั้งเรือ เลือกใช้ขนาดของไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างต่าง ๆ ของเรือ โดยคำนึงถึงสัดส่วนของเจ้าของเรือเป็นหลัก เพื่อใช้เป็นสัดส่วนของเรือให้มีขนาดที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย และมีความเป็นศิริมงคล ภูมิหลังนี้มีอายุระหว่าง ๒๐๐ ปี จึงมีสภาพเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และมีการซ่อมแซมด้วย

^{๓๗}สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒.

^{๓๘}สาธิต กฤตลักษณ์, “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

ไม้หรือวัสดุที่หาได้ง่ายภายในวัดซึ่งบางชิ้นส่วนมีขนาดและรูปแบบที่อาจทำให้สถาปัตยกรรมตามประวัติศาสตร์ผิดเพี้ยนไปได้ งานวิจัยนี้จึงจัดทำรูปแบบรายการ ของกฎที่ใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง เช่นไม้เนื้อแข็งตามรูปแบบเดิมและแบบรูปรายการของกฎที่ใช้วัสดุทดแทนเช่นไม้เทียม และผลจากการเปรียบเทียบงบประมาณในการบูรณะโดยการเลือกใช้วัสดุทดแทนนั้น ใช้งบประมาณในการบูรณะที่สูงกว่าการเลือกใช้วัสดุตามรูปแบบเดิมในอัตราร้อยละ ๓๕ แต่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานมาก และใช้เวลาในการบูรณะที่รวดเร็วกว่าเพราะว่าเป็นวัสดุที่หาง่ายในปัจจุบัน^{๓๙}

เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์ ได้วิจัยเรื่อง “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับพุทธสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ได้ข้อมูลทั้งที่เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ของพุทธสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน ประวัติ และภาพถ่ายของพุทธสถานในมุมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาจัดระเบียบและเชื่อมโยงเข้ากับแผนที่ฐานของจังหวัดนครปฐม ทำให้สามารถแสดงข้อมูลทั้งหมดในรูปของเว็บเพจได้ ทำให้ผู้สืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอแรก ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่าง ๆ ของพุทธสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่ายของพุทธสถานนั้น ๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนาและข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีถ่ายเอกสาร ผลการดำเนินการในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่า การนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้กับการสำรวจและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพุทธสถานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการจัดการข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลแก่ผู้ใช้ได้อย่างสะดวกและครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลการวิจัยเบื้องต้นนี้น่าจะเป็นแนวทางให้กับการทำงาน ในลักษณะเดียวกันต่อไปในอนาคต^{๔๐}

วสุ โปษะนันท์ ได้วิจัยเรื่อง “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์ก้อกธม” ผลการศึกษาพบว่า ในการดำเนินการที่ปราสาทประธาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธสถานได้ทดลองนำแนวคิดด้านการสื่อความหมายมาผสมผสานกับความแท้ ตามทิศทางของแนวคิดการอนุรักษ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และกำหนดขั้นตอนวิธีการทำงานเพิ่มเติมขึ้นเพื่อจะได้แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตถือว่าได้บรรลุตามเป้าหมาย สามารถสื่อสารให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เข้าใจถึงคุณค่า และความหมายของพุทธสถานได้เป็นอย่างดี เป็นพัฒนาการของแนวทางที่นำมาใช้เป็นตัวกำหนดในการออกแบบอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามในรายละเอียดยังคงมีปัญหาคงที่จะต้องแก้ไขอยู่ ซึ่งได้สรุปไว้เป็นข้อเสนอแนะต่อกรมศิลปากรสำหรับการปรับแก้ไขและใช้กับแหล่งพุทธสถานประเภทหินอื่น ๆ ที่มีปัจจัยแวดล้อมในลักษณะเดียวกันต่อไป ทั้งทางด้านการบริหารจัดการ แนวความคิดในการอนุรักษ์ และในแต่ละขั้นตอนของการทำงาน^{๔๑}

^{๓๙}รจณา คุณพูล และประครอง คุณพูล, “ศึกษารูปแบบการบูรณะกฎทรงไทยเรือนมู่วัดท้ายยออำเภอมือง จังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (คณะวิศวกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

^{๔๐}เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๓๑.

^{๔๑}วสุ โปษะนันท์, “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์ก้อกธม”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุสิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

สมหวัง แสงไสย ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการศึกษาพบว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หอพระไตรปิฎก เป็นศาสนสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์ ไบลาน สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกันอัคคีภัยและทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วย หอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึง พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และแปลกกว่าหอไตรหลังอื่นๆ หอไตรวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยาง สร้างกลางสระน้ำ ส่วนหอไตรวัดพระพุทธไสยาสน์เดิมอยู่กลางสระน้ำ แต่ปัจจุบันย้ายมาอยู่บนบก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดมากมาย และอาจทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง หอพระไตรปิฎกขึ้นด้วย เพราะพระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภกที่ทรงมีศรัทธาแก่กล้า ในพระพุทธศาสนา และสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชาวพุทธจึงได้สร้างพระไตรปิฎกถวายวัดมากมาย ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า การให้ธรรมะเป็นทานชนะการทิ้งปวง คำสอนของพระพุทธองค์ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ได้พิมพ์ออกมาเป็น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งชาวพุทธถือว่าเป็นหนังสือที่สูงที่สุดที่จะต้องเคารพบูชา จึงต้องมีการสร้างหอไตรเพื่อเก็บรวบรวมหนังสือเหล่านี้ หอไตรในจังหวัดเพชรบุรี เป็นหอไตรที่สร้างอย่างประณีตงดงาม เป็นฝีมือช่างชั้นครู ปัจจุบันหอไตรหลายแห่งทรุดโทรมลงมาก การบูรณะจะต้องผ่านกรมศิลปากร ซึ่งมีขั้นตอนมาก หอพระไตรปิฎกแสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางคุณธรรมและทางจริยธรรม ควรจะได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์ไว้สืบไป^{๔๒}

สมพร ฐรี ได้วิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า จากการเสื่อมสภาพของจิตรกรรมฝาผนังทำให้ความสวยงามขาดหายไป เนื้อเรื่องลบเลือนไปทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลอาจจะคลาดเคลื่อนการบันทึกข้อมูลเอกสารมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อนทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน จึงต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต้องทำครวางจรคืออนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนา ให้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริงเพื่อนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ สังคมเศรษฐกิจ หากพบว่ามีเหตุทำให้เกิดความเสียหายต้องมีการป้องกันอย่างจริงจัง เป็นการพัฒนามิติทางวัฒนธรรมลักษณะใหม่ซึ่งทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและทางวัดชุมชนจะต้องได้รับการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมรับรู้โดยเฉพาะนักศึกษาผู้รักในงานศิลปะจะต้องร่วมมือร่วมใจเพราะไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใคร แต่เป็นของชาติไทยเรานั่นเอง^{๔๓}

^{๔๒}สมหวัง แสงไสย, “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

^{๔๓}สมพร ฐรี, “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘๗.

จากการทบทวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นกล่าวโดยสรุปได้ว่าการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถานนั้นกรมศิลปกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้การปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในวัดที่เข้าไปศึกษามีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์และควรสร้างจิตสำนึกและสร้างแนวทางให้มีความสอดคล้องซึ่งกันและกันและรวมถึงการอนุรักษ์พุทธสถานที่มีระเบียบ แบบแผนคงไว้ซึ่งคุณค่าของประวัติศาสตร์ ในสิ่งที่อนุรักษ์ไว้นั้นเอง จะเห็นได้ว่าการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาธาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะต้องมีการสงฆ์หรือพระสงฆ์เป็นผู้นำ และให้ความรู้ต่าง ๆ ต่อพุทธศาสนิกชน และมีพุทธศาสนิกชนเป็นกำลังช่วยในการบริจาคทรัพย์และแรงงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและวัดได้พัฒนาทางด้านจิตใจ ในการอบรมขัดเกลา สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์

ตารางที่ ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด

นักวิจัย	ผลการวิจัย
สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, (๒๕๓๙).	ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบันสามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พุทธสถาน โบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังคงขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญาความรู้วิสสุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียงแค่นด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากพุทธสถานที่ไม่มีชีวิตและปราศจากการใช้สอย การอนุรักษ์พุทธสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไปตามกาล และเทศะ ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ศรัทธาชาวบ้าน นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ ทั้งฝ่ายท้องถิ่นและส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิดค่านึงถึงการอนุรักษ์พุทธสถานที่แตกต่างกันไป

ตารางที่ ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, (๒๕๕๖)</p>	<p>ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการพุทธสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ :ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการจัดการที่ซับซ้อนซึ่งต้องอาศัยความชำนาญ ในหลักการและแนวทางสากลในการอนุรักษ์ นักอนุรักษ์ จึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเข้มงวดในเรื่องวิธีการและขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสม การวางโครงการอนุรักษ์ ในแต่</p>
<p>สาธิต กฤตตาลักษณ์, (๒๕๕๑).</p>	<p>ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ ปันฟูและพัฒนาพุทธสถาน ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า เครือข่าย ที่มีส่วนช่วยให้การอนุรักษ์ ปันฟูและพัฒนาพุทธสถานในชุมชนประสบความสำเร็จ คือ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีความสนใจทางด้าน การอนุรักษ์พุทธสถาน รูปแบบการอนุรักษ์พุทธสถาน คือ การบำรุงรักษาให้พุทธสถานคงสภาพเดิม รูปแบบการฟื้นฟูพุทธสถาน คือ ใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน รูปแบบการพัฒนาพุทธสถาน คือ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบพุทธสถาน</p>
<p>รจนา คุณพูล และประครอง คุณพูล, (๒๕๕๑).</p>	<p>ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทย เรือนหมู่ วัดท้ายยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า กุฏิเจ้าอาวาส ถูกสร้างขึ้นตามหลักมงคลสูตรและมาตราสูตร เพื่อเลือกตำแหน่งที่ตั้งเรือน เลือกใช้ขนาดของไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างต่างๆ กุฏิหลังนี้มีอายุระหว่าง ๒๐๐ ปี จึงมีสภาพเสื่อมโทรมไป ตามกาลเวลา และมีการซ่อมแซมด้วยไม้เนื้อแข็งตามรูปแบบเดิมและแบบรูปรายการของกุฏิที่ใช้วัสดุทดแทน เช่นไม้เทียม และผลจากการเปรียบเทียบงบประมาณในการบูรณะโดยการเลือกใช้วัสดุทดแทนนั้น ใช้งบประมาณ ในการบูรณะที่สูงกว่า การเลือกใช้วัสดุตามรูปแบบเดิมในอัตราร้อยละ ๓๕ แต่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานมาก และใช้เวลาในการบูรณะที่รวดเร็วกว่า เพราะว่าเป็นวัสดุ ที่หาง่ายในปัจจุบัน</p>

ตารางที่ ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, (๒๕๔๖).	ได้วิจัยเรื่อง “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับพุทธสถาน ที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า สืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอแรก ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่างๆ ของพุทธสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่าย ของพุทธสถานนั้นๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนา และข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพ ในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว
วสุ โปษยะนันท์, (๒๕๕๑)	แนวความคิดอนุรักษ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และกำหนดขั้นตอนวิธีการทำงานเพิ่มเติมขึ้นเพื่อจะได้แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในอดีตถือว่าได้บรรลุตามเป้าหมาย สามารถสื่อสารให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เข้าใจถึงคุณค่า และความหมายของพุทธสถานได้เป็นอย่างดี เป็นพัฒนาการของแนวทาง ที่นำมาใช้เป็นตัวกำหนดในการออกแบบอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามในรายละเอียดยังคงมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขอยู่ ซึ่งได้สรุปไว้เป็นข้อเสนอแนะต่อกรมศิลปากรสำหรับการปรับแก้ไขและใช้กับแหล่งพุทธสถานประเภทหินอื่นๆ ที่มีปัจจัยแวดล้อมในลักษณะเดียวกันต่อไป ทั้งทางด้านการบริหารจัดการ แนวความคิดในการอนุรักษ์ และในแต่ละขั้นตอนของการทำ
สมหวัง แสงไสย, (๒๕๔๒)	พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดในพระพุทธานุศาสน์ หอพระไตรปิฎก เป็นศาสนสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์ ไบลาน สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกันอัคคีภัยและทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วย หอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึงพระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค

ตารางที่ ๒.๙ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
สมพร ฐรี, (๒๕๕๒).	ได้วิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า จากการเสื่อมสภาพของจิตรกรรมฝาผนังทำให้ความสวยงามขาดหายไป เนื้อเรื่องลบเลือนไปทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลอาจจะคลาดเคลื่อนการบันทึกข้อมูลเอกสารมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อนทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน จึงต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต้องทำครบวงจรคืออนุรักษ์ ฟื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนา ให้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริงเพื่อนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ สังคมเศรษฐกิจ หากพบว่ามีเหตุทำให้เกิดความเสียหายต้องมีการป้องกันอย่างจริงจัง เป็นการพัฒนามิติทางวัฒนธรรมลักษณะใหม่ซึ่งทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและทางวัดชุมชนจะต้องได้รับการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมรับรู้โดยเฉพาะนักศึกษาผู้รักในงานศิลปะจะต้องร่วมมือร่วมใจเพราะไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใคร แต่เป็นของชาติไทยเรานั่นเอง

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

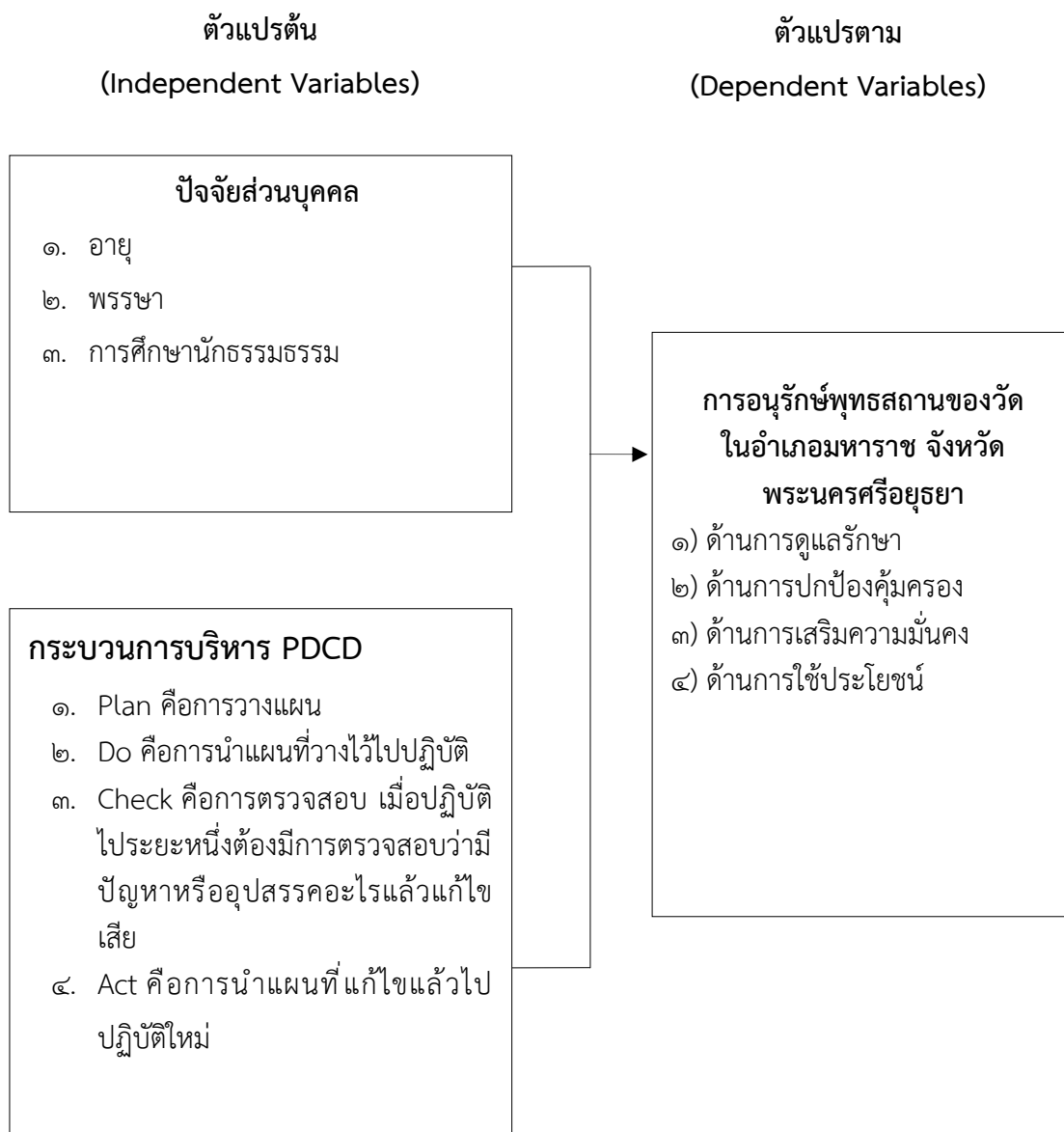
การวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ

๑. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามทฤษฎีของเดมมิ่ง ได้แก่ P (Planning) การวางแผน D (Doing) การลงมือปฏิบัติ C (Checking) การตรวจสอบ A (Acting) การปรับปรุงแก้ไข^{๔๔}

๒. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดการอนุรักษ์พุทธสถาน ประกอบด้วย ๑) ด้านการดูแลรักษา ๒) ด้านการปกป้องคุ้มครอง ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง ๔) ด้านการใช้ประโยชน์^{๔๕} ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

^{๔๔} Deming, Edward W., *Out of The Crisis. USA: The Massachusetts Institue of Technology*, (Center for Advanced Engineering Study, 1986), pp. 16-17.

^{๔๕} กรมศิลปากร, *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๑.

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยไว้ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากกลุ่มตัวอย่าง (Sampling) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๒. กำหนดหัวข้อปัญหา วัตถุประสงค์ในการวิจัย และสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย
๓. กำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
๔. สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
๕. นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
๖. ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (Try out)
๗. ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูล
๘. วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
๙. สรุปและรายงานผลการศึกษาวิจัย

๓.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงลึก แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มพระสังฆาธิการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๔ รูป

ลำดับที่ ๑) พระครูอรุณวรารักษ์	เจ้าคณะอำเภอมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ลำดับที่ ๒) พระครูสุชาติวุฒิกิจ	เจ้าคณะตำบลท่าต่อ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ลำดับที่ ๓) พระครูบวรธรรมรส	เจ้าอาวาสวัดใหม่ปากบาง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ลำดับที่ ๔) พระครูประโชติภัทรคุณ	เจ้าอาวาสวัดท่าต่อ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ คน

ลำดับที่ ๕) นายจารึก วิไลแก้ว	ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
ลำดับที่ ๖) นายประดัด โพธิกาญจนวัตร	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ ๓ กลุ่มผู้นำท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑ คน

ลำดับที่ ๗) นายประสงค์ เทียมหลา	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ตำบลท่าต่อ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
---------------------------------	---

กลุ่มที่ ๔ กลุ่มนักวิชาการทางการจัดการเชิงพุทธ จำนวน ๑ รูป

ลำดับที่ ๘) พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, ดร.	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มจร
---	---

๓.๒.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form) แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตอนที่ ๒ เป็นข้อความจำนวน ๑๒ ข้อ ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้วยการหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) โดยการหาค่า IOC ซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญ (Experts) จำนวน ๕ รูปหรือคน ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา ทฤษฎี ด้านระเบียบวิธีวิจัย และด้านพระพุทธศาสนาหรือด้านการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัยเป็นผู้ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ได้แก่

- ๑) พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาทฤษฎี
- ๒) พระมหานิกธ ฐานุตโตโร ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา

๓) รองศาสตราจารย์ ดร. สุรินทร์ นิยมามgur ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย

๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อนุวัต กระสังข์ ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย

๕) อาจารย์ ดร. สุภัทรชัย สีสะไบ ตำแหน่งอาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาทฤษฎี

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบ สัมภาษณ์ ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ ๐.๘ ถึง ๑.๐ และมีการใช้ภาษาไม่เหมาะสมในบางข้อ จึงต้อง ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

๓.๒.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ **ระยะที่หนึ่ง** เป็นขั้นตอนการเตรียมการสัมภาษณ์ แบ่งเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) ทำการนัดหมายวันเวลาที่จะไปขอสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๒) ขออนุญาตจากผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
- ๓) ส่งหนังสือแนะนำและแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญล่วงหน้าอย่างน้อย ๗ วัน
- ๔) เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึกและ

อุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

ระยะที่สอง เป็นขั้นตอนการดำเนินการสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

- ๑) แนะนำตัวผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสร้างความคุ้นเคย
- ๒) แจ้งวัตถุประสงค์ของการมาสัมภาษณ์ และอธิบายลำดับขั้นตอนในการสัมภาษณ์
- ๓) ขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการใช้เครื่องบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูป ในขณะที่ทำ

การสัมภาษณ์ เพื่อใช้อ้างอิงในการสรุปผลการวิจัย

๓.๒.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๓.๓ การวิจัยเชิงปริมาณ

๓.๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ประชาชน ตำบลท่าตอ อำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒,๑๒๘ คน^๑

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้ทำการสุ่มมาจากประชากรจำนวน ๒,๑๒๘ รูป โดยคำนวณตามสูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้^๒

$$\frac{N}{1+N(e)}$$

n = ขนาดของ

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ ๐.๐๕

แทนค่าใน

สูตร

$$\frac{๑๕๕}{๑ + ๑๕๕(๐.๐๕)^๒}$$

๑๑๑

ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน

๑๑๑ คน

จากจำนวนกลุ่มตัวอย่างข้างต้นผู้วิจัยจึงนำมาคำนวณตามสัดส่วนที่เหมาะสม โดยการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ดังนี้

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{nN}{N^{\circ}}$$

โดยที่ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด

N = จำนวนประชากรในแต่ละกลุ่ม

N^๑ = จำนวนประชากรทั้งหมด

$$\begin{aligned} \text{ตัวอย่างเช่น ตำบลท่าตอ} &= \frac{๕๐ \times ๑๕๕}{๑๑๑} \\ &= ๓๖ \end{aligned}$$

^๑องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตอ, สถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี ๒๕๖๓, (ช่วงเดือนพฤศจิกายน - มีนาคม, ๒๕๖๓). (อัคราเนา.)

^๒สุวรีย์ ศิริโกศาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

ตารางที่ ๓.๑ แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย

กลุ่มประชากรที่ศึกษา	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (คน)	
	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ตำบลมหาราช	๔๔	๓๒
ตำบลพิทเพียน	๓๐	๒๑
ตำบลน้ำเต้า	๓๑	๒๒
ตำบลท่าตอ	๕๐	๓๖
รวม	๑๕๕	๑๑๑

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งสังเคราะห์มาจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประเด็นศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ก. การสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและเอกสารแนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือการวิจัย

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

ข. ลักษณะสร้างเครื่องมือ

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check List) หรือตรวจสอบรายการโดยถามเกี่ยวกับ อายุ พรรษา การศึกษานักธรรม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านการวางแผน มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ
๒. ด้านการลงมือทำ มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ
๓. ด้านการตรวจสอบ มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ
๔. ด้านการปรับปรุงแก้ไข มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านการดูแลรักษา มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ
๒. ด้านการปกป้องคุ้มครอง มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ
๓. ด้านการเสริมความมั่นคง มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ
๔. ด้านการใช้ประโยชน์ มีคำถามทั้งหมด ๓ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๓ ดังนี้
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
 ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

ค. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

^๓ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่สร้างไว้ไปดำเนินการตรวจสอบหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพินิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมินคุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยที่ปรีกษาสารนิพนธ์ ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบเนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวนภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูล

๒) การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์ IOC (Index of Congruence) ^๔ โดยผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหาวิจัยไม่น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC เท่ากับ ๑.๐๐ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบการหาค่า IOC จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๓) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ประชากรของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุด พระสงฆ์วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient) ^๕ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try Out) ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๐๓

๔) ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือการวิจัยที่วิเคราะห์ผลได้จากการทดลองใช้ (Try Out) ตามคำแนะนำของที่ปรีกษาสารนิพนธ์

๕) สร้างเครื่องมือการวิจัยฉบับสมบูรณ์และนำเสนอต่อที่ปรีกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นและจัดพิมพ์ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ในการเก็บข้อมูลการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

๓.๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ผู้วิจัยเสนอติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าคณะเจ้าคณะอำเภอมหาราช ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

๓) ผู้วิจัยกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยทำการแจกแบบการแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) กับกลุ่มเป้าหมาย คือ พระสงฆ์ อำเภอมหาราช จำนวน ๑๕๕ คนและกลุ่มตัวอย่างคือ ๑๑๑ จำนวน โดยในการแจกแบบสอบถามผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปแจก และเก็บรวบรวมข้อมูล

^๔พระมหาภคณีญา กิตติโสภโณ, *ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการเชิงพุทธ*, (พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๒๔-๒๒๖.

^๕Lee J. Cronbach, *Essentials of Psychological Testing*, 4th ed., (New York: Harper & Row, 1971), p. 67.

ด้วยตัวเองพร้อมผู้ช่วยผู้วิจัย ระหว่างวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔ รวมใช้ระยะเวลา ๑ สัปดาห์ ซึ่งจำนวนแบบสอบถามที่สามารถเก็บคืนได้ มีจำนวน ๑๕๕ ชุด คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมา ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการทางสังคมศาสตร์

๓.๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องแล้ว ทำการวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓.๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

๒) ความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้สถิติการวิเคราะห์ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

๓) ข้อคำถามปลายเปิดที่แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ประกอบปริบท (Content Analysis technic)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยามี ๒) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่รวบรวมได้ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๑๑ คน มาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปการวิเคราะห์ข้อมูลทางสังคมศาสตร์ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๖ องค์กรความรู้

๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

การศึกษาข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามพระสงฆ์ จำนวน ๑๑๑ รูป จำแนกตาม อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายละเอียดดังในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

(n = ๑๑๑)

ข้อมูลพื้นฐานส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
๒๐ - ๓๐ ปี	๓๒	๒๘.๘
๓๑ - ๔๐ ปี	๒๐	๑๘.๐
๔๑ - ๕๐ ปี	๓๒	๒๘.๘
๕๑ ปีขึ้นไป	๒๗	๒๔.๓
รวม	๑๑๑	๑๐๐.๐
พรรษา		
น้อยกว่า ๕ พรรษา	๓๐	๒๗.๐
๖ - ๑๐ พรรษา	๕๔	๔๘.๖
๑๑ - ๑๕ พรรษา	๑๘	๑๖.๒
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๙	๘.๑
รวม	๑๑๑	๑๐๐.๐
วุฒิการศึกษานักธรรม		
นักธรรมตรี	๒๒	๑๙.๘
นักธรรมโท	๑๑	๙.๙
นักธรรมเอก	๗๘	๗๐.๓
รวม	๑๑๑	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษานักธรรม วุฒิการศึกษาเปรียญธรรม และวุฒิการศึกษาสามัญ ดังนี้

อายุ พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๓๒ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘ อายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘ รองลงมาคืออายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๓ และที่น้อยที่สุดคืออายุ ๓๑-๔๐ จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ตามลำดับ

พรรษา พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีพรรษา ๖-๑๐ จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๖ รองลงมาคือพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐ ถัดรองลงมาคือพรรษา ๑๑-๑๕ จำนวน ๑๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒ และที่น้อยที่สุดคือพรรษา ๑๖ พรรษา ขึ้นไป จำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๑ ตามลำดับ

วุฒิการศึกษานักธรรม พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับนักธรรมเอก จำนวน ๗๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๓ รองลงมาจนักธรรมตรี จำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๘ สุดท้ายจนักธรรมโท จำนวน ๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๙ ตามลำดับ

๔.๒. ผลการศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยภาพรวม และรายด้าน ได้แก่ ๑) ปัจจัยการบริหาร PDCA ๒) การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (Mean = \bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.)

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวม

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.ปัจจัยการบริหาร PDCA	๓.๘๕	๐.๙๓๙	มาก
๒.การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓.๘๗	๐.๙๒๒	มาก
รวม	๓.๘๖	๐.๙๒๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} = ๓.๘๖, S.D. = ๐.๙๒๐) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน คือ ปัจจัยการบริหาร PDCA และการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีปัจจัยการบริหาร PDCA ในภาพรวม

(n=๑๑๑)

ปัจจัยการบริหาร PDCA	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.การวางแผน	๓.๘๘	๐.๗๗๔	มาก
๒.การลงมือปฏิบัติ	๓.๘๘	๑.๐๗๔	มาก
๓.การตรวจสอบ	๓.๗๘	๑.๑๑๖	มาก
๔.การปรับปรุงแก้ไข	๓.๘๔	๑.๐๖๒	มาก
รวม	๓.๘๕	๐.๙๓๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} =๓.๘๕, S.D.=๐.๙๓๙) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการวางแผน

(n=๑๑๑)

ปัจจัยการบริหาร PDCA	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการวางแผนและกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถาน	๓.๙๙	๐.๘๕๘	มาก
๒. วัดมีการวางแผนป้องกันดูแลรักษาบำรุงไม่ให้พุทธสถานเกิดการเสียหายเนื่องมาจากการใช้งาน	๓.๘๖	๐.๗๙๖	มาก
๓. วัดมีการวางแผนเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน	๓.๗๙	๐.๘๔๓	มาก
รวม	๓.๘๘	๐.๗๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๓.๘๘$, S.D.=๐.๗๗๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัย
การบริหาร PDCA ด้านการลงมือปฏิบัติ

(n=๑๑๑)

ปัจจัยการบริหาร PDCA	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการดำเนินการตามแผนและกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถานแจ้งให้กรมศิลปากรมาทำการซ่อมแซมพุทธสถานที่เกิดการชำรุดเสียหาย	๓.๘๕	๑.๑๖๑	มาก
๒. วัดดำเนินการตามแผนป้องกันดูแลรักษาบำรุงไม่ให้พุทธสถานเกิดการเสียหายเนื่องมาจากการใช้งาน	๓.๘๗	๑.๐๕๔	มาก
๓. วัดได้ดำเนินการตามแผนเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน	๓.๙๑	๑.๑๑๖	มาก
รวม	๓.๘๘	๑.๐๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการลงมือปฏิบัติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.88$, S.D.=1.074) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการตรวจสอบ

(n=๑๑๑)

ปัจจัยการบริหาร PDCA	ระดับ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการดำเนินการแจ้งให้กรมศิลปากรมาทำการตรวจสอบ พุทธสถานที่เกิดการชำรุดเสียหาย	๓.๗๗	๑.๒๓๔	มาก
๒. วัดดำเนินการตรวจสอบความสะอาดโดยรอบพุทธสถานภายใน วัดเป็นประจำ	๓.๗๓	๑.๑๑๑	มาก
๓. วัดป้องกันตรวจตราพุทธสถานที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัย ธรรมชาติ	๓.๘๔	๑.๑๖๔	มาก
รวม	๓.๗๘	๑.๑๑๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการตรวจสอบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} =๓.๗๘ , S.D.=๑.๑๑๖) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าอยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านปรับปรุงแก้ไข

(n=๑๑๑)

ปัจจัยการบริหาร PDCA	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่แก่พุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปให้สามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตพุทธสถานได้	๓.๘๘	๑.๐๗๗	มาก
๒. วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านโครงสร้างอาคารพุทธสถาน	๓.๘๖	๑.๐๙๙	มาก
๓. วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านโครงสร้างหลังคาพุทธสถาน	๓.๗๘	๑.๑๑๕	มาก
รวม	๓.๘๔	๑.๐๖๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการปรับปรุงแก้ไข โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} =๓.๘๔ , S.D.=๑.๐๖๒) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวม

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอ มหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑.ด้านการดูแลรักษา	๓.๘๖	๑.๐๖๓	มาก
๒.ด้านการปกป้องคุ้มครอง	๓.๘๖	๑.๐๐๔	มาก
๓.ด้านการเสริมความมั่นคง	๔.๐๑	๐.๙๙๕	มาก
๔.ด้านการใช้ประโยชน์	๓.๘๗	๐.๙๒๒	มาก
รวม	๓.๘๖	๑.๐๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} =๓.๘๖, S.D.=๑.๐๖๓) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ด้านการดูแลรักษา**

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการดำเนินการตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของพุทธสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง	๓.๘๙	๑.๑๑๕	มาก
๒. วัดมีการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษาทำความสะอาดโดยรอบพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ	๓.๖๔	๑.๑๑๐	มาก
๓. วัดมีการทำลายวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ	๔.๐๕	๑.๑๐๗	มาก
รวม	๓.๘๖	๑.๐๖๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ด้านการดูแลรักษา** โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.86$, S.D.=1.063) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่ออนุรักษ์
พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้อง
คุ้มครอง

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดป้องกันและหมั่นสำรวจไม่ทำให้สิ่งบดบังทัศนียภาพ ของพุทธสถาน	๓.๙๕	๑.๐๙๔	มาก
๒. วัดป้องกันไม่ให้สัตว์เข้ามาอยู่อาศัยในพุทธสถาน	๓.๘๔	๑.๒๓๒	มาก
๓. วัดมีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายพุทธสถาน	๓.๘๑	๑.๐๖๖	มาก
รวม	๓.๘๖	๑.๐๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดใน
อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
(\bar{X} =๓.๘๖ , S.D.=๑.๐๐๔) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดไม่กระทำการใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อพุทธสถานโดย พลการ	๓.๙๒	๑.๐๕๔	มาก
๒. วัดดำเนินการซ่อมแซมพุทธสถานให้คงรูปแบบเดิม และอยู่ ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด	๔.๑๔	๑.๐๖๙	มาก
๓. วัดได้ปรึกษาผู้รู้ก่อนดำเนินการพัฒนาพุทธสถาน เพราะ อาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้	๓.๙๖	๑.๐๗๘	มาก
รวม	๔.๐๑	๐.๙๙๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=๔.๐๑$, S.D.= ๐.๙๙๕) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดมีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถาน	๓.๗๘	๑.๑๐๗	มาก
๒. วัดใช้ประโยชน์ของพุทธสถานเป็นแหล่งในการให้องค์ความรู้	๓.๘๐	๐.๘๗๒	มาก
๓. วัดมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน	๓.๖๙	๐.๙๖๑	มาก
รวม	๓.๗๖	๐.๙๑๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (\bar{X} =๓.๗๖ , S.D.= ๐.๙๑๘) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์ที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดใน
อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด
ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอ มหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		SS	Df	MS	F	Sig.
ด้านการดูแลรักษา	ระหว่างกลุ่ม	๒๓.๘๘๖	๓	๗.๙๖๒	๑๒.๒๔๖**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๖๙.๕๗๐	๑๐๗	๐.๖๕๐		
	รวม	๙๓.๔๕๖	๑๑๐			
ด้านการใช้ประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	๓๘.๗๑๐	๓	๑๒.๙๐๓	๑๖.๑๒๓**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๘๕.๖๓๔	๑๐๗	๐.๘๐๐		
	รวม	๑๒๔.๓๔๔	๑๑๐			
ด้านการเสริมความ มั่นคง	ระหว่างกลุ่ม	๒๕.๔๒๗	๓	๘.๔๗๖	๑๐.๖๐๑**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๘๕.๕๔๖	๑๐๗	๐.๗๙๙		
	รวม	๑๑๐.๙๗๓	๑๑๐			
ด้านการปกป้อง คุ้มครอง	ระหว่างกลุ่ม	๓๐.๖๑๔	๓	๑๐.๒๐๕	๑๓.๙๓๑**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๗๘.๓๗๗	๑๐๗	๐.๗๓๒		
	รวม	๑๐๘.๙๙๑	๑๑๐			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๑๙.๒๕๐	๓	๖.๔๑๗	๙.๓๔๗**	๐.๐๐๐
	ภายในกลุ่ม	๗๓.๔๕๕	๑๐๗	๐.๖๘๖		
	รวม	๙๒.๗๐๕	๑๑๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๓ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่า ของพระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ในมิติทางด้านสังคมด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๔-๔.๑๘

ตารางที่ ๔.๑๔ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม

(n=๑๑๑)

อายุ	\bar{X}	อายุ			
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑ ปี ขึ้นไป
		๔.๐๓	๔.๔๓	๓.๑๘	๔.๑๐
๒๐-๓๐ ปี	๔.๐๓		-๐.๔๐	๐.๘๕*	-๐.๐๘
๓๑-๔๐ ปี	๔.๔๓			๑.๒๕*	๐.๓๒
๔๑-๕๐ ปี	๓.๑๘				-๐.๙๓*
๕๑ ปี ขึ้นไป	๔.๑๐				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน จำนวน ๓ คู่ คือ

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปีมีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี

๓. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๑๕ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ ด้านการดูแลรักษา

(n=๑๑๑)

อายุ	\bar{X}	อายุ			
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑ ปี ขึ้นไป
		๔.๓๙	๔.๔๒	๓.๐๐	๓.๘๔
๒๐-๓๐ ปี	๔.๓๙		-๐.๐๓	๑.๓๙*	๐.๕๕*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๔๒			๑.๔๒*	๐.๕๘*
๔๑-๕๐ ปี	๓.๐๐				-๐.๘๔*
๕๑ ปี ขึ้นไป	๓.๘๔				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา แตกต่างกันจำนวน ๕ คู่ คือ

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี
๒. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปีมีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป
๓. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี
๔. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป
๕. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ ด้านการใช้ประโยชน์

(n=๑๑๑)

อายุ	\bar{X}	อายุ			
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๐	๔.๔๓	๓.๑๕	๔.๐๑
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๐		-๐.๓๓	๐.๙๖*	๐.๐๙
๓๑-๔๐ ปี	๔.๔๓			๑.๒๙*	๐.๔๒
๔๑-๕๐ ปี	๓.๑๕				-๐.๘๗*
๕๑ ปี ขึ้นไป	๔.๐๑				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ แตกต่างกันจำนวน ๓ คู่ คือ

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี
๒. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี
๓. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๑๗ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ **ด้านการเสริมความมั่นคง**

(n=๑๑๑)

อายุ	\bar{X}	อายุ			
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑ ปี ขึ้นไป
		๔.๑๔	๔.๖๕	๓.๒๓	๔.๓๑
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๔		-๐.๕๑*	๐.๙๑*	-๐.๑๗
๓๑-๔๐ ปี	๔.๖๕			๑.๔๒*	๐.๓๔
๔๑-๕๐ ปี	๓.๒๓				-๑.๐๘*
๕๑ ปี ขึ้นไป	๔.๓๑				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา **ด้านการเสริมความมั่นคง** แตกต่างกันจำนวน ๔ คู่ คือ

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี
๒. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปีมีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี
๓. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี
๔. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๑๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามอายุ ด้านการปกป้องคุ้มครอง

(n=๑๑๑)

อายุ	\bar{X}	อายุ			
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑ ปี ขึ้นไป
		๓.๔๘	๓.๔๘	๓.๔๘	๔.๒๖
๒๐-๓๐ ปี	๓.๔๘		-๐.๗๕*	๐.๑๕	-๐.๗๘*
๓๑-๔๐ ปี	๔.๒๒			๐.๘๘*	-๐.๐๔
๔๑-๕๐ ปี	๓.๓๓				-๐.๙๓*
๕๑ ปี ขึ้นไป	๔.๒๖				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง แตกต่างกัน จำนวน ๔ คู่ คือ

๑. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี

๒. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปีมีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี

๓. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มากกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป

๔. พระสงฆ์ที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๙ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามพรรษา

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดใน อำเภอมหาราชจังหวัด พระนครศรีอยุธยา		SS	Df	MS	F	Sig.
ด้านการดูแลรักษา	ระหว่างกลุ่ม	๖.๖๘๖	๓	๒.๒๒๙	๒.๐๒๗	๐.๑๑๔
	ภายในกลุ่ม	๑๑๗.๖๕๘	๑๐๗	๑.๑๐๐		
	รวม	๑๒๔.๓๔๔	๑๑๐			
ด้านการใช้ประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๔๘	๓	๑.๓๘๓	๑.๓๘๕	๐.๒๕๑
	ภายในกลุ่ม	๑๐๖.๘๒๕	๑๐๗	๐.๙๙๘		
	รวม	๑๑๐.๙๗๓	๑๑๐			
ด้านการเสริมความ มั่นคง	ระหว่างกลุ่ม	๗.๔๕๘	๓	๒.๔๘๖	๒.๖๒๐	๐.๐๕๕
	ภายในกลุ่ม	๑๐๑.๕๓๓	๑๐๗	๐.๙๕๙		
	รวม	๑๐๘.๙๙๑	๑๑๐			
ด้านการปกป้อง คุ้มครอง	ระหว่างกลุ่ม	๑๐.๘๖๓	๓	๓.๖๒๑	๔.๗๓๔**	๐.๐๐๔
	ภายในกลุ่ม	๘๑.๘๔๒	๑๐๗	๐.๗๖๕		
	รวม	๙๒.๗๐๕	๑๑๐			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๒.๓๒๒	๓	๐.๗๗๔	๐.๙๐๙	๐.๔๓๙
	ภายในกลุ่ม	๙๑.๑๓๔	๑๐๗	๐.๘๕๒		
	รวม	๙๓.๔๕๖	๑๑๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้นจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ในมิติทางด้านสังคมด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๐

ตารางที่ ๔.๒๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามพรรษา ด้านการปกป้องคุ้มครอง

(n=๑๑๑)

พรรษา	\bar{X}	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๖-๑๐ พรรษา	๑๑-๒๐ พรรษา	๒๑ พรรษาขึ้นไป
		๓.๒๗	๓.๘๙	๓.๙๖	๔.๒๒
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๓.๒๗		-๐.๖๒*	-๐.๗๐*	-๐.๙๖*
๖-๑๐ พรรษา	๓.๘๙			-๐.๐๗	-๐.๓๓
๑๑-๒๐ พรรษา	๓.๙๖				-๐.๒๖
๒๑ พรรษาขึ้นไป	๔.๒๒				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการจัดการเพื่อการอนุรักษ์ปะติมากรรมของวัดในอำเภอ มหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน จำนวน ๓ คู่ คือ

๑. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ปะติมากรรมของวัดในอำเภอมหาราช น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๖-๑๐ พรรษา

๒. พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ปะติมากรรมของวัดในอำเภอมหาราช น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๑๑-๒๐ พรรษา

๓. พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ปะติมากรรมของวัดในอำเภอมหาราช น้อยกว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ๒๑ พรรษาขึ้นไป

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามวุฒิการศึกษานักธรรม

(n=๑๑๑)

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราชจังหวัดพระนครศรีอยุธยา		SS	Df	MS	F	Sig.
ด้านการดูแลรักษา	ระหว่างกลุ่ม	๓.๗๗๖	๒	๑.๘๘๘	๒.๒๗๔	๐.๑๐๘
	ภายในกลุ่ม	๘๙.๖๘๐	๑๐๘	๐.๘๓๐		
	รวม	๙๓.๔๕๖	๑๑๐			
ด้านการใช้ประโยชน์	ระหว่างกลุ่ม	๓.๘๑๖	๒	๑.๙๐๘	๑.๗๑๐	๐.๑๘๖
	ภายในกลุ่ม	๑๒๐.๕๒๘	๑๐๘	๑.๑๑๖		
	รวม	๑๒๔.๓๔๔	๑๑๐			
ด้านการเสริมความมั่นคง	ระหว่างกลุ่ม	๔.๑๔๙	๒	๒.๐๗๔	๒.๐๙๗	๐.๑๒๘
	ภายในกลุ่ม	๑๐๖.๘๒๔	๑๐๘	๐.๙๘๙		
	รวม	๑๑๐.๙๗๓	๑๑๐			
ด้านการปกป้องคุ้มครอง	ระหว่างกลุ่ม	๕.๓๓๕	๒	๒.๖๖๗	๒.๗๗๙	๐.๐๖๗
	ภายในกลุ่ม	๑๐๓.๖๕๖	๑๐๘	๐.๙๖๐		
	รวม	๑๐๘.๙๙๑	๑๑๐			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	๓.๔๕๓	๒	๑.๗๒๖	๒.๐๘๙	๐.๑๒๙
	ภายในกลุ่ม	๘๙.๒๕๒	๑๐๘	๐.๘๒๖		
	รวม	๙๒.๗๐๕	๑๑๐			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๑ ผลการทดสอบด้วยค่าสถิติ F – test ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ที่ระดับนัยสำคัญ ๐.๐๕ พบว่าพระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตารางที่ ๔.๒๒ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล สมมติฐานที่ ๑-๓

(n=๓๐๓)

สมมติฐาน	ตัวแปรต้น	ตัวแปรตาม	ค่า t	ค่า F	Sig.	ผลการศึกษา	
						ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑.	อายุ	การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	-	๙.๓๔๗**	๐.๐๐๐	✓	-
๒.	พรชา	การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	-	๐.๙๐๙	๐.๔๓๙	-	✓
๓.	การศึกษา นักธรรม	การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	-	๒.๐๘๙	๐.๑๒๙	-	✓

จากตารางที่ ๔.๒๒ ผลสรุปโดยรวมการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ดังนี้

พระสงฆ์ที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยภาพรวมแตกต่างกัน จึงเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

พระสงฆ์ที่มีพรชาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ใน อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

พระสงฆ์ที่มีการศึกษานักธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามรายด้าน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๒
ตารางที่ ๔.๒๓ ปัญหา และอุปสรรค เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัญหาและอุปสรรค	จำนวน
ด้านการดูแลรักษา	
ปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของกรมศิลป์	๒
ไม่มีงบประมาณ ต้องหางบประมาณเอง	๒
หน่วยงานของรัฐมีความสัมพันธ์กันไม่ชัดเจน แล้วแต่ยุคผู้นำของรัฐ บางยุคก็ดี บางยุคก็ไม่สนใจ	๕
ข้อเสนอแนะ	
ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการดูแลพุทธสถานภาครัฐควรเข้ามามีส่วนร่วมและ ให้การสนับสนุนให้ความรู้ในการทะนุบำรุงดูแลรักษาพุทธสถาน	๕
ด้านการปกป้องคุ้มครอง	
ขาดผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำแนะนำปรึกษา	๒
ขาดความรู้ความเข้าใจทางหลักวิชาการในการอนุรักษ์	๑
ข้อเสนอแนะ	
ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการดูแลรักษาพุทธสถานภายในพื้นที่ อำเภอมหาราช มีการรวมกลุ่มเพื่อหีบยืมเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำงาน	๒
ด้านการเสริมความมั่นคง	
ขาดการประสานงานจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล	๑
เมื่ออยู่ในอำนาจของกรมศิลป์ ทางวัดย่อมไม่อาจปฏิบัติงานได้	๑
ข้อเสนอแนะ	
ควรเร่งรัดหน่วยงานให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ	๑

ตารางที่ ๔.๒๔ ปัญหา และอุปสรรคเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา (ต่อ)

ปัญหาและอุปสรรค	จำนวน
ด้านการใช้ประโยชน์	
ใช้สถานที่ไม่คุ้มค่า	๑
ใช้สถานที่ไม่คุ้มค่า คนในชุมชนเองไม่ได้มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถานของตนเองพุทธสถานของตนเอง	๒
ข้อเสนอแนะ	
พระสงฆ์ในพื้นที่ควรมีแกนนำบอกต่อเพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นความสำคัญของพุทธสถาน	๑

๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะ ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยกำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้ง ประกอบด้วยประเด็นการสัมภาษณ์จำนวน ๒ ตอน คือ ๑. ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ๒. ข้อคำถามความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปได้ดังนี้

๔.๕.๑ ด้านการดูแลรักษา

๑) วัดควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธสถาน ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน^{๑)}

๒) ควรให้คณะสงฆ์และภาครัฐให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลพุทธสถานให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง^{๒)}

๓) กรมศิลปากรและฝ่ายคณะสงฆ์ต้องประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพิ่มพูนความรู้ และปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ผิดๆ ของพระสงฆ์ สนับสนุนพระสงฆ์ที่สนใจในการเรียนรู้ทางการซ่อมแซม บูรณะพุทธสถานที่ไม่เป็นการทำลาย^{๓)}

^{๑)} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒)} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๓)} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

๔) ทั้งราชการและภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ โดยมีพระสงฆ์ เป็นผู้นำในการพัฒนาบทบาทร่วมกัน^๔

๕) หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาค ประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีพุทธสถาน^๕

๖) ทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ตั้งแต่รับรู้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์จากผลของการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่ สร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งพุทธสถาน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน^๖

๗) การดูแลรักษาพุทธสถานโดยการจัดเวรยาม การสำรวจความมั่นคงให้กับโบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งอาจมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลโบราณสถานโดยคนในชุมชน สลับสับเปลี่ยนกันในแต่ละวันหรือ แต่ละช่วงเวลาเพื่อดูแลรักษาพุทธสถาน ให้มีสภาพที่พร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ^๗

๘) รักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นอย่างดี จึงได้คิดค้นวิธีการต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์พุทธสถานและแนวคิดในการสร้างพิพิธภัณฑ์สถานทีวัดขึ้น เพื่อได้สืบตกทอดเป็นแหล่ง เรียนรู้ไปสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป^๘

สรุป ด้านการดูแลรักษา ควรมีเจ้าหน้าที่สำรวจความมั่นคงให้กับพุทธสถาน ซึ่งอาจมีการ จัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลพุทธสถานโดยคนในชุมชน สลับสับเปลี่ยนกันในแต่ละวันหรือแต่ละช่วงเวลาเพื่อดูแล รักษาพุทธสถานให้มีสภาพที่พร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ วัดควรณรงค์ให้ประชาชนใน ท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธสถาน ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และมุ่ง กลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน ควรให้คณะสงฆ์และภาครัฐให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่ง เป็นผู้ดูแลพุทธสถานให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง ทั้งราชการ และภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา บทบาทร่วมกัน หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาค ประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีพุทธสถาน

สรุป ประเด็นและตัวบ่งชี้แผนภาพนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา ตามตารางความดังต่อไปนี้

^๔ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^๕ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^๖ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^๗ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^๘ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

ตารางที่ ๔.๒๕ การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	ควรมีเจ้าหน้าที่สำรวจความมั่นคงให้กับพุทธสถาน ซึ่งอาจมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลพุทธสถานโดยคนในชุมชน สลับสับเปลี่ยนกันในแต่ละวันหรือแต่ละช่วงเวลาเพื่อดูแลรักษา พุทธสถานให้มีสภาพที่พร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ	๓	๑,๗,๘
๒	วัดควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธสถาน ปฏิบัติตนในการอนุรักษ์แก่ประชาชน	๕	๑,๒,๔,๖,๗
๓	ควรให้คณะสงฆ์และภาครัฐให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุที่มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลพุทธสถานให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง	๒	๒,๔

จากตารางที่ ๔.๒๕ ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ ท่านและจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกัน ๓ ท่าน ดังนี้ ควรมีเจ้าหน้าที่สำรวจความมั่นคงให้กับพุทธสถาน ซึ่งอาจมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลพุทธสถานโดยคนในชุมชน สลับสับเปลี่ยนกันในแต่ละวันหรือแต่ละช่วงเวลาเพื่อดูแลรักษาพุทธสถานให้มีสภาพที่พร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกัน ๕ ท่าน ดังนี้ วัดควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธสถาน ปฏิบัติตนในการอนุรักษ์แก่ประชาชน

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกัน ๒ ท่าน ดังนี้ ควรให้คณะสงฆ์และภาครัฐให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุที่มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลพุทธสถานให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง

๔.๕.๒ ด้านการปกป้องคุ้มครอง

๑) ในเขตพุทธสถานและบริเวณโดยรอบควบคุมดูแลไม่ให้มีสิ่งกีดขวางเส้นทางการสัญจรที่อาจจะนำมาซึ่งความไม่สะดวกปลอดภัย^๙

^๙ สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

- ๒) ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน^{๑๐}
- ๓) มีการบูรณาการร่วมมือกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน^{๑๑}
- ๔) มีข้อกำหนดที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถาน จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น^{๑๒}
- ๕) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการปกป้องคุ้มครองพุทธสถานควรมีการประสานงานกับวัด อย่างสม่ำเสมอ^{๑๓}
- ๖) พระสงฆ์กับหน่วยงานของรัฐได้เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ เข้ามามีส่วนร่วมกัน แก้ปัญหานั้นด้วย^{๑๔}
- ๗) ปลุกจิตสำนึกการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน ควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์พุทธสถาน ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน^{๑๕}
- ๘) แนวนโยบายของพระสงฆ์ในการปกป้องคุ้มครองโบราณสถานในวัด เพื่อให้ประชาชน รักและผูกพัน รู้สึกว่าร่วมเป็นเจ้าของ^{๑๖}
- สรุป ด้านการปกป้องคุ้มครอง ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน เช่นกล้องวงจรปิด มีการบูรณาการร่วมมือกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน และปลุกจิตสำนึกการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน ควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์พุทธสถาน ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน
- สรุป ประเด็นและตัวบ่งชี้แผนภาพนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอ มหาสารคาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา ตามตารางความดังต่อไปนี้

^{๑๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

ตารางที่ ๔.๒๖ การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน	๓	๑,๒,๓
๒	มีการบูรณาการร่วมมือกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน	๔	๓,๕,๖,๗
๓	ปลูกจิตสำนึกการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน ควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์พุทธสถาน ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน	๓	๑,๗,๘

จากตารางที่ ๔.๒๖ ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ ท่านและจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกัน ๓ ท่าน ดังนี้ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกัน ๔ ท่าน ดังนี้ มีการบูรณาการร่วมมือกันกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกัน ๓ ท่าน ดังนี้ ปลูกจิตสำนึกการปกป้องคุ้มครองพุทธสถาน ควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์พุทธสถาน ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

๔.๕.๓ ด้านการเสริมความมั่นคง

๑) การซ่อมแซมพุทธสถานส่วนที่ชำรุด ให้เลือกวัสดุรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างตามชนิด ส่วนผสม ลักษณะ และวิธีการตามแบบดั้งเดิม^{๑๗}

๒) ไม่กระทำการโดยพลการจากงานซ่อมเล็กๆ น้อยๆ ควรปรึกษาผู้รู้ก่อน เพราะอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้^{๑๘}

๓) ควรมีความร่วมมือในการประสานแผนการปฏิบัติงาน และมีการประสานการใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๑๙}

^{๑๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๑๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

๔) กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม และมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๐}

๕) ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางพุทธสถานในแง่ของการช่วยซ่อมแซมบูรณศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอด^{๒๑}

๖) การจัดทำป้ายสื่อความหมาย จะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการอนุรักษ์พุทธสถาน^{๒๒}

๗) สร้างความรู้และความตระหนักให้กับประชาชนในการเสริมความมั่นคง^{๒๓}

๘) ต้องควบคุมสิ่งแวดล้อมควบคุมความชื้นของบรรยากาศให้พอเหมาะ ให้มีความชื้นสัมพัทธ์ ในระหว่าง ๖๐-๖๕ เปอร์เซ็นต์ โดยการทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกก็จะเป็นการตัดปัญหาความชื้นออกไปได้^{๒๔}

สรุป ด้านการเสริมความมั่นคง ไม่ควรกระทำการโดยพลการจากงานซ่อมเล็กๆ น้อยๆ ควรปรึกษาผู้รู้ก่อน เพราะอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้ ควรมีความร่วมมือในการประสานแผนการปฏิบัติงาน และมีการประสานการใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพสูงสุด กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม และมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุป ประเด็นและตัวบ่งชี้แผนภาพนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง ตามตารางความดังต่อไปนี้

^{๒๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๔} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

ตารางที่ ๔.๒๗ การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	ไม่ควรกระทำการโดยพลการจากงานซ่อมเล็กๆ น้อยๆ ควรปรึกษาผู้รู้ก่อน เพราะอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้	๔	๑,๒,๔,๘
๒	ควรมีความร่วมมือในการประสานแผนการปฏิบัติงาน และมีการประสานการใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน	๓	๓,๔,๗
๓	สร้างความรู้และความตระหนักให้กับประชาชนในการเสริมความมั่นคง	๓	๔,๖,๗

จากตารางที่ ๔.๒๗ ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ ท่านและจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกัน ๔ ท่าน ดังนี้ ไม่ควรกระทำการโดยพลการจากงานซ่อมเล็กๆ น้อยๆ ควรปรึกษาผู้รู้ก่อน เพราะอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกัน ๓ ท่าน ดังนี้ ควรมีความร่วมมือในการประสานแผนการปฏิบัติงาน และมีการประสานการใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน

ลำดับที่ ๓ เห็นพ้องต้องกัน ๓ ท่าน ดังนี้ สร้างความรู้และความตระหนักให้กับประชาชนในการเสริมความมั่นคง

๔.๕.๔ ด้านการใช้ประโยชน์

๑) การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน^{๒๕}

๒) ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์^{๒๖}

๓) การใช้สอยพื้นที่ภายนอกพุทธสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตพุทธสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาพุทธสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม^{๒๗}

๔) พิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆ อย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และจงใจให้มีการอนุรักษ์^{๒๘}

^{๒๕} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๑ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๖} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๒ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๗} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๓ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๒๘} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๔ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

๕) การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ^{๒๙}

๖) ทุกชุมชนเมือง ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะค่อยๆพัฒนาตามกาลเวลา หรือตั้งใจที่จะสร้างขึ้นมา ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น^{๓๐}

๗) กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้งโครงสร้าง^{๓๑}

๘) การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน^{๓๒}

สรุป ด้านการใช้ประโยชน์ การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถานทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์การใช้สอยพื้นที่ภายนอกพุทธสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตพุทธสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาพุทธสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม

สรุป ประเด็นและตัวบ่งชี้แผนภาพนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ตามตารางความดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๘ การนำเสนอการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ความถี่	รูป/คนที่
๑	ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์	๓	๒,๓,๔
๒	การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน	๕	๓,๔,๕,๗,๘

^{๒๙} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๕ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๓๐} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๖ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๓๑} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๗ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

^{๓๒} สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลลำดับที่ ๘ วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๔.

จากตารางที่ ๔.๒๘ ผู้วิจัยได้สรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๘ ท่านและจัดลำดับความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ได้ตามลำดับดังนี้

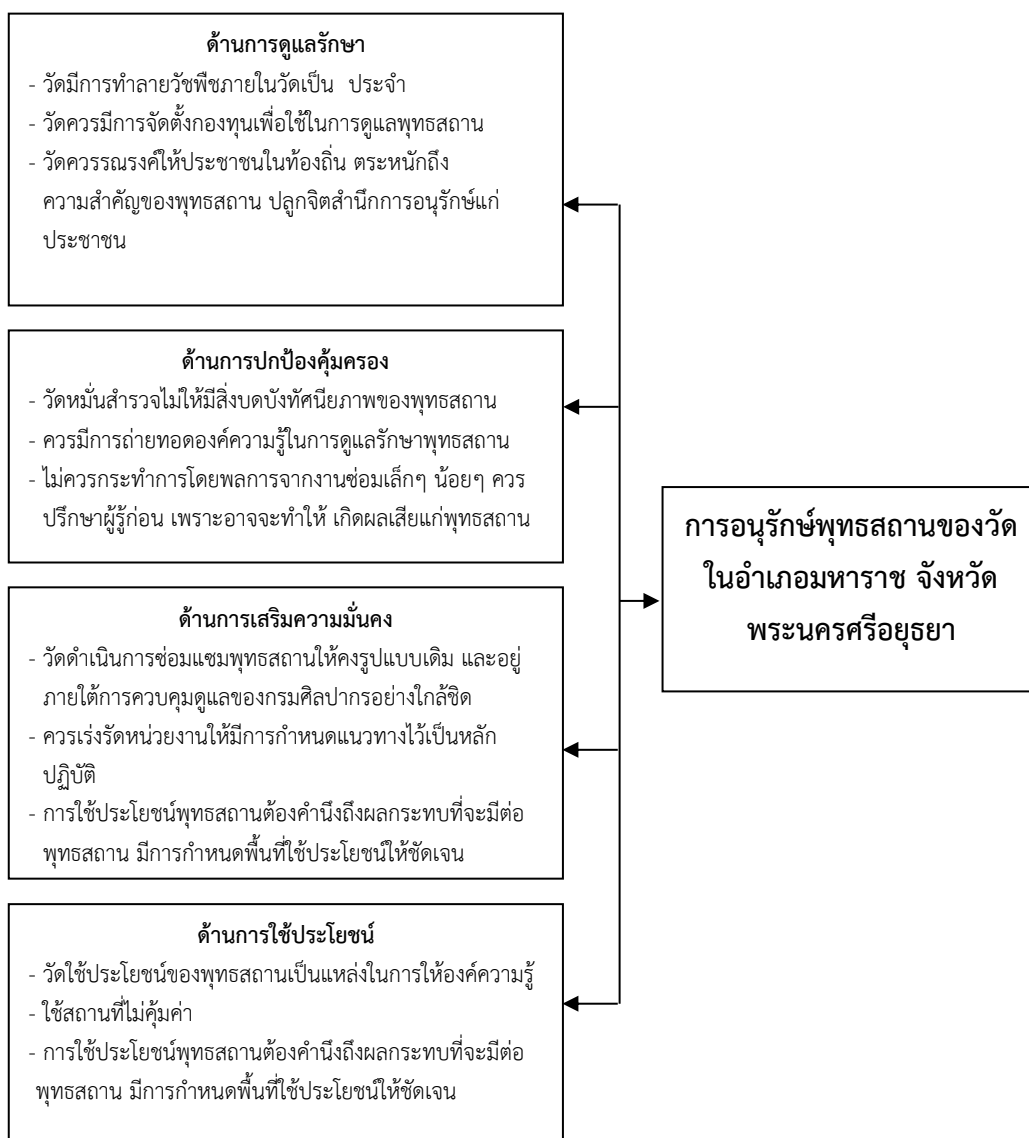
ลำดับที่ ๑ เห็นพ้องต้องกัน ๓ ท่าน ดังนี้ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความหวงแหนในการที่จะช่วยบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์

ลำดับที่ ๒ เห็นพ้องต้องกัน ๕ ท่าน ดังนี้ การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน

๔.๖ องค์ความรู้

๔.๕.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ทำให้ผู้วิจัยค้นพบองค์ความรู้จากการวิจัย ดังแผนภาพที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็นการอนุรักษ์ปะติมากรรมของวัดในอำเภอมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีดังนี้

**การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการ
ดูแลรักษา**

- วัดมีการทำลายวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ
- วัดควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการดูแลพุทธสถาน
- วัดควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของพุทธสถาน ปลุก

จิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน

**การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการ
ปกป้องคุ้มครอง**

- วัดหมั่นสำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของพุทธสถาน
- ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการดูแลรักษาพุทธสถาน
- ไม่ควรกระทำการโดยพลการจากงานซ่อมเล็กๆ น้อยๆ ควรปรึกษาผู้รู้ก่อน เพราะ

อาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถาน

**การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการ
เสริมความมั่นคง**

- วัดดำเนินการซ่อมแซมพุทธสถานให้คงรูปแบบเดิม และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของ
กรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด

- ควรเร่งรัดหน่วยงานให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ

- การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนด
พื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน

**การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการ
ใช้ประโยชน์**

- วัดใช้ประโยชน์ของพุทธสถานเป็นแหล่งในการให้องค์ความรู้

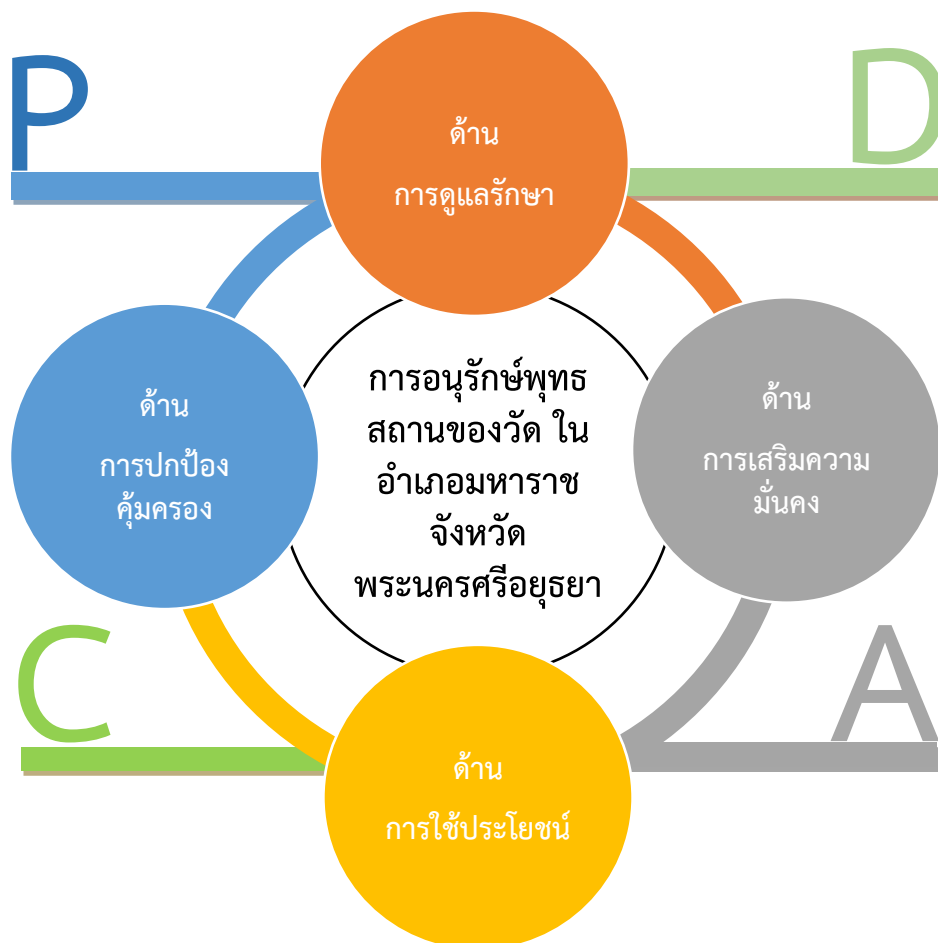
- ใช้สถานที่ไม่คุ้มค่า

- การใช้ประโยชน์พุทธสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อพุทธสถาน มีการกำหนด
พื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน

สรุป เจ้าอาวาสต้องมีความรู้ความเข้าใจบริบทของการการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดทุกๆ ด้าน โดย
การศึกษาเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์ ต้องจัดหาเงินทุนสำรองสำหรับการอนุรักษ์ ต้องมีเครื่องมือไว้
คอยสำรวจไม่ให้มีสิ่งกีดขวางมาบดบังทัศนียภาพของพุทธสถานที่อยู่ภายนอกอาคารหรือภายใน
อาคาร โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำตรวจสอบเสมอ เมื่อเจอสิ่งที่ยกพร่องก็ให้รีบดำเนินการทันทีโดยปรึกษา
ผู้ที่มีความรู้ในด้านนี้ และสุดท้ายต้องมีการบริหารจัดการให้ดี โดยประสานทุกฝ่าย ประชาสัมพันธ์
เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าของพุทธสถานที่บรรพบุรุษสร้างไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ต่อไป

๔.๕.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัยโดยการแสดงแผนภาพ ดังแผนภาพที่ ๔.๒

แผนภาพที่ ๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๒ แสดงให้เห็นการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีดังนี้

การอนุรักษ์ปะติมากรรมของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทั้ง ๔ ด้าน ประกอบด้วย ๑) ด้านการดูแลรักษา ๒) ด้านการปกป้องคุ้มครอง ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง ๔) ด้านการใช้ประโยชน์ ต้องมี PDCA เป็นเครื่องมือในการทำงาน คือ การวางแผนที่ดี การดำเนินการ ต้องเป็นไปตามแผน มีการตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ และปรับปรุงแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาและข้อผิดพลาด จากการทำงาน ก็จะทำให้งานเกิดประสิทธิภาพได้

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยามี ๒) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาดำเนินการวิจัยโดยวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) จากพระสงฆ์ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๑๑ รูป เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๐๓ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ สถิติความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage : %) และพรรณนาความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนตามหลักสังคหวัตถุธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ใช้ค่าสถิติค่าเฉลี่ย (Mean : \bar{X}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard : S.D.) และสถิติเชิงอนุมาน ทดสอบสมมติฐานเปรียบเทียบ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา ใช้สถิติทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One Way Analysis of Variance : ANOVA) ในกรณีที่ตัวแปรอิสระมีสามกลุ่มขึ้นไป เปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด LSD (Least Significant Difference) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญจำนวน ๘ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็น แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) ตามลำดับความสำคัญของแต่ละประเด็นการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๓๒ ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘ อายุ ๔๑-๕๐ ปี จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘ รองลงมาคืออายุ ๕๑ ปี ขึ้นไป จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๓ และที่น้อยที่สุดคืออายุ ๓๑-๔๐ จำนวน ๒๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๐ มีพรรษา ๖-๑๐ จำนวน ๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๖ รองลงมา มีพรรษาน้อยกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๐ ถัดรองลงมา มีพรรษา ๑๑-๑๕ จำนวน ๑๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๒ และที่น้อยที่สุดมีพรรษา ๑๖ พรรษา ขึ้นไป จำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๑ มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำนวน ๗๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๓ รองลงมาจบมัธยมศึกษา จำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๘ สุดทำยจบมัธยมศึกษา จำนวน ๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๙

๕.๑.๒ ภาพรวม การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๒๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้งสองด้าน คือ ปัจจัยการบริหาร PDCA และการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามลำดับ

๕.๑.๓ ปัจจัยการบริหาร PDCA

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๕ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๓๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

ด้านการวางแผน พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๗๔

ด้านการลงมือปฏิบัติ พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการลงมือปฏิบัติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๗๔

ด้านการตรวจสอบ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการตรวจสอบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๑๖

ด้านการปรับปรุงแก้ไข พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการปรับปรุงแก้ไข โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๖๒

๕.๑.๔ การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๖๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน สรุปได้ดังนี้

ด้านการดูแลรักษา พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๖๓

ด้านการปกป้องคุ้มครอง พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๐๔

ด้านการเสริมความมั่นคง พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๙๕

ด้านการใช้ประโยชน์ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๑๘

๕.๑.๕ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ การจำแนกตาม อายุ พรรษา การศึกษานักธรรม เพื่อนำไปสู่การตอบสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระสงฆ์มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๒ พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

สมมติฐานที่ ๓ พระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้

๕.๑.๖ ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผลจากการวิจัย พบว่า ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจำแนกเป็นรายด้านได้ดังนี้

ด้านการดูแลรักษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ ปัญหาส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของกรมศิลป

ไม่มีงบประมาณ ต้องหางบประมาณเอง หน่วยงานของรัฐมีความสัมพันธ์กันไม่ชัดเจน แล้วแต่ยุคผู้นำของรัฐ บางยุคก็ดี บางยุคก็ไม่สนใจ

ข้อเสนอแนะ ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการดูแลพุทธสถานภาครัฐควรเข้ามามีส่วนร่วม และให้การสนับสนุนให้ความรู้ในการทะนุบำรุงดูแลรักษาพุทธสถาน

ด้านการปกป้องคุ้มครอง พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดผู้เชี่ยวชาญที่จะให้คำแนะนำปรึกษา ขาดความรู้ความเข้าใจทางหลักวิชาการในการอนุรักษ์

ข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการดูแลรักษาพุทธสถานภายในพื้นที่ อำเภอมหาราช มีการรวมกลุ่มเพื่อหยาบยืมเครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำงาน

ด้านการเสริมความมั่นคง พบว่า ปัญหาและอุปสรรค คือ ขาดการประสานงานจากหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล เมื่ออยู่ในอำนาจของกรมศิลป ทางวัดย่อมไม่อาจปฏิบัติงานได้

ข้อเสนอแนะ คือ ควรเร่งรัดหน่วยงานให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ

ด้านการใช้ประโยชน์ ปัญหาและอุปสรรค คือ ใช้สถานที่ไม่คุ้มค่า คนในชุมชนเองไม่ได้มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์พุทธสถานของตนเอง

ข้อเสนอแนะ คือ พระสงฆ์ในพื้นที่ควรมีแก่นำบอกต่อเพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นความสำคัญของพุทธสถาน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๒๐ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์** ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบัน สามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พุทธสถาน โบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังคงขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียง แค่ในด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากพุทธสถานที่ไร้ชีวิตและปราศจากการใช้สอยการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของปัญหาหลัก ๆ คือ ตัวพุทธสถาน ต่าง ๆ เองอยู่ในสภาพอย่างไร ชำรุดหักพังมากน้อยอย่างไร มีประวัติและความสำคัญทางการศึกษาหรือไม่เพียงไร ได้รับการขึ้นทะเบียนพุทธสถานหรือไม่ วัสดุและโครงสร้างของตัวพุทธสถานเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางในการบูรณะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สองคือหลักการหรือปรัชญาของการบูรณะว่าจะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อรักษาหลักฐาน หรือใช้วิธีปฏิสังขรณ์ให้คืนรูปดั้งเดิม หรืออาจจะไม่มีวิธีพบกันครึ่งทาง คำตอบนี้อาจเป็นสิบ แต่ที่สำคัญคือทุกคำตอบจะแตกต่างกันไป ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ศรัทธาชาวบ้าน นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ ทั้งฝ่ายท้องถิ่น และส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิดคำนึงถึงการอนุรักษ์พุทธสถานที่แตกต่างกันไป^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์** ได้ศึกษาเรื่อง “เรื่องปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบัน สามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังคงขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียง แค่ในด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากโบราณสถานที่ไร้ชีวิตและปราศจากการใช้สอย การอนุรักษ์โบราณสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไปตามกาล และเทศะ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของปัญหาหลักๆ คือ ตัวโบราณสถาน ต่างๆ เองอยู่ในสภาพอย่างไร ชำรุดหักพังมากน้อยอย่างไร มีประวัติและความสำคัญทางการศึกษาหรือไม่เพียงไร ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานหรือไม่ วัสดุและโครงสร้างของตัวโบราณสถานเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางในการบูรณะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สองคือหลักการหรือปรัชญาของการบูรณะว่าจะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อรักษาหลักฐาน หรือใช้วิธีปฏิสังขรณ์ให้คืนรูปดั้งเดิม หรืออาจจะไม่มีวิธีพบกันครึ่งทาง คำตอบนี้อาจเป็นสิบ แต่ที่สำคัญคือทุกคำตอบจะแตกต่างกันไป ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ศรัทธาชาวบ้าน นักวิชาการ นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ

^๑สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

ทั้งฝ่ายท้องถิ่นและส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิด คำนึงถึงการอนุรักษ์โบราณสถานที่แตกต่างกันไป^๒

๕.๒.๑ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ในภาพรวม เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านการวางแผน จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการวางแผน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดมีการวางแผนและกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถาน วัดมีการวางแผนป้องกันดูแลรักษา บำรุงไม่ให้เกิดการเสียหายเนื่องมาจากการใช้งาน วัดมีการวางแผนเผยแพร่เอกสาร ประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน สอดคล้องกับ งานวิจัยของ **สมพร ฐรี** ได้วิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัด สงขลา” ผลการศึกษาพบว่า จากการเสื่อมสภาพของจิตรกรรมฝาผนังทำให้ความสวยงามขาดหายไป เนื้อเรื่องลบเลือนไปทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลอาจจะคลาดเคลื่อนการบันทึกข้อมูลเอกสารมีน้อย ผู้ให้ ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อนทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน จึงต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต้องทำครบ วงจรคืออนุรักษ์ พื้นฟู ส่งเสริมและพัฒนา ให้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริงเพื่อนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของ คนในท้องถิ่นเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ สังคมเศรษฐกิจ หากพบว่ามีเหตุทำให้เกิดความเสียหายต้องมีการป้องกันอย่างจริงจัง เป็นการพัฒนามิติทางวัฒนธรรมลักษณะใหม่ซึ่งทั้งหน่วยงานที่ รับผิดชอบและทางวัดชุมชนจะต้องได้รับการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นหรือเยาวชนให้มีส่วน รับรู้โดยเฉพาะนักศึกษาผู้รักในงานศิลปะจะต้องร่วมมือร่วมใจเพราะไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใคร แต่ เป็นของชาติไทยเรานั่นเอง” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ** ได้ศึกษา เรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระ อุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดง สัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถ เป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระ บรมสารีริกธาตุพระพุทธรูป พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทาง พระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธรูปศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา^๓

^๒สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

^๓สมพร ฐรี, “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘๗.

^๔นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๐.

ด้านการลงมือปฏิบัติ จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการลงมือปฏิบัติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดมีการดำเนินการตามแผนและกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถานแจ้งให้กรมศิลปากรมาทำการซ่อมแซมพุทธสถานที่เกิดการชำรุดเสียหาย วัดดำเนินการตามแผนป้องกันดูแลรักษาบำรุงไม่ให้เกิดพุทธสถานเกิดการเสียหายเนื่องมาจากการใช้งาน วัดได้ดำเนินการตามแผนเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม)** ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบรูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ในการอนุรักษ์โบราณสถาน กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานในการกำหนดกรอบและวิธีการ หรือแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างชัดเจน เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดได้มีการสำรวจโบราณสถานอย่างเป็นระบบ มีการบันทึกที่มา รูปพรรณสัณฐาน เพื่อให้การสำรวจโบราณสถานเป็นไปอย่างมีมาตรฐานเดียวกัน ๒. สภาพทั่วไปและปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ๑) ด้านการดูแลรักษา มีการดำเนินการรักษาทำความสะอาดโดยรอบโบราณสถานภายในวัดเป็นประจำ ตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง ๒) ด้านการปกป้องคุ้มครอง มีการป้องกัน ไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน และ มีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุในเขตโบราณสถาน ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง พิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เสื่อมลง ซ่อมแซมโบราณสถานส่วนที่ชำรุด ให้เลือกวัสดุที่เหมาะสมและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และ ๔) ด้านการใช้ประโยชน์ มีการเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการคั่นคว่ำวิจัยวัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น รวมถึงมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนและการใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน ๓. การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ๑) ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม ๒) ด้านการฟื้นฟู ต้องมีการวางแผนงานเป็นขั้นตอนโดยนักวิชาการและสร้างกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญา และ ๓) ด้านการพัฒนา ส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชน^๕ และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สมหวัง แสงไสย** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัด

^๕พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม), “การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

เพชรบุรี" ผลการศึกษาพบว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หอพระไตรปิฎกเป็นศาสนสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์ ใบลาน สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกันอัคคีภัยและทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วย หอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึง พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า และแปลกกว่าหอไตรหลังอื่นๆ หอไตรวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยาง สร้างกลางสระน้ำ ส่วนหอไตรวัดพระพุทธไสยาสน์เดิมอยู่กลางสระน้ำ แต่ปัจจุบันย้ายมาอยู่บนบก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดมากมาย และอาจทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง หอพระไตรปิฎกขึ้นด้วย เพราะพระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภกที่ทรงมีศรัทธาแก่กล้า ในพระพุทธศาสนา มาก และสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชาวพุทธจึงได้สร้างพระไตรปิฎกถวายวัดมากมาย ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า การให้ธรรมะเป็นทานชนะการทั้งปวง คำสอนของพระพุทธองค์ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ได้พิมพ์ออกมาเป็น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งชาวพุทธถือว่าเป็นหนังสือที่สูงที่สุดที่จะต้องเคารพบูชา จึงต้องมีการสร้างหอไตรเพื่อเก็บรวบรวมหนังสือเหล่านี้ หอไตรในจังหวัดเพชรบุรี เป็นหอไตรที่สร้างอย่างประณีตงดงาม เป็นฝีมือช่างชั้นครู ปัจจุบันหอไตรหลายแห่งทรุดโทรมลงมาก การบูรณะจะต้องผ่านกรมศิลปากร ซึ่งมีขั้นตอนมาก หอพระไตรปิฎกแสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางคุณธรรมและทางจริยธรรม ควรจะได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์ไว้สืบไป^๖

ด้านการตรวจสอบ จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการตรวจสอบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดมีการดำเนินการแจ้งให้กรมศิลปากรมาทำการตรวจสอบพุทธสถานที่เกิดการชำรุดเสียหาย วัดดำเนินการตรวจสอบความสะอาดโดยรอบพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ วัดป้องกันตรวจตราพุทธสถานที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วสุ โปษะพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์สิทธิ์” ผลการศึกษาพบว่า ในการดำเนินการที่ปราสาทประธาน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของพุทธสถานได้ทดลองนำแนวคิดด้านการสื่อความหมายมาผสมผสานกับความแท้ตามทิศทางของแนวคิดการอนุรักษ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน และกำหนดขั้นตอนวิธีการทำงานเพิ่มเติมขึ้นเพื่อจะได้แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตถือว่าได้บรรลุตามเป้าหมาย สามารถสื่อสารให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เข้าใจถึงคุณค่า และความหมายของพุทธสถานได้เป็นอย่างดี เป็นพัฒนาการของแนวทางที่นำมาใช้เป็นตัวกำหนดในการออกแบบอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามในรายละเอียดยังคงมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขอยู่ ซึ่งได้สรุปไว้เป็นข้อเสนอแนะต่อกรมศิลปากรสำหรับการปรับแก้ไขและใช้กับแหล่งพุทธสถานประเภทหินอื่น ๆ ที่มีปัจจัยแวดล้อมในลักษณะเดียวกันต่อไป ทั้งทางด้านการบริหาร

^๖สมหวัง แสงไสย, “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

จัดการ แนวความคิดในการอนุรักษ์ และในแต่ละขั้นตอนของการทำงาน” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์** ได้ศึกษาเรื่อง “เรื่องสารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามได้ข้อมูลทั้งที่เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ของโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน ประวัติ และภาพถ่ายของโบราณสถานในมุมต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาจัดระเบียบและเชื่อมโยงเข้ากับแผนที่ฐานของจังหวัดนครปฐม ทำให้สามารถแสดงข้อมูลทั้งหมดในรูปของเว็บเพจได้ ทำให้ผู้สืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอแรก ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่างๆ ของโบราณสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่ายของโบราณสถานนั้นๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนาและข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีถ่ายเอกสาร ผลการดำเนินการในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่าการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้กับการสำรวจและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการจัดการข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลแก่ผู้ใช้ได้อย่างสะดวกและครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลการวิจัยเบื้องต้นนี้น่าจะเป็นแนวทางให้กับการทำงานในลักษณะเดียวกันได้ต่อไปในอนาคต

ด้านปรับปรุงแก้ไข จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการบริหาร PDCA ด้านการปรับปรุงแก้ไข โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่แก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปให้สามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตพุทธสถานได้ วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านโครงสร้างอาคารพุทธสถาน วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านโครงสร้างหลังคาพุทธสถาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์** ได้วิจัยเรื่อง “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับพุทธสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม” ผลการศึกษาพบว่า จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ได้ข้อมูลทั้งที่เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ของพุทธสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน ประวัติ และภาพถ่ายของพุทธสถานในมุมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาจัดระเบียบและเชื่อมโยงเข้ากับแผนที่ฐานของจังหวัดนครปฐม ทำให้สามารถแสดงข้อมูลทั้งหมดในรูปของเว็บเพจได้ ทำให้ผู้สืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอแรก ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่าง ๆ ของพุทธสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่ายของพุทธสถานนั้น ๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนาและข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีถ่ายเอกสาร ผลการดำเนินการในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่า การนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้กับการสำรวจและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับพุทธสถานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการจัดการข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลแก่ผู้ใช้ได้อย่างสะดวกและครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลการวิจัยเบื้องต้นนี้น่าจะเป็นแนวทางให้กับการทำงาน ในลักษณะเดียวกันได้ต่อไป

^๑สุ โปษะนันท์, “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์กอกธม”, **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๒เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม”, **รายงานการวิจัย**, (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๓๑.

ในอนาคต^๙ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปกรณ์ ต้นสกุล** ได้ศึกษาเรื่อง “เรื่องการศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาวัดเป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ สมบูรณ์ การพัฒนาวัด มุ่งเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งอารยธรรม อันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้พระศาสนา สร้างความสงบสุขแก่สังคมไทยได้อย่างแท้จริง^{๑๐}

๕.๒.๒ ผลการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาผลการวิจัยรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ด้านการดูแลรักษา จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่ออนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดมีการดำเนินการตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของพุทธสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง วัดมีการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษาทำความสะอาดโดยรอบพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ วัดมีการทำลายวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ **มนัส ภาคภูมิ และคณะ** ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสทุกรูป มีกระบวนการ "แบบธรรมมาธิปไตย" กล่าวคือ เป็นการบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังความคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือโดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งและปัจจัยที่ส่งผลความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยหลักหรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษ หรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ/ภาวะผู้นำ เช่น ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัย และกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์กรการบริหารบุคลากร การติดตามงาน การบริหารการเงิน เป็นต้น และปัจจัยเสริมคือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถานมีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และ

^๙เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๓๑.

^{๑๐}ปกรณ์ ต้นสกุล, “การศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๕๖), หน้า ๕๒.

อื่นๆ^{๑๑} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **รจนา คุณพูล และประครอง คุณพูล** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทย เรือนหมู่วัดท้ายขอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่า กุฏิเจ้าอาวาส ถูกสร้างขึ้นตามหลักมณฑลสูตรและมาตราสูตร ของความเชื่อในการสร้างเรือนให้มีความ จำเป็น "มงคล" โดยนำความเชื่อทางพุทธศาสนาและหลักการครองเรือนมาผูกร้อยเป็นคำกลอน เพื่อ เลือกตำแหน่งที่ตั้งเรือน เลือกใช้ขนาดของไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างต่าง ๆ ของเรือน โดย คำนึงถึงสัดส่วนของเจ้าของเรือนเป็นหลัก เพื่อใช้เป็นสัดส่วนของเรือนให้มีความเหมาะสมกับผู้อยู่ อาศัย และมีความเป็นศิริมงคล กุฏิหลังนี้มีอายุระหว่าง ๒๐๐ ปี จึงมีสภาพเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และมีการซ่อมแซมด้วยไม้หรือวัสดุที่หาได้ง่ายภายในวัดซึ่งบางชิ้นส่วนมีขนาดและรูปแบบที่อาจทำให้ สถาปัตยกรรมตามประวัติศาสตร์ผิดเพี้ยนไปได้ งานวิจัยนี้จึงจัดทำรูปแบบรายการ ของกุฏิที่ใช้เป็น วัสดุก่อสร้าง เช่นไม้เนื้อแข็งตามรูปแบบเดิมและแบบรูปร่างการของกุฏิที่ใช้วัสดุทดแทนเช่นไม้เทียม และผลจากการเปรียบเทียบงบประมาณในการบูรณะโดยการเลือกใช้วัสดุทดแทนนั้น ใช้งบประมาณ ในการบูรณะที่สูงกว่าการเลือกใช้วัสดุตามรูปแบบเดิมในอัตราร้อยละ ๓๕ แต่มีอายุการใช้งานที่ ยาวนานมาก และใช้เวลาในการบูรณะที่รวดเร็วกว่าเพราะว่าเป็นวัสดุที่หาง่ายในปัจจุบัน^{๑๒}

ด้านการปกป้องคุ้มครอง จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์ พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการปกป้องคุ้มครอง โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดป้องกันและหมั่นสำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของพุทธสถาน วัดป้องกันไม่ให้สัตว์เข้ามาอยู่อาศัยในพุทธสถาน วัดมีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายพุทธสถาน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **สาริต กฤตลักษณ์** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาพุทธสถาน ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า เครือข่ายที่มีส่วนช่วยให้การอนุรักษ์ พื้นฟูและพัฒนาพุทธสถานในชุมชนประสบความสำเร็จ คือ ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชน ครู นักเรียน พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหน่วยงานราชการในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล องค์การเอกชนที่มีความสนใจทางด้านอนุรักษ์พุทธสถาน รูปแบบการอนุรักษ์พุทธสถาน คือ การบำรุงรักษาให้พุทธสถานคงสภาพเดิม ให้มากที่สุดโดยคนใน ชุมชน ด้วยความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อการดำรงชีวิต หาพันธมิตร ช่วยทำ ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ทำได้ทุกวัน เช่น การทำความสะอาด เฝ้าระวังรักษา และสร้างความ เข้าใจ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับพุทธสถานให้กับชุมชน รูปแบบการฟื้นฟูพุทธสถาน คือ ใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน จัดงานประเพณีเพื่อสร้างความสำคัญให้แก่พุทธสถาน เพื่อให้พุทธสถานอยู่ในจิตใจของคนในชุมชน รูปแบบการพัฒนาพุทธสถาน คือ การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบพุทธสถานให้มีความสะอาด สะดวกสบาย ต่อผู้มาใช้บริการเพื่อทำให้เกิดความประทับใจและความมีคุณค่า ของพุทธสถาน เช่น

^{๑๑}มนัส ภาคภูมิ และคณะ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็น ศูนย์กลางชุมชน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐) หน้า ๒๗.

^{๑๒}รจนา คุณพูล และประครอง คุณพูล, “ศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทยเรือนหมู่วัดท้ายขอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (คณะวิศวกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

จัดป้ายแสดงประวัติของพุทธสถาน^{๑๓} และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **มาณี ไชยธีรานูวัฒน์ศิริ** ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์เกี่ยวกับทัศนคติของพระสงฆ์ที่ชาวพุทธให้ความเคารพศรัทธา และความนิยมของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทด้านการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการร่วมโครงการพัฒนาชุมชนกับองค์กรต่าง ๆ และชาวบ้านใช้วิธีการด้านการสงเคราะห์วัตถุสิ่งของ ใช้อย่างสร้างสรรค์ไม่ทำลายผู้อื่น บทบาทด้านการพัฒนาวัด การพัฒนาสิ่งก่อสร้างเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้นว่าจัดห้องสมุดให้ทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปได้เข้าไปอ่านหนังสือ รวมทั้งดูแลบริเวณวัดให้สะอาดร่มรื่นเป็นธรรมชาติ^{๑๔}

ด้านการเสริมความมั่นคง จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดไม่กระทำการใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อพุทธสถานโดยพลการ วัดดำเนินการซ่อมแซมพุทธสถานให้คงรูปแบบเดิม และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด วัดได้ปรึกษาผู้รู้ก่อนดำเนินการพัฒนาพุทธสถาน เพราะอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปกรณ์ ต้นสกุล** ได้ศึกษาเรื่อง “เรื่องการศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาวัดเป็นการปรับปรุงสภาพวัดและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสมบูรณ์ การพัฒนาวัด มุ่งเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นแหล่งอารยธรรม อันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านศาสนพิธี การให้การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้พระศาสนา สร้างความสงบสุขแก่สังคมไทยได้อย่างแท้จริง^{๑๕} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ พุทธสถานโบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการจัดการ ที่ซับซ้อนซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในหลักการและแนวทางสากลในการอนุรักษ์ นักอนุรักษ์จึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเข้มงวดในเรื่องวิธีการและขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสม การวางโครงการอนุรักษ์ในแต่ละโครงการจึงควรได้รับการศึกษาและประเมินผลโดยละเอียดถึงวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ คุณค่าของแหล่งมรดก และการประเมินผลทางกายภาพมีอิทธิพลต่อการวางรูปแบบของวิธีการอนุรักษ์ วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดใน

^{๑๓}สาธิต กฤตตาลักษณ์, “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ พื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

^{๑๔}มาณี ไชยธีรานูวัฒน์ศิริ, “บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์เกี่ยวกับทัศนคติของพระสงฆ์ที่ชาวพุทธให้ความเคารพศรัทธา และความนิยมของพุทธศาสนิกชนต่อบทบาทของพระสงฆ์”, **รายงานวิจัย**, (นครปฐม : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐).

^{๑๕}ปกรณ์ ต้นสกุล, “การศึกษาสภาพปัญหาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในวัดพัฒนาตัวอย่าง”, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๔๖).

การอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกคือการพยายามคงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของพุทธสถานนั้นๆ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างขั้นตอนซึ่งมีลักษณะเฉพาะในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกนั้นขึ้นมา โดยลำดับแรกต้องสร้างพื้นฐานการปกป้องและการรักษาคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก วิธีการอนุรักษ์ต้องประกันได้ว่าจะป้องกันความเป็นของแท้ดั้งเดิมของแหล่งมรดกได้ โดยสามารถยืดระยะเวลาสภาพความสมบูรณ์ของพุทธสถานนั้นได้ รวมทั้งควรให้แหล่งมรดกโลกนั้นได้ทำหน้าที่ประโยชน์ใช้สอยตามประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยต้องมีการควบคุมมิให้เกิดความเสียหายต่อความสมบูรณ์ของพุทธสถานนั้นได้ หากการใช้งานของแหล่งมรดกโลกนั้น ไม่อาจกระทำได้อย่างต่อเนื่อง ก็ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมโดยขึ้นกับแผนงานหรือโครงการที่วางไว้ โดยต้องจัดการให้เกิดการยอมรับถึงลักษณะเด่น ๆ ในด้านคุณค่าสากล และตระหนักถึงบทบาททางการศึกษาของแหล่งมรดกนั้นด้วย^{๑๖}

ด้านการใช้ประโยชน์ จากการวิจัย พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า วัดมีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถาน วัดใช้ประโยชน์ของพุทธสถานเป็นแหล่งในการให้องค์ความรู้ วัดมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์** ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบันสามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม พุทธสถาน โบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังขาดข้อมูล ในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียง แค่นำด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากพุทธสถานที่ไร้ชีวิตและปราศจากการใช้สอยการอนุรักษ์พุทธสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไปตามกาลเทศะ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของปัญหาหลัก ๆ คือ ตัวพุทธสถานต่าง ๆ เองอยู่ในสภาพอย่างไร ขำรดหักพังมากน้อยอย่างไร มีประวัติและความสำคัญทางการศึกษาหรือไม่เพียงไร ได้รับการขึ้นทะเบียนพุทธสถานหรือไม่ วัสดุและโครงสร้างของตัวพุทธสถานเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางในการบูรณะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สองคือหลักการหรือปรัชญาของการบูรณะว่าจะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อรักษาหลักฐาน หรือใช้วิธีปฏิสังขรณ์ให้คืนรูปดั้งเดิม หรืออาจจะมีวิธีพบกันครึ่งทาง คำตอบนี้อาจเป็นสิบ แต่ที่สำคัญคือทุกคำตอบจะแตกต่างกันไป ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ศรัทธาชาวบ้าน นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ ทั้งฝ่ายท้องถิ่น และส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้อง รับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิดคำนึงถึงการอนุรักษ์พุทธสถานที่แตกต่างกันไป^{๑๗} และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม)** ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ๑.

^{๑๖}สุรนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒.

^{๑๗}สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

องค์ประกอบรูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ในการอนุรักษ์โบราณสถาน กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานในการกำหนดกรอบและวิธีการ หรือแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างชัดเจน เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดได้มีการสำรวจโบราณสถานอย่างเป็นระบบ มีการบันทึกที่มา รูปพรรณสัณฐาน เพื่อให้การสำรวจโบราณสถานเป็นไปอย่างมีมาตรฐานเดียวกัน ๒. สภาพทั่วไปและปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ๑) ด้านการดูแลรักษา มีการดำเนินการรักษาทำความสะอาดโดยรอบโบราณสถานภายในวัดเป็นประจำ ตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง ๒) ด้านการปกป้องคุ้มครอง มีการป้องกัน สำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของโบราณสถาน และ มีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุในเขตโบราณสถาน ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง พิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เกิดเสื่อมลง ซ่อมแซมโบราณสถานส่วนที่ชำรุด ให้เลือกวัสดุที่เหมาะสมและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และ ๔) ด้านการใช้ประโยชน์ มีการเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้นคว้าวิจัยวัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น ๓. การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ๑) ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์ต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการที่ถูกต้องเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม ๒) ด้านการฟื้นฟู ต้องมีการวางแผนงานเป็นขั้นตอนโดยนักวิชาการและสร้างกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญา และ ๓) ด้านการพัฒนา ส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชน^{๑๘}

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากศึกษาวิจัยเรื่อง “ การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ” ผู้วิจัยจึงสรุปข้อเสนอแนะการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. วัดควรมีการตัดสินใจที่เด็ดขาดว่าสิ่งใดคือปัญหาของพุทธสถาน เพื่อวางแผนหาแนวทางป้องกันพุทธสถานร่วมกับหน่วยงานราชการต่อไป

๒. วัดควรมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรม และหาแนวร่วมจากประชาชนและหน่วยงานราชการในการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

^{๑๘} พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส (เฉยประทุม), “การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศรัทธาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

๓. วัดควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์พุทธสถาน เช่น การบริจาคทรัพย์ในการบูรณปฏิสังขรณ์ หรือร่วมอนุรักษ์พุทธสถานด้วยตนเอง

๔. วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการติดตามและประเมินผลการดำเนินการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างใกล้ชิด

๕. วัดควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้บุคคลภายนอกได้รับทราบถึงการอนุรักษ์พุทธสถานภายในวัด เพื่อขอรับการสนับสนุนต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. วัดจะต้องเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมตัดสินใจที่ได้คิดว่าสิ่งใดคือปัญหาของพุทธสถาน เพื่อวางแผนหาแนวทางป้องกันโบราณสถานร่วมกับหน่วยงานราชการต่อไป

๒. วัดจะต้องเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรม และหาแนวร่วมจากประชาชนและหน่วยงานราชการในการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม

๓. วัดจะต้องเสียสละกำลังกายกำลังทรัพย์เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์พุทธสถาน หรือเชิญชวนประชาชนให้มาร่วมในการบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ หรือร่วมอนุรักษ์พุทธสถานให้อยู่คู่ประเทศไทยต่อไป

๔. วัดจะต้องหาวิธีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการติดตามและประเมินผลการดำเนินการอนุรักษ์พุทธสถานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๕. วัดจะต้องทำการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบถึงการอนุรักษ์พุทธสถานภายในวัด ว่ามีความสำคัญอย่างไร

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเรื่อง ติดตามผล ประเมินผลในการดูแลอนุรักษ์พุทธสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อที่จะได้ทราบแนวทาง และผลการ ปฏิบัติของพระสังฆาธิการต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันจะนำไปสู่การปรับปรุงระบบการบริหารการอนุรักษ์พุทธสถานของพระสังฆาธิการ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาระดับความคิดเห็นของบุคลากรในการอนุรักษ์พุทธสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อที่จะได้ทราบความคิดเห็นของบุคลากรว่าเป็นอย่างไร เพื่อพัฒนาการอนุรักษ์พุทธสถาน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓. ในงานวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พุทธสถานกับประสิทธิภาพในการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อจะได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมกับประสิทธิภาพในการอนุรักษ์โบราณสถาน และนำผลการวิจัยที่ได้นำไปพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร สำนักโบราณคดี. คู่มือการปฏิบัติงานการดูแลรักษาโบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖.

กรมศิลปากร. คู่มือถวายเป็นความรู้แต่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖.

กรมศิลปากร. คู่มือถวายเป็นความรู้แต่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖).

กรมศิลปากร. งานจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชชนาลัย. กรุงเทพมหานคร :

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, ๒๕๓๓.

กรมศิลปากร. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๕.

กรมศิลปากร. โบราณคดีเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. ดั้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๕.

นิจ หิญชีระนันท์. เอกสารการสอนชุด วิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาคารพิมพ์, ๒๕๔๒.

ปรีชา กาญจนาคม. การขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗.

ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลือรุ่งเรือง. การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ. ผศ.ดร.. **ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการเชิงพุทธ**. พระนครศรีอยุธยา : พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๔.

วสุ โปษยะนันท์. “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์สิทธิ์” . **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

วิจิตร สิ้นสิริ และนิล เอี่ยมสำอาง. **แบบฝึกหัดรวบยอด ส. ๑๐๒ ประเทศของเรา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

สมพร ชูรี. “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา”. **รายงานการวิจัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๒.**

สมหวัง แสงไสย. “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี”. **รายงานการวิจัย. สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒.**

สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานศิลปะและการออกแบบ**. ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม. รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.

(๒) วิทยานิพนธ์:

สุภาพ สุปัญญานันท์. **โครงการเมรุพลอดมลพิช. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยบูรพา. ๒๕๔๔.

สาธิต กฤตตาลักษณ์. “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ ฟืนฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

(๓) รายงานการวิจัย:

รจนา คุณพูล และประครอง คุณพูล. “ศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทยเรือนหมู่วัดท้ายยอ อำเภอมือเมือง จังหวัดสงขลา”. **รายงานการวิจัย. คณะวิศวกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย. ๒๕๕๑. โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์, ๒๕๒๗.**

ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย. เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

สุนีย์ ทองจันทร์ (และคณะ). “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **รายงานการวิจัย. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. ๒๕๕๖.**

สุวรรีย์ ศิริโกคาภิรมย์. **การวิจัยทางการศึกษา**. ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี. เอกพงษ์ สุวรรณเกษร์. “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม”. **รายงานการวิจัย. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). ๒๕๔๖.**

(๔) วารสาร/บทความ:

พระเทพโสภณ (ประยูร รummจิตฺโต). พระสังฆาธิการที่พึงประสงค์ เอกสารโครงการอบรมบุคลากร คณะสงฆ์ ภาค ๒ รุ่นที่ ๒. ๒๕๔๖. (อัสสัมชัญ).

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตอ. สถิติจำนวนประชากรและบ้าน ประจำปี ๒๕๖๓. ๒๕๖๓. (อัสสัมชัญ).

นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม. “ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตาม แนวความคิดปัจจุบัน”. วารสารศิลปากร. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔.

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ .เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาค การศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ. เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาค การศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อุษณีย์ ธงไชย. พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร : หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์ ในการ อนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม. รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลี่ยมรุ่งเรือง.

ราชบัณฑิตยสถาน. กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ - ๒. ในการอนุรักษ์และ จัดการมรดกวัฒนธรรม. รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลี่ยมรุ่งเรือง.

วรลักษณ์ บุญยสุรัตน์. ผลงานวิชาการสถาปัตยกรรมไทยล้านนา. ในการอนุรักษ์และจัดการมรดก วัฒนธรรม. รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลี่ยมรุ่งเรือง.

ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ .วิหารที่สร้างในกระบวนการครูบาศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๘๑. ในการ อนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม. รวบรวมโดย วิฑูรย์ เหลี่ยมรุ่งเรือง.

ศิริชัย นฤมิตรเรขการ. เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาค การศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาค การศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จิราภรณ์ อรัณยนาถ. เอกสารการประชุมทางวิชาการ การเสื่อมสภาพของโบราณสถานและ โบราณวัตถุ ครั้งที่ ๒๑ ๓๑ มกราคม - ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วีรวุฒิ โอตระกูล. “มาอนุรักษ์กันเถิด”. วารสารสถาปนิก. ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์, ๒๕๔๐.

(๔) สัมภาษณ์:

- _____ สัมภาษณ์ พระครูอรุณวรารักษ์ เจ้าคณะอำเภอมหาราช อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- _____ . พระครูสุชาติวุฒิกิจ เจ้าคณะตำบลท่าตอ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- _____ . พระครูบรรพธรรมรส เจ้าอาวาสวัดใหม่ปากบาง อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- _____ . พระครูประโชติภัทรคุณ เจ้าอาวาสวัดท่าตอ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- _____ . พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส. ดร. อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มจร
- _____ . นายจารึก วิไลแก้ว ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
- _____ . นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- _____ . นายประสงค์ เทียมหลา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ตำบลท่าตอ อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒. ภาษาอังกฤษ**(1) Books:**

- Lee J. Cronbach. **Essentials of Psychological Testing**. 4th ed., New York: Harper & Row, 1971.
- Dr. William Edwards Deming, **Out of the crisis and The new Economic for Industry, Government Education**, 2009.
- Weaver, Martin E. **Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials**. John Wiley & Sons: New York, 1993.
- Colin Buchanan. and Partners. **Bath: A Study in Conservation**. Report to the Mir. and Local Government. and Bath City Council. London: HMSO., 1968.
- Sandys Ducan. **Tourism and Heritage Conservation**. PATA conference bangkok: November, 1979.
- Middieton Michale. **Conservation in Action A Progress Report on What is Being Done in Britain 's Conservation area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall**. London.: Civic Trust, 1972.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือของความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

(Try Out)

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/๑ ๐๕๔

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน พระครูอรุณวรสาส์ เจ้าคณะอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฉายา ฐิตสีโล นามสกุล เตี้ยพานิช รหัสประจำตัวนิสิต
๒๓๐๑๒๐๔๒๑๓ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระภิกษุในเขตปกครองของท่าน
จึงขออนุญาตจากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี
และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้
จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

อ.พ.ดร.พร.อรุณวรสาส์

 (พระครูอรุณวรสาส์)

ผู้ประสานงาน : พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๖๑-๕๙๓๙๒๒๒

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการดูแลรักษา ๒) ด้านการป้องกันคุ้มครอง ๓) ด้านการเสริมความมั่นคง ๔) ด้านการใช้ประโยชน์ อันจะเป็นประโยชน์ ในการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้งยังสามารถใช้เป็นแนวทาง ในการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนจังหวัดอื่น ๆ ที่มีการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้อีกด้วย

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่าน แต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการ PDCA การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูสมุห์พลสวัสดิ์ จิตส์โล
 นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดใส่เครื่องหมาย ลงใน หน้าข้อความเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
(กรุณาตอบทุกข้อ)

๑. อายุ

- ๑๘ - ๓๐ ปี
 ๔๑ - ๕๐ ปี

- ๓๑ - ๔๐ ปี
 ๕๑ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

- น้อยกว่า ๕ พรรษา
 ๑๑ - ๑๕ พรรษา

- ๖ - ๑๐ พรรษา
 ๑๖ พรรษา ขึ้นไป

๓. การศึกษาปริญญาตรี

- นักธรรมตรี นักธรรมโท นักธรรมเอก

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านการดูแลรักษา ด้านการปกป้องคุ้มครอง ด้านการเสริมความมั่นคง ด้านการใช้ประโยชน์

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมายถูก ลงในช่องว่าง รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าอยู่ในระดับใด ตามความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับมากที่สุด
- ๔ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับมาก
- ๓ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับปานกลาง
- ๒ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับน้อย
- ๑ คะแนน หมายถึง มีความคิดเห็นระดับน้อยที่สุด

ข้อ	การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับการพิจารณา				
		มากที่สุด (๕)	มาก (๔)	ปานกลาง (๓)	น้อย (๒)	น้อยที่สุด (๑)
๑. ด้านการดูแลรักษา						
๑.๑	วัดมีการดำเนินการตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของพุทธสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง					
๑.๒	วัดมีการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อดูแลรักษาทำความสะอาดโดยรอบพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ					
๑.๓	วัดมีการทำลายวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ					
๒. ด้านการปกป้องคุ้มครอง						
๒.๑	วัดป้องกันและหมั่นสำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของพุทธสถาน					
๒.๒	วัดป้องกันไม่ให้สัตว์เข้ามาอยู่อาศัยในพุทธสถาน					
๒.๓	วัดมีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายพุทธสถาน					
๓. ด้านการเสริมความมั่นคง						

๓.๑	วัดไม่กระทำการใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อพุทธสถานโดยพลการ					
๓.๒	วัดดำเนินการซ่อมแซมพุทธสถานให้คงรูปแบบเดิม และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด					
๓.๓	วัดได้ปรึกษาผู้รู้ก่อนดำเนินการพัฒนาพุทธสถาน เพราะอาจทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้					
๔. ด้านการใช้ประโยชน์						
๔.๑	วัดมีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถาน					
๔.๒	วัดใช้ประโยชน์ของพุทธสถานเป็นแหล่งในการให้องค์ความรู้					
๔.๓	วัดมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน					
๕. ด้านวางแผน						
๕.๑	วัดมีการวางแผนและกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถาน					
๕.๒	วัดมีการวางแผนป้องกันดูแลรักษาบำรุงไม่ให้พุทธสถานเกิดการเสียหายเนื่องมาจากการใช้งาน					
๕.๓	วัดมีการวางแผนเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน					
๖. ด้านการนำแผนที่วางไว้ไปปฏิบัติ						
๖.๑	วัดมีการดำเนินการตามแผนและกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของพุทธสถานแจ้งให้กรมศิลปากรมาทำการซ่อมแซมพุทธสถานที่เกิดการชำรุดเสียหาย					
๖.๒	วัดดำเนินการตามแผนป้องกันดูแลรักษาบำรุงไม่ให้พุทธสถานเกิดการเสียหายเนื่องมาจากการใช้งาน					
๖.๓	วัดได้ดำเนินการตามแผนเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน					
๗. ด้านการตรวจสอบ						

๗.๑	วัดมีการดำเนินการแจ้งให้กรมศิลปากรมาทำการตรวจสอบพุทธสถานที่เกิดการชำรุดเสียหาย					
๗.๒	วัดดำเนินการตรวจสอบความสะอาดโดยรอบพุทธสถานภายในวัดเป็นประจำ					
๗.๓	วัดป้องกันตรวจตราพุทธสถานที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ					
๘. ด้านการปรับปรุงแก้ไข						
๘.๑	วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่แก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปให้สามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตพุทธสถานได้					
๘.๒	วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปฏิบัติใหม่เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านโครงสร้างอาคารพุทธสถาน					
๘.๓	วัดได้นำแผนที่แก้ไขแล้วไปปรึกษาผู้รู้ก่อนดำเนินการพัฒนาพุทธสถาน เพราะอาจจะทำให้เกิดผลเสียแก่พุทธสถานได้					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑. การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการดูแลรักษา มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไร?

ปัญหาและอุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

๒. การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านปกป้องคุ้มครอง มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไร?

ปัญหาและอุปสรรค

.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๓. การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเสริมความมั่นคง มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไร?

ปัญหาและอุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

๔. การอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการใช้ประโยชน์ มีปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอย่างไร?

ปัญหาและอุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....

ขอขอบคุณ ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

พระครูสมุห์พุทธสวัสดิ์ ฐิตสีโล

นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การอนุรักษ์พุทธสถานของวัด ในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง: เรียนเชิญท่านพิจารณาข้อความสำหรับการวิจัยแต่ละข้อว่า มีความเหมาะสม ไม่ขัดจริยธรรม ไม่ขัดจรรยาบรรณ สอดคล้องกับเนื้อหาของตัวแปรที่ศึกษาหรือไม่ โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าสอดคล้องให้เขียน ✓ ที่ช่อง

๑ = ไม่สอดคล้อง, ๒ = สอดคล้องบางส่วน, ๓ = ค่อนข้างสอดคล้อง, ๔ = มีความสอดคล้อง และกรุณาให้คำแนะนำ

ข้อที่	ข้อความถาม	ความคิดเห็น				ข้อเสนอแนะ
		๑	๒	๓	๔	
ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะที่มีต่อการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑.๑ วัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการวางแผน ในการอนุรักษ์พุทธสถาน อย่างไร					
	๑.๒ วัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการดำเนินการ ในการอนุรักษ์พุทธสถาน อย่างไร					
	๑.๓ วัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการตรวจสอบ ในการอนุรักษ์พุทธสถาน อย่างไร					
	๑.๔ วัดในอำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการแก้ไขปรับปรุง ในการอนุรักษ์พุทธสถาน อย่างไร					

	๓.๕ ท่านคิดว่า แนวทางในการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาธาฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการดูแลรักษา ควรเป็นอย่างไร					
	๓.๖ ท่านคิดว่า แนวทางการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาธาฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการปกป้องคุ้มครอง ควรเป็นอย่างไร					
	๓.๗ ท่านคิดว่า แนวทางการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาธาฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการเสริมความมั่นคง ควรเป็นอย่างไร					
	๓.๘ ๓.๙ ท่านคิดว่า แนวทางการอนุรักษ์พุทธสถานของวัดในอำเภอมหาธาฯ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้านการใช้ประโยชน์ ควรเป็นอย่างไร					

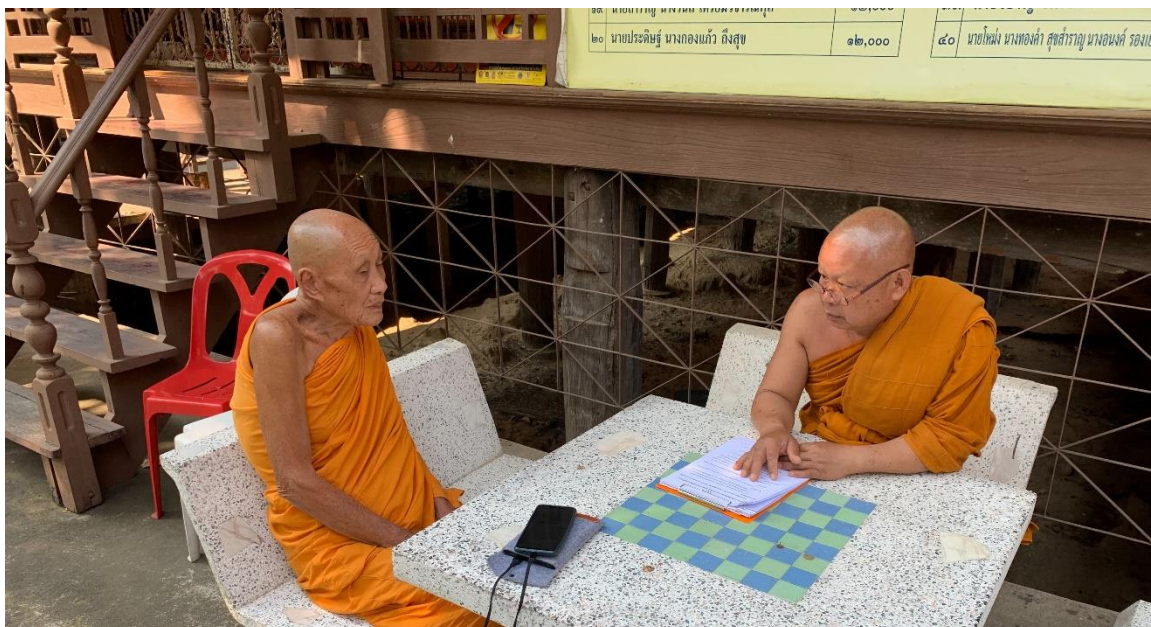
ลงชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ช
รูปภาพสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูอรุณวรารักษ์ เจ้าคณะอำเภอมหาราช
อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สัมภาษณ์ พระครูสุชาตวิฑูฏิกิจ เจ้าคณะตำบลท่าต่อ
อำเภอมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

สัมภาษณ์ พระครูประโชติภัทรคุณ เจ้าอาวาสวัดท่าตอ
อำเภอ महाराช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๙๔

สัมภาษณ์ พระครูวินัยธรเอก ชินวิโส, ดร.
อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มจร
๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๙๔

สัมภาษณ์ นายประสงค์ เทียมหลา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑ ตำบลท่าตอ
อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สัมภาษณ์ นายจารึก วิไลแก้ว
ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สัมภาษณ์ พระครูบรรพตธรรมรส เจ้าอาวาสวัดใหม่ปากบาง
อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สัมภาษณ์ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

ประวัติผู้ทำวิจัย

- ชื่อ : พระครูสมห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล (เตี้ยพานิช)
เกิด : วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐
สถานที่เกิด : กรุงเทพมหานคร
อุปสมบท : วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๘
สังกัด : วัดท่าตอน (พระอารามหลวง) ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ
จังหวัดเชียงใหม่
หน้าที่ : พระลูกวัด : วัดท่าตอน
การศึกษา : นักรธรรมเอก
: ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) สาขาวิชา การบริหารธุรกิจ
โปรแกรมวิชา การจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์
เข้าศึกษา : เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗
สำเร็จการศึกษา : เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐
ที่อยู่ปัจจุบัน : ตำบล บ้านขวาง อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๕๐

ประวัติผู้ทำวิจัย

- ชื่อ : พระครูสมุห์พูลสวัสดิ์ ฐิตสีโล (เตี้ยพานิช)
เกิด : วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐
สถานที่เกิด : กรุงเทพมหานคร
อุปสมบท : วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๘
สังกัด : วัดท่าตอน (พระอารามหลวง) ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ
จังหวัดเชียงใหม่
หน้าที่ : พระลูกวัด : วัดท่าตอน
การศึกษา : นักรธรรมเอก
: ปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต (การจัดการทั่วไป) สาขาวิชา การบริหารธุรกิจ
โปรแกรมวิชา การจัดการทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์
เข้าศึกษา : เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗
สำเร็จการศึกษา : เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐
ที่อยู่ปัจจุบัน : ตำบล บ้านขวาง อำเภอเมืองราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๕๐